von dem neuesten Zustande der Gelehrsamkeit
Gött. 1737. 1. St. p. 49.

JOANNIS SCHEFFERI
Argentoratensis

GRAPHICE

Id est,

DE

ARTE PINGENDI
LIBER SINGULARIS.

Cum

Indice necessario.

NORIMBERGÆ,
EX OFFICINA ENDTERIANA
A. C. MDCLXIX.

ILLUSTRISSIMO DOMINO
DOMINO

AXELIO

Magnorum Regni Sueciæ Cancellariorum
AXELII & ERICI
Nepoti atq; Filio
Comiti de Morea Australi, Libero Baroni in Kimito & Nynæs, Domino in Fiiholm, Tidœœn, Huilestadh, & Erichsundh. &c.&c.

Comiti Dominoq; suo gratioso.
S. D.

Pingendi artem apud veteres in pretio admiratione que fuisse, nemo ignorare potest, nisi qui ignorat ab antiquis literarum beneficio ad nos transmissa monumenta omnia. Reges ipsi Principesq; summi operam in ea collocarunt plurimam, nec inferius putarunt majestate sua, si qua manu sceptrũ gladiumve, ea penicillum aliquando tene-

rent. Quo ſpes magna eſt, me peccaturum excuſatiùs, Comes Illuſtriſſime, ſi, quem de arte iſta ſcripſi, offeram dedicamque Tibi, libellum. Cum præſertim ea animi ingeniiq; ſis politie ac elegantia, ut afficiant Te omnia, quæ ab ingenio elegantiaq; commendantur. Inter quæ non profectò locũ tenet ultimum ars memorata notis, quando quicquid eſt ingenioſum, quicquid pulchrum venuſtumq;, copioſiſſimè in ea concurrere conſueuit. Intelligunt & rudiores, hisq; virtutibus in tabula elucentibus miris modis capiuntur. Multò verò magis hoc accidere conſuevit doctis oculis, artisq; uſu ac peritia politis: quos non niſi ægrè à conſpectu operis probè adornati, etiam poſt longas moras abſtraxeris. Adeò inveniunt & magna, & multiplicia, quæ in eo conſiderent, ament, atque admirentur. Quanquam verò nullam ego tabulam hic offeram conſpiciendam Tibi, Comes Illuſtriſſime, tamen cum ſit major ejus, ſicut dixi, voluptas, qui eruditis eam aliquam contemplatur oculis, quàm qui rudioribus, præſens verò libellus erudire illos, artis regulis propoſitis, ſuſcepit, ipſe quoque non injucundus Tibi futurus eſſe videtur. Accedit gratia ſingularis Tua favorq;, quo pridem me meaque dignatus es comple-

cti, ut vel hoc unico ſoloq; nomine probaturum Tibi me confidam conſilium, ex animi, ob ſingularem hanc benevolentiam, jure Tibi addictiſſimi devotione profectum. Quare, ſicut ſpero, non offendet Te hæc mea vel ſimplicitas, vel ſi ita mavis, confidentia temeritasve; ſed extare patieris publicè hoc quamvis leve monumentum & illius bonitatis Tuæ erga me, & meæ erga Te viciſſim obſervantiæ pietatisq;. Deus, qui Te cunctis animi ingeniiq; dotibus ad, ſi non ſuperanda, quod conditio humana, cujus culmen occuparunt, vix permittere videtur, æquanda certè majorum Tuorum veſtigia copioſiſſimè inſtruxit, porrò ſeruet Te, corporisq; viribus ſic firmet roboretq;, ut quem polliceris, eum ſuo tempore Regi, Patriæ, Familiæ Tuæ, bonis omnibus poſtremò præſtes virum. Sic habebit Suecia Axelium alterum, cujus glorietur meritis, orbis univerſus verò, cujus prudentiam & virtutes cum ſtupore admiretur celebretque, vale.

Scr. Upſaliæ. a. d. 21. Mart.
An. M DC LXIX.

Illuſtriſſimo nomini Tuo

ſummo cultu atq; obſervantiæ
addictus

Joannes Schefferus
Argentoratenſis.

LECTORI BENIVOLO, S.

UT opusculum hoc scriberem, plurima me impulerunt. Initio ars ipsa, inde a prima pueritia instinctu naturæ solius amata mihi plurimum, & exercita. Dein tempus, quod in ea collocavi non profectò minus, si non majus, quam in litteris; cujus proinde aliqua reddenda mihi ratio videbatur. Fieri hoc autem posse difficulter apparebat, nisi proditis nonnullis, quæ longo usu & experientia à me ipso essent cognita explorataq;. Accedebat huc, quod viderem de pingendi arte scribere, qui peritiam illius nullam, vel exiguam haberent, ac sic tradere non pauca usui artique adversa. Ex illis ipsis quoque, qui scientia illius gloriantur, non convenire omnes in omnibus. Adde, quod non pauca omittant, scitu necessaria, qui de ea scribunt; quod ad speculationes aliqui, doctas quidem, sed ad artem parum facientes delabantur. Quo respectu & Francisci Junii, viri longè celeberrimi doctissimiq; opera, philosopho utilior, quàm pictori forsan judicari potest. Neque aliter quis censeat de opusculo τȣ πάνυ, Jo. Ger. Vossii, quoniam desumptus totus ferè, quantus est, ex Junii est opere, ordine tantum immutato & accommodato ad auctoris institutum. Scilicet vir summus, quod elaboratum ante deprehenderat, sicut factum ab ipso observamus & in aliis non paucis, annotandum sibi putavit, ut deinde, quod deesset, occasionibus suppleret idoneis. Sed præventus morte, consilium exequi, quod proposuerat, non potuit. Neque scio satis, an ubique idem evitarit feliciter De-

mon-

montiosius, quo de loquimur, pictor licet ac exercitus in arte. Nostrum aliud fuit institutum, in quo num à rectè aberratum sit a nobis, alii dispicient. Certè veteres fecisse aliter non videntur, qui de arte hac scripsere, quales Urus, Melanthius, Apelles, atque alii, alibi a nobis memorati. Atq; quoniam perinde hic, uti in aliis nostris, ductum sequi veterum arbitrati sumus optimum tutissimumque, idcircò quæ de ipsis annotata invenimus, diligenter adduximus, sententiamque nostram testimoniis exemplisq; ipsorum confirmavimus. Simul quæ ad initia hujus artis attinent incrementaq;, ex historiis sua quæq; loco studiosè consignavimus. Dedimus postremò operam, ut si qua obscura vel in vocabulis hujus artis vel in aliis apud veteres occurrerent, ea illustraremus, aliquando & corrupta emendaremus: atq; ita non solùm artis studiosis, sed & litterarum amatoribus utilitatem afferre aliquam adlaboravimus. Equidem propositum hoc fuit nostrum, atq; juxta, quantum potis esset, omnia exponeremus lucidissimè, sine ulla verborum pompa vel prolixitate. Propositi verò hujus assecutos scopumquoq; nos, haud ausimus sane polliceri. Erunt tamen, spero, qui hoc concitati exemplo, afferent plus ingenii industriæque, artemque toti generi humano gratam maximè ac amabilem, nec non necessariam subinde atq; utilem absolvent. Cæterum hoc opusculum quisquis leges, te debere scias non tam mihi, quam qui edendum id suscepit, viro plurimum Reverendo, multiplicique eruditionis genere, ac scriptorum publicatorum elegantia clarissimo Dn. CHRISTOPHORO ARNOLDO, *amico nostro singulari. Qui cum edoctus esset nescio à*

quibus

quibus, confectum pridem id habere nos, ac pro humanitate sua summa ad edendum hortaretur, nos verò typographi, quem hic habemus unicum, obtenderemus occupatum aliis rebus prælum, ultrò amicissimam suam obtulit operam, & publicationem ejus in se recepit. Sine qua viri longè humanissimi & ad juvãdas litteras promptissimi sedulitate jaceret forsan cum non paucis aliis neglectum hodieq; inter chartas nostras hoc opusculum. Sed neç nos non ei plurimum debemus pro egregio isthoc officio, majoraque debituros, ut est vir ad talia facillimus, in posterum quoque spe certissima nobis juxta atque aliis pollicemur. Cum habeamus haud pauca, circumspicientia manus obstetrices alicujus istusmodi, per quem prodire in publicum decore nitideque queant. Quales planè ENDTERIANAS *esse, pridem ex non paucis feliciter de officina ista prolatis pulcherrimè cognovimus. Vale.*

JOAN-

JOHANNIS SCHEFFERI
Argentoratensis
GRAPHICE,
Id est,
DE PINGENDI ARTE
LIBER SINGULARIS.

§. 1. *Pictoria ſic à pingendo dicitur. Eſt autem pingere Latinis figuram ſeu effigiem alicujus rei lineis formare.*

GRæci γράφειν vocant. An, quod primi antiquiſſimiq; artis hujus conditores opera ſua facerent in tabulis ceratis, ſtylo ferreò, ſic ut formarì literæ ſolebant? Eſt certe γράφειν propriè, ſulcos quaſi ducere in quacunq; materia, ut vult natio Grammaticorum. Neq; aliundè apud Germanos meos verbum *graben*, quod cum Græco illo literis

& ſono convenit. Ezechiel profectò antiquiſſimus Propheta, quiq; diu floruit ante Cyri tempora & Regnum Perſicum, videtur ſic pinxiſſe. Saltem Deus ipſe ad eum, ut eſt libri ejus 4. capite: *Sume tibi laterem, & pones eum coram te, & deſcribes in eo civitatem Hieruſalem.* Quòd *deſcribere* nominat, eſt ſtylo ferreo in latere lineis & ſulcis ductis exprimere, hoc eſt pingere. *Scribere* ſimpliciter hoc ſenſu, ac fortaſſis hac ex cauſa quoq;, dixit Plinius, ut ex libri ejus XXXV. cap. decimo notamus. Sed & Statius Sylv.

Apelleæ cuperent te ſcribere ceræ.

Equidem Caſtalio in verſione dicti Ezechielis loci verbum *ſculpere* uſurpat. Sed haud dubiè nil aliud prophetæ verbis indicatur, quám quod dixi. Nam & Græcis: Διαγράψας εἰς αὐτὴν πόλιν τὴν Ἱερουσαλὴμ, quod planè id ſignificat. Latinum undè ortum nomen ſit, haud liquet. Putat quidem Iſidorus, eſſe idem, atq; *fingere*, ac ex eodem provenire fonte. Ita namquè ſcribit lib. XIX. c. 16: *Pictura dicta, quaſi fictura, eſt enim imago ficta, non veritas.* Sed exiſtimo hoc eſſe ſimile pleriſq; aliis Grammatici illius. Nec fortaſſe melius, quod legimus apud Goropium in Hermat. lib. VII. ubi ducit à Germano

mano *pin*, hoc eſt eo, quod eſt cuſpidatum. *Pin*, inquit, *Pingo dedit Latinis, à pint, hoc eſt, pinna utor, vel rimam concinno, eò quod pictores & pinnis utantur, & eos continuò in acumen concinnent*. Equidem & in Gloſſis Iſidori leges, *pennum, bis acutum*, & Suecis *Pinna* eſt ex ligno tereti ferróve aliquid in mucronem deſinens, velut clavus, quali veteres in pingendo uſos inſtrumento antè demonstravimus. Sed non puto convenire rationi, ut ab inſtrumentis, artis derivetur nomen, quando nulla, quæ non prior ipſis ſit, inſtrumentaq; tum excogitentur, cum ars debet exerceri. Quare in id potiùs inclino, ut quemadmodum Latina pleraq;, ortum putem ab Æolico; quod hodiè haud ſatis notum. Niſi quis exiſtimet, deſcendere ab antiquo πένω, *ſtudiosè facio, aut elaboro*. Certè ſtudium hæc ars requirit magnum! & ποιεῖν Polluci, quod â πένω venit, ſingulariter de picturis uſurpatur. Saltem quoniam hæc ars à Græcis ad Latinos lata, nomen ejus aliundè, quàm ex Græco, non videtur derivandum. Cæterum à γράφειν, quod pro *pingere* uſurpant Græci, γραφικὴ ars ipſa dicta eſt. Socrates apud Xenophontem III. Apomn. γραφική ἐστι εἰκασία τῶν ὁρωμένων. At-

que ita passim videas aqud Græcos: Latini nominant *pictoriam*. Ita reperimus in antiquis Glossis, *Pictoria*, ζωγραφική. Frequentius meliusq; tamen est *pictura*. Plinius lib. XXXV. c. 1: *Dicamus quæ restant de pictura, arte quondam nobili.* Petronius; *Cœpi causam excutere, quare pulcherrimæ artes periissent, inter quas pictura ne minimum quidem sui vestigium reliquisset.* Atq; ita alij. Quamquam cum pictura signet quoq; tabulam imaginemvè pictam, ne existat error aliquis, pictoriæ vocabulum ad expressionem artis usurpare maluerimus. Germanis *mahlerej*, *& mahlen* est, à *mahl*, quod *signum* denotat. Ita ex compositis illius *denckmahl*, *muttermahl*, apparet, quorum istud *signum memoriæ*, hoc *nævum maculamve* in ipso utero impositam indigitat. Neq; aliter â Suecis usurpatur, qui propterea sermonem *tungmahl* appellant, quasi *linguæ signum* diceres, quia eo sensa mentis animiq; exponuntur. Sicut ergò sermo indicium signumq; eorum, quæ sentimus animo; sic planè pictura eorum, quæ contuemur oculis. Atque ita verbum *mahlen* ortum, pro quo quidam *zeichnen*, ex eadem causa usurpant. Nam & hoc à *zeichen* derivatur, quod Latinis *signum* denotat.

Belgæ

Belgæ *ſchildern* nuncupare ſolent, forſitan à *ſchild*, ſeu clypeo ſcutovè, quia clypeos vetuſtiſſimi eorum coloribus ornabant. Quomodo & apud Græcos veteres fuiſſe uſitatum novimus ex Plinio, & loco alio uberiùs oſtendemus.

§. 2. *Qui ergo benè pingunt, pictores & pictoriæ periti appellantur. Quæ pictoria nil aliud, quàm ars, ſimilitudinem cujusq; rei lineis in plano coloratis exprimendi, ſicut iu eodem veſtigio ſtantis oculo comprehendi poteſt.*

Artem, neque ſine cauſa nominamus, quando quicquid tandem hujus tituli meretur honorem, id omne abunde in pictoria invenimus. Neque aliter appellarunt veteres, Plato, Xenophon, Ariſtoteles, & cæteri. Pollux dcnique lib. VII. c. 28: *καὶ μὲν ϰ̀ γραφικὴ τέχνη, μία τῶν ἐν κόσμῳ τεχνῶν.* Ubi peſſimè Interpres: *Inſuper & ſcribendi ars una ex mundi artium habetur.* Nam ut interim omittam illud, *ex artium*, præcipitantia quadam, ſicut evenire ſolet etiam præſtantisſimis viris, elapſum, ipſa capitis

inscriptio, quæ est ζωγράφων ἔργα, poterat docere illum, agi hîc, non de scribendi, sed pingendi arte, ut sic vetere debuerit: *Etiam pictoria, una est in orbe artium.* Artem nuncuparunt & Latini. Plinius profectò *artem nobilem*, Arbiter, *pulcherimam* vocavit, ut apparet ex superioribus. Similia videas apud Fabium lib. II. c. 15. Atque quoniam est ars, pictoria, iccircò & magister ejus Polluci dicitur τεχνίτης. Et apud Senecam *artificis* vocabulum simpliciter pro pictore legitur. *Artifici*, ait Ep. 9. *jucundius est pingere, quàm pinxisse.* Sic Plinius lib. XXXV. c. 10: *Nulla gloria artificium, nisi eorum, qui tabulas pinxere.* Proprium autem artis hujus est, rerum exhibere similitudinem in plano. Qua in re diversa est ab artibus similibus, quæ & ipsæ rerum exhibere similitudines, sed crassas, & corporeas, ut ita dicam, solent, easque sive plenas ac perfectas â fronte pariter ac tergo, velut *Statuaria, Plastice, Fusoria*; vel tantùm ex dimidio, rursumque vel exstantes, ut *Scalptoria*, vel impressas cavasque, ut *Sculptoria cælatoriave.* Similitudinem porrò eam exprimit delineatione quadam per colorem. In quo differt ab iis, quæ per specula imagines rerum repræsentant, vel

recipi-

recipiendo eas, ſicut fit in ſpeculis vulgaribus, vel tranſmittendo in parietes ut chartas, ſicut fit in ſpeculis dioptricis, iis maximè, quibus in conclavi, lumine omni velorum objectu, valvarumve, orbato, radiorum ſolarium beneficio, per anguſtum foramen miſſæ rerum ſpecies in oppoſita charta demonſtrantur. Nam iſtæ ſimilitudines imaginesvè apparentes tantùm ſunt, fiuntque per repreſentationem aliquam tranſitoriam ac momentaneam propemodùm. At pictoria ſuas chartis tabuliſvè imagines infigit, opereque durabili ad quoſcunque, poſteros etiam, transmittit. Quam ad rem uſurpat lineas, non fictitias & ſimulatas, verùm tabulis inſcriptas cum coloribus, uno pluribuſvè, pro diverſitate picturæ. Sunt enim lineæ propriæ in picturis omnibus, ſignificantq; ductus quoslibet, ſive plumbo, ſive creta calamove, ſive penicillo factos. Fabius lib. XI. c. 3: *Qui ſingulis pinxerunt coloribus, alia tamen eminentiora, alia reductiora fecerunt, ſine quo ne membris quidem ſuas lineas dediſſent.* Habes lineas membrorum ex uno colore. Idem teſtis eſt de pluribus. Huc enim pertinet, quod habet lib. XII. c. 10: *Zeuxes luminum umbrarumq; inveniſſe*

rationem, Parrhasius examinasse subtiliùs lineas traditur. Pinxit Parrhasius non uno, verùm pluribus coloribus. Itaque examen linearum hîc de lineis multipliciter coloratis est accipiendum. Ex eadem causa *primæ lineæ* in picturis appellantur, quibus imago superficialiter describitur, & institutum pictoris proponitur. Fabius lib. IV. c. 2: *Non consummantur affectus, sed tamen velut primis lineis designantur, ut planè, qualis futura sit imago rei, statim appareat.* Turnebus exponit hoc in loco primas lineas μονόγραμμον, non satis aptè. Nam *monogrammon* de perfecta sui generis usurpari solet pictura, qualem edebant primi pictores, & Latini aliàs vocabant *linearem.* At *primæ lineæ* initium picturæ denotant, undè quoque *primæ* appellantur. Idem Fabius lib. II. c. 6: *Alij cum primas modò lineas duxissent, post declamationes, quid omisissent, quisq; tractabant.* Vult, illas primas lineas postea elaborasse aliis, & ad pictorum instar, orationis integtam absolvisse imaginem. Primis istis lineis opposita est *linea ultima,* qua opus perficitur aut deducitur ad finem. Hujus respectu Horatius. lib. 7. 16.

— *Mors ultima linea rerum est.*

Sed

Sed *omnibus lineis absoluta* usurpari de perfectis, viri doctissimi observarunt. Ab his lineis est *lineare* verbum, quod in Apulejo putant scribendum lib. X. ubi vulgò legitur: *Tenui pallio bombycino inumbrabat spectabilem pubem, quam quidem curiosulus ventulus satis amanter lasciviens reflabat, ut dimota, pareret flos ætatulæ; nunc luxurians aspirabat, ut adhærens pressulè membrorum voluptatem graphicè laciniaret.* Hic pro *graphicè laciniaret*, malunt *graphicè liniaret*. Equidem *liniare* Plautus quoque dixit, licet sensu non nihil diverso. Verum quoniam in libris veteribus *liciniaret* legitur, ut est auctor Pricæus, ego *diliniaret* mallem. Plinius lib. XXXVI. c. 10: *Arrepto carbone extincto à foculo imaginem in pariete delineavit.* Interea ab illo *liniare* nomen habemus *liniamentum* sive *lineamentum*, quod significat expressionem rei per colores lineasq; suas. Quomodo valer. Maxim. usurpat lib. V. c. 4: *Hærent ac stupent, cum hujus facti pictam imaginem vident. In illis mutis lineamentis membrorum viva ac spirantia corpora intueri credentes.* Sunt hic lineamenta membrorum in jam picta imagine, unde liquet id, quod dixi. Atque hic & Cassiodorus de Divin. lection. c. 5:

Tabernaculum, templum Domini ad instar cæli firmatum, depicta subtiliter lineamentis propriis Latino competenter aptavi. Non possunt lineamenta depicta hic intelligi aliter, quàm de absolutis imaginibus. Quod notamus, quia sunt, qui ea non accipiunt, nisi de primis ductibus in tabula, quum illi solis simblicibusque fieri lineis consueverint. Sed ut dixi, lineæ sunt ductus omnes, qui quocumque fiunt modo. Hinc lineamenta, quæ ex lineis, id est, integræ expressiones corporum, integræ picturæ. Pro *lineare* frequentius est *lineas ducere.* Sic enim suprà Fabius, *cum primas modò lineas duxissent,* & Plin. lib. XXXV. c. 10: *Apelli fuit perpetua consuetudo, nunquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem.* Atq; ita Græci quoq;. Unde Pollux inter opera pictorum memorat γραμμὴν ἑλκύσαι. lib. VII. c. 28. Observandum autem, quod imago, quæ per lineas ejusmodi formatur, non sit, saltem esse ritè nequeat, nisi uniusmodi, nimirum prout res se offert oculo immobili adspectantis eam in vestigio eodem. Nam cùm rerum species mutentur, evadantque aliæ ac aliæ, prout vertuntur oculi, & vel in hac, vel in illa earum defi-

gun-

guntur parte, in dextra inquam, ſiniſtravè, in medio aut ſummo; itemque ut conſiſtitur, vel ab earum fronte, vel à tergo, fieri profectò nequit, ut in pictura una eademque omnes iſtæ exprimantur variationes. Imò penitùs adverſum eſt naturæ, ſi res eadem ab una parte referatur, veluti ſpectetur à dextra, in alia, veluti ſpectetur à ſiniſtra. Unde ſequitur, neceſſum eſſe, uti certus quidam oculis ſtatuiq; figatur terminus, ad cujus ſitum omnes picturæ partes referantur. Aliàs verè perfecteque nunquam referet (quod tamen eſt propoſitum huic arti) ſpeciem earum, atque habitum naturalem.

§. 3. Inventa eſt hæc ars in oriente à Chaldæis ac Ægyptiis, atq; inde lata reliquas ad gentes.

De Chaldæis veriſimile fit Taræ, parentis Abrahami, exemplo, quem ſtatuarium fuiſſe, præter Euſebium in Chronicis, tradit Epiphanius lib. 1. adv. Hæreſ. cap. 1. Nec enim fieri potuiſſe videtur, ut ars iſta vel inveniretur, vel exerceretur, absque aliqua, quacunque denique notitia picturæ. Quin imò apertè Epiphanius, de initiis idolola-

lolatriæ loquens: *ὔπω δ' ἐν ξοάνοις ϗ ἐν τορείαις λίθων, ἢ ξύλων, ἢ ἀργυρωτεύκτων, ἢ χρυσȣ͂, ἢ ἄλλης ὕλης πεποιημένων, μόνον δὲ διὰ χρωμάτων ϛ εἰκόνων ἡ τȣ͂ ἀνθρώπȣ διάνοια ἐφ' ἑαυτῇ ηὕρισκε τὴν κακίαν. Non in statuis & sculpturis lapidum, lignorum, argenti aurivè, aut alterius materiæ, sed solummodò per imagines pictas mens humana à se ipsa malum hoc invenit.* Quibus verbis picturam statuaria antiquiorem facere Scaliger quoq; observavit. Quia ergò pater Abrahami fuit statuarius, picturæ aliquam habuisse notitiam necesse est, quam proinde tenuisse atque coluisse Chaldeos, quorum incola civisq; fuit, rectissimè colligimus. Nec vetustior illius mentio, quippè quæ in annum ducentesimum quinquagesimumq; circiter post diluvium conveniat. De Ægyptiis testatur Plinius lib. XXXVIII. c.9: *Picturam*, inquit, *Ægyptij sex millibus annorum apud ipsos inventam, priusquam in Græciam transiret, adfirmant.* Idem lib. VII. c. 56. nominat *Gygem* quendam *Lydium*, à quo excogitata in Ægypto fuerit. Sed si Gyges ille fuit Lydius, qua causa venerit in Ægyptum, nec in patria prius sua, quàm terra peregrina eam exercuerit, ego sanè minimè dispicio. Equidem & Gyges

Lydius

Lydius Herodoto, & Ciceroni, & Juſtino memoratur, verùm multò is recentior, quàm ut conveniat in illa Pliniani Gygis tempora; cùm hic fuerit æqualis Candauli, qui vixit olympiadem circa decimam & ſextam, hoc eſt, ſeculis non ampliùs duobus ante tempora Solonis. Itaq; hoc quidem Gygis nomen mihi ſemper apud Plinium ſuſpectum fuit; cùm præſertim in codicibus aliquibus pro eo *Cygnes Lyctius* inveniatur. Quicquid verò ſit, liquere de Ægyptiis ex eo quoq; poteſt, quia inde omnis Idololatria provenit, cum qua ſimul ortam & pictoriam Hermes Triſmegiſtus fatetur, quando ait in Aſclepio; *humanitatem memorem naturæ & orginis ſuæ, Deos ex ſui vultus ſimilitudine figuraſſe.* Ægyptiorum ſanè conditor eſt Chamus, autor omnis inter homines poſt diluvium ſuperſtitionis. At idolorum cultum non in ſtatuis initiò, ſed per imagines pictas inſtitutum, ſuprà etiam Epiphanius docuerat. Quo cum convenit, quod de ortu ejus vitij opuſculo de Dea Syria prodit Lucianus. Adjice, quod & ſcribendi ratio apud Ægyptios alia non fuerit temporibus antiquis; quàm per imagines &

pictu-

picturas. Qua de re videri possunt, quæ post Valerium Pierianum, copiosè retulit in Obelisco vir doctissim⁹ ingeniossimusq;, Athanasius Kircherus. Ergò antiquissimi primiq;, ut opinor, artis hujus magistri Ægyptij Chaldæivè fuere. Inde ad Phænices, & ab his ad Græcos est translata. Inter quos Ardicen quendam aliqui Corinthi primum, alij Thelephanem in Sicioniis exercuisse tradunt, Plinio lib. XXXV. c. 3: autore. Sunt, qui, sicut artes reliquas, sic hanc acceptam referant Atheniensibus. De quo verba extant veteris autoris apud Photium in vita Pythagoræ, istoc sensu: *Athenienses rei bellicæ & pictoriæ primi inventores extitere, & omnis artis mechanicæ.* Atq; nescio an aliud respexerit volueritq; Plutarchus, quando in libello, cujus titulus, *bellone an pace clariores fuerint Athenienses*, ita scripsit: *Non minimum ab hac urbe* (*Athenarum*) *ars pingendi profecta est.* Cæterum ab his aut aliis aliquibus ex Græcia in Italiam est translata. Inde transiit in Gallias Germaniasq;, & vicinas orbis partes alias, ut nunc vix inveniatur populus, qui non aliquam notitiam illius habeat.

§. 4. Fi-

§. 4. Finis ejus est pictura, quam imaginem vocamus, rem artifici propositam, exactè referentem in plano.

Nempe ſicut artes reliquæ, quando præter actionem certum aliquod & ſeparatum produnt opus, in illo ipſo opere, velut fine ſuo acquieſcunt; figulina, ut exemplo rem exponam, in dolio, ſutoria in calceo, ſic prorſus & pictoria finitur in pictura. Cæterum pictura non eſt, niſi rem, ut cernitur, exhibeat. Unde Socrates ad Parrhaſium apud Xenophontem in Memorab. *Pictura earum rerum eſt aſſimilatio, quæ cernuntur.* Definit eam paulò aliter Vitruvius lib. VII. c. 5: *Pictura*, inquit, *eſt imago ejus, quod eſt, ſeu poteſt eſſe.* Vult, imaginem referre, non exiſtentis nuſquam rei, ſed quæ exiſtat jam, vel extiterit olim, vel exiſtere aliquando poſſit. Quo cum convenit, quod habet Philoſtratus in icone Narciſſi: *Pictura veritatem colit.* Ubi veritatem eam intelligit, quæ in ipſa rerum eſt natura, cujus unius exemplum ars pictoria ſibi proponit ſequendum. Quo igitur Pictura quæq; longiùs recedit à natura, hoc recedit longiùs à fine artis, atq; adeò & arte ipſa, quæ eſt nulla, ubi finem ſuum

non

non consequitur. Dicat quispiam, & hodiè laudari opera pictorum, celebrataq; esse apud veteres, earum rerum argumenta continentia, quæ nec fuerunt umquam, nec futura sunt. Hujusmodi centaurus fœmina, uberibus puellum admovens, cujus inter tabulas & opera antiqua summam Plinius apud veteres fuisse scribit admirationem. Sed notandum, non hanc intelligere nos oportere veritatem, quæ opposita sit fabulis; sic enim nec Pegasi, nec Medusæ, nec Atlantis, Cerberivè, aut similium ullo modo laudem mererentur picturæ; verùm eam, quæ naturæ rerum adversatur. Puta, cùm quis equum depicturus pedes collocet in tergo, oculos in clunibus; vel cum in ipsis partibus id repræsentet, quod natura non permittit. Ut, si pedes bovis formet ungulis solidis, aut equi ex adverso bisulcis: si feli leporivè caput tribuat oblongum, asino aut cervo rotundum. Quod si quis in cunctis partibus id exprimit, quod natura requirit, licet illas deinde inter se componat, quas ipsa non consuevit, arti satis fecit. Nec immeritò laudatus est Centauri pictor, quia ubi hominis repræsentare voluit partes, convenienter naturæ humanæ, ubi equi,

qui, equinæ delineavit, atq; ita in his omnibus secutus veritatem est, quam ostendimus velut spiritum picturam omnem animare. Jam quoniam pictura veritatem sequi debet, ideò pro ea Latini usurparunt *imaginem*, sicq; apellarunt, quicquid à pictore pingeretur. Cicero de Invent. II. *Ut excellentem muliebris formæ pulchritudinem muta in sese imago contineret, Helenæ se pingere simulacrum velle dixit.* Loquitur de Zeuxide, qui pinxit Helenam nunquam à se visam, nec ad exemplum unum, verum multiplex ex diversis puellis captum, qualis neq; extitit, nec existere ulla unquam potuit, & tamen *imaginem* illius ait Tullius pinxisse. Ita Græci usurparunt εἰκόνα. Pollux de pictoris opere loquens: καὶ μὴν εἰκόνα εἴποις ἂν τὸ πρᾶγμα, καὶ εἰπασίαν. &c. Sic εἰκόνα Sextus Philosophus appellat equum spumantem ab Apelle pictum ex ingenio.

§. 5. Usus est amplissimus: Nam omnia seu artis seu naturæ opera ostendit, oculisq; subiicit, quantumvis longè sint remota. Historiam illustrat servatq; ad posteritatem. Ritus ex-

 ponit

ponit veteres, aliaq; reddit clara, quæ oratio non potest. Memoriam quoq; juvat, format mores, corpusq;. Animum vehementer movet. Ornat omnia, facitq; conspectiora. Delectationem affert. Nominis postremò dat æternitatem.

Primum patet ex delineatione universi, animalium item, arborum, plantarum, quæ in orbe nostro non reperiuntur, variorum quoq; & insolitorum operum naturæ. Quo proinde fine & pictoriæ peritiam in peregrinaturo prudentissimus quisq; requisivit. De custodia gestarum rerum pariter est notum, & laudantur infinita opera, veteribus in publico præsertim solita proponi. Memorat Diodorus Siculus in Osimanduæ, antiquissimi Ægyptiorum regis monumento, διαπρεπεῖς γραφὰς, δι' ὧν δηλοῦσθαι βουθυσίας τοῦ βασιλέως, καὶ θρίαμβον ἀπὸ τοῦ πολέμου καταγόμενον. *Picturas insignes, quibus victimæ Regis, & triumphus in bello actus exprimuntur.* Ita in Pœcele porticu Atheniensium trecenti Lacones cum Rege suo contra Persas dimicantes, Atheniensium item acies in Oenöe adversu

verſus Lacedemonios, præliumq; eorundem cum Amazonibus Theſeo duce, aliaquè id genus picta fuiſſe legimus; videturq; ea porticus ſolennis quaſi ad hæc locus habita, unde & *Pœcele*, quaſi variam pictamq; diceres, vocata eſt. Ad eundem modum Græci alii res à ſuis præclarè geſtas per picturas ad poſteritatem propagare conſueverunt, qua de re Pauſanias videndus eſt, per opus propè univerſum. Etiam de Attalo Rege annotatum, quòd pugnam adverſus Gallos victoriamq; ſuam in tabula delineatam publicè propoſuerit. Nec Romani hanc conſuetudinem ignoravere, cœptam ut exiſtumo, à Valerio Meſſalla, de quo Plin. lib. XXXV. c. 4: *Dignatio picturæ præcipua Romæ increvit à Mar. Valer. Max. Meſſalla, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginenſes & Hieronem in Sicilia devicerat, propoſuit in latere curiæ Hoſtiliæ.* Certè poſtea quoq; pictam victoriam Aſiaticam Scipio ſic poſuit in Capitolio, alij, aliis locis, ut eſt idem autor. Sed & Maximinus ita fecit, de quo autor eſt Capitolinus, & Herodianus: *Pugnam, ſuaque ipſius fortia facta, depicta maximis imaginibus ante curiam publicaſſe, ut non tàm audire, quæ geſta forent,*

 quàm

quàm etiam ſubiicere oculis Romani poſſent. Sic Severi bello geſta in porticu depicta, & Carini ludorum magnificentiam Vopiſcus teſtatur. Quin imò notamus, conſtitutum aliquando legibus, ut res bene geſtæ pingerentur ejuſcemodi in locis. Et colligitur ex controverſia Calpurnij vigeſima & prima. Nempe non memoriam tantummodò ſervare, ſed & decus gloriamq; afferre hoc volebant. Quo propoſito Miltiades in Pœcele pictus. Cor. Nep. vita ejus c. 6: *Miltiadi, qui Athenas totamq; Græciam liberavit, talis honos tributus eſt in porticu, quæ Pœcele vocatur, cum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem prætorum numero prima ejus imago poneretur.* Et Athenienſes fortium Virorum vultus in Minervæ peplo pingere inſtituerunt. Incolis Americæ Vlatom non eſt alia hiſtoria: nam res geſtas à majoribus per annos octingentos ſervant in picturis, ut Jo. de Laet de ipſis memorat in Originibus Americanis. Solebant autem non res publicè ſolùm geſtas ita conſervare ad poſteritatem, verùm etiam privatim in ſuis quiſq; ædibus. Cujus rei eſt exemplum in Trimalcionis domo, de quo Petronius. *Non deſtiti totum parietem perſequi. Erat autem venalitium*

ut

um titulis pictum, & ipse Trimalcio capillatus caduceum tenebat, Minervaq́ ducente Romam intrabat. Hinc quemadmodum rationari didicisset, dein dispensator factus esset, omnia diligenter curiosus pictor cum inscriptione reddiderat.' Sic legenda verba hæc in Notis ad Dalmaticum Fragmentum demonstravimus. Ampliùs apud Æthiopes quicquid scribebatur, sic solebat scribi, si est verum, quod de ipsis refert Diodorus: *Sunt*, ait, *Æthiopum literæ, variis animantibus, extremitatibusq́ hominum, atq́ artificum præcipuè instrumentis persimiles. Non enim Syllabarum compositione, aut litteris verba eorum exprimuntur, sed imaginum formâ earumq́ significatione usu memoriæ hominum tradita.* Eadem Ægyptiorum consuetudo, *qui primi per figuras animantium sensus mentis effingebant*, ut de iis refert Tacitus An. XI. c. 14. Deniq; in universum omnis historia, antiquitatis omnis explicatio hac arte multipliciter juvatur, neq; tradi commodè ritus veteres, opera, instrumenta sine ipsa possunt. Cassiodorus profectò de divinis Lection. c. 5: *Tabernaculum Templum Domini ad instar cœli formatum, depictum subtiliter lineamentis propriis in pandecte Latino competenter aptavi.* Nempe ita meliùs, quæ vellet, credidit

didit ſe illuſtraturum. Gyraldus in progymnaſmatibus, eo, quod eſt adverſus literas. *Picturis, ut audivi, & literati homines utuntur, cùm quid memoratu difficile recitandum vel deſcribendum occurit, ad quod exprimendum vel memoria, vel deſcriptio ipſa per literas non ſufficit, idq; ea de cauſa præcipuè facere exiſtimant, quòd ipſæ picturæ vel imagines clariùs & veriùs earum formas imprimant, quàm quæ per literas fiunt.* Neq; aliter cum Chymicis & Anatomicis eſt comparatum. Tradi, aut intelligi absq; aliquo picturæ beneficio vix poſſunt. Obſervarunt olim veteres & in Botanicis. Nam ut Plin. lib. XXV. c. 2, & ex eo, uti cenſeo, Lactantius tradidêre, herbarum effigies Craterus, Dionyſius, Metrodorus inſtituerunt pingere, ſuasq; ſingulis ſubjicere vires. Idem factitatum in Aſtronomia, quia ingens illa ſtellarum multitudo vix diſcerni poterat, niſi certas ad effigies relata. Id quod inter antiquiſſima inventa memoratur. Hinc laudata Archimedis Sphæra cum pictis iſtiuſmodi figuris. Martianus lib. VI: *Archimedas Siculus concavo ære ſimilitudinem ac figuram mundi, & aſtrorum figuras in illo ære pictas effictasq; machinatus eſt.* Pertinet huc tabula Trimalci-

onis

onis apud Arbitrum de qua ſic legitur: *E-
rant duæ tabulæ utroq́; poſte defixæ, quarum alte-
ra habebat lunæ curſum, ſtellarumq́; VII. imagi-
nes pictas, & qui dies boni, quiq́; incommodi eſ-
ſent, diſtinguente bulla notabatur.* In quibus
verbis, ultima, *diſtinguente bulla notabantur*,
puncto debent diuidi à præcedentibus,
quod miror, neminem hucusq; monuiſſe.
Etiam Geographia ſic adjuta, ſicut ex Pro-
pertio lib. IV. el. 3. cognovimus, qui tabu-
las commemorat cum pictis regionibus, ſua
etiam ætate. De memoria & adjumentis,
quæ illa percipit ex hac arte, teſtatur Cice-
ro & Quintilianus, & ex recentioribus,
quotquot imaginibus quibuſdam certo
modo conformatis putant inſtrui ac confir-
mari. Nec res planè nulla eſt, quando ru-
diores quidem alia ratione meliùs & citiùs
in diſciplinis erudiri nequeunt, quàm per
aptas venuſtasq; aliquas picturas. Obſer-
varunt, qui Hiſtoriam ſacram profanamq́;,
qui præcipua religionis Chriſtianæ capita &
argumenta, qui præcepta morum, qui vitia
virtutesq; imaginibus luſtranda ætati pue-
rili commendarunt. Eſtq; hujus generis
antiquiſſima pictura tabulavè ab interprete
illius Cebetis vulgò dicta, quam auctor e-

jus in Saturni templo dedicaverat. Credo, ut in publico ſuſpenſa loco, frequentiusq́; ſpectata, ſui quemq́; meliùs officij admoneret. Videturq́; non inuſitatum hoc temporibus antiquis fuiſſe, atq; ita & deinceps tranſiiſſe in templa Chriſtiana. Nam ſueviſſe Chriſtianos veteres virorum pietate inſignium, Martyrum, Apoſtolorum, effigies, & res ab eis geſtas, ceu præclara, publiceq; commendanda virtutum Exempla, ponere in templis, ſicut aliundè, ita quoq; ex Prudentio apparet, qui de Caſſiani paſſione:

—— —— —— Stetit obvia contra
Fucis colorum picta imago Martyris,
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Ruptam minutis præferens punctis cutem.
Innumeri circum pueri, miſerabile viſu
Confoſſa parvis membra figebant ſtilis,
Unde pugillares ſoliti percurrere ceras
Scholare murmur adnotantes ſcripſerant,
Ædituus conſultus ait, quod conſpicis, hoſpes,
Non eſt inanis, aut anilis fabula:
Hiſtoriam pictura refert, quæ tradita libris
Veram vetuſti temporis monſtrat fidem.

Quibus verbis ſimul diſcimus, ædituorum olim hoc fuiſſe munus, ut exponerent has

has tabulas picturasve spectatoribus impertitis. Pertinent ad hoc genus aliquæ Apellis tabulæ, ut ea, quæ Fortunam globo insidentem, aliaq;, quæ Calummiam cum prole multiplici ministrisq; variis exhibebant, & à Plinio, Cicerone, cæteris exponuntur. Similis illa cum imagine Herculis Gallici, ad os revinctos homines post se trahentis, quam describit Lucianus. Neq; aliò referendæ Hieroglyphicæ Ægyptiorum notæ seu picturæ, si Kirchero credimus, qui eas de Philosophiæ regulis mysteriisq; exponit, ut ex obelisco patet. Tota deniq; emblematum multitudo hujus generis censenda, quæ partem multò maximam instituendis olim moribus serviens, nuper admodum per Italos nonnullos Hispanosq; maximè Savedram, ad præcepta Reip. accommodata. Quod autem de formatione morum dixi, probat præter alios, Basilius in Mat. Hom. 40: *Res aut in bello fortiter gestas tum eloquentes homines sæpenumerò, tum pictores exprimunt, illi sermone ornantes, hi tabulis delineantes. Et utrumq; multos ad fortitudinem excitat.* Confirmatur hoc Basilij, exemplis C. Maximi & P. Scipionis, qui fatentur de seipsis, conspectu istiusmodi imaginum vehemen-

hementiſſimè ad virtutis amorem nominisq; ac famæ deſiderium inſtigatos fuiſſe, ut eſt proditum à Salluſtio in præfatióne belli Jugurthini. Memorat & Gregorius Nazianzenus ſcortum, quod conſpectu Polemonis, ex laſcivo facti modeſtiſſimi temperantiſſimiq; pictura, vitam à flagitiis ad honeſtatem virtutemq; revocavit. Contrà ex Terentij Eunucho patet, quantum animis laſcivis addant ſtimulum picturæ inhoneſtæ, ut non ſine ratione Donatus ad Comœdiæ iſtius A. III. ſc. 5: *magnam cladem moribus hominum & civitatibus tales tabulas, cùm exempla ſcelerum adferant peccaturis, inferre.* Nempe ut Quintilianus ait lib. XI. c. 3: *Pictura tacens opus, & habitus ſemper ejusdem, ſic in intimos penetrat adfectus, ut ipſam vim dicendi nonnunquam ſuperare videatur.* Et ideò invenias, qui accuſatis reisq; nonnunquam per imaginem commiſſi ſceleris in tabula invidiam apud indices fecêre. Similiter ad miſerationem commovendam naufragi circumgeſtare pictos caſus ſuos conſueverant. Qua de re agemus in ſecundis de Militia Navali curis. Seneca. II. de Jra. 2: *Movet mentes & atrox pictura.* Pertinet huc quoq;, quod Plutarchus refert de Caſſandro, uno ex Alexandri ducibus, conſpecta

ſpecta ſcilicet imagine Regis, licet jam defuncti, & in ipſa expreſſa Majeſtate, toto corpore cohorruiſſe. Sicut autem animum vehementer afficit, eumq; huc & illuc variè impellit; ita fit interdum, ut & ipſis corporibus ſingularem ſpeciem conciliet ac formam. Eſt inſigne Chariclеæ exemplum, natæ forma Andromedæ depictæ, Hydaſpi & Perſinæ Æthiopibus, ut eſt autor Æthiopicorum Heliodorus. Atq; licet totum ſit commentus, quod de rebus utriusq; ſcribit, ita tamen in eo ſecutus veritatem eſt, ut nil propoſuerit, quod ei repugnaret, aut per naturam nequiret ita evenire, ſicur debet in ejuſmodi argumentis. Quod ſi quis dubitat, ea conſulat, quæ obſervat circa iſtiuſmodi eventus etiam B. Auguſtinus. II. Retractat. 62. Et quoniam tam vehementer à picturis commoventur homines, hinc opinor factum, ut & in tabernis mercatores proponerent, ſed rariores, & prodigioſiores, ut allicerent prætereuntes, & ſic ſimul mercium ſuarum facerent emptores. Iſtuc enim refero, quòd de bello murium & muſtelarum in tabernis picto babet Phædrus noſter l. IV. c. 5:

Quum victi Mures Muſtelarum exercitu,
Quorum in tabernis hiſtoria depingitur,
Fugerent &c. Certè

Certè ita hodieq; conseverunt, unguentarij præsertim, & agyrtæ, & circumforanei, alliciendæ plebi. Cæterùm in templis tabulæ celebriorum etiam artificum suspendi solitæ, ut Pausanias nos docet. Romæ Mummius instituit, tabula Aristidis, Liberum Patrem continente, in Cereris delubro posita. Quam primam picturam externam Romæ publicatam Plinius suspicatur XXXV. c. 4. Dixi, etiam, ornare omnia hanc artem, quod vel ex usu ejus hodierno patet. Habetq; non pauca huc spectantia Vitruvius lib. VII. c. 5. Iliacis temporibus navigia sic excoli suevisse, demonstravimus abundè lib. II. de Militia Navali. Ædes publicas templaq; Deorum picta discimus ex Plinio non uno loco. Neq; rejecerunt Christiani eam consuetudinem, uti suprà vidimus. Porticus ad hoc solenniter adhibitæ videntur. Liquet ex Atheniensium porticu, de qua antè dixi. Ita habes apud Aurelium Victorem *porticum Argonautarum*, in regione nona urbis, ita dictam à pictura, sicut Barthius existimat. Plinius lib. XXXV. c. 7. de Antiatum porticu: *Libertus Neronis, cùm daret Antij munus gladiatorium, publicas porticus investivit picturâ, ut constat,*

constat, gladiatorum ministrorumq́; omnium veris imaginibus redditis. Et in porticu Trimalcionis apud Petronium eſt *Trojæ halosis.* Fora quoq́; tabulis ornabant. Plin. lib. XXXV. c. 4: *Deinde video & in foro positas vulgò tabulas.* Eadem conſuetudo deinde tranſiit ad alia, ut arma, & utenſilia, & ſupellectilem omnem, & artium diverſa inſtrumenta. Ipſæ veſtes infinita ferè varietate pictæ. Scilicet in omnibus picturæ jucundum adferunt ſpectaculum, oculosq́; mirè delectant: Adeò ut ne ipſi pictores quidem non ſummam, licet magno labore in opere verſentur, ex ea percipiant jucunditatem. Et fatetur Leo Paptiſta, pictor & ipſe lib. II. de pictura: *Nulla fermè ars est, in qua perdiscenda & exercenda, omnis ætas & peritorum & imperitorum tanta cum voluptate versetur. Liceat de me ipso profiteri, si quando me animi voluptatisq́; causa ad pingendum confero, quod facio persæpiùs, tanta cum voluptate in opere perficiendo insisto, ut tertiam & quartam quoq́; horam elapsam esse vix possim credere.* Refert & de Nicia exemplum Plutarchus in libello, non poſſe ſecundum Epicur. Sæpè ſolitum à famulis quærere ſuis, pranſusne eſſet, *adeò*, ait, *picturæ deditì afficiuntur operum*

rum suorum specie. Ut proindè verè Seneca Epist. 9: *Artifici jucundiùs pingere, quàm pinxisse. Illa in opere suo occupata sollicitudo ingens oblectamentum habet in ipsa occupatione.* Apparetq; planè in pictoribus ipsis, quibus suetum, prodere hanc animi lætitiam frequenti cantione, ut jam olim Libanio est observatum, quando Declam. VI. scribit: *Pictores quoq; animadverti cum cantu pingere.* Neq; mirum, tantam ex hac arte sua percipere lætitiam, cùm tot conjunctas habeat utilitates, quot jam diximus, & multas alias, quas enumerare omnes nimis longùm foret. Inter quas & illa, quòd absentes faciat præsentes, desideriumq; amatarum rerum procul dissitarum mitiget ac consoletur. Qua de re sunt verba Simocattæ Epist. 10: *Si celeriter ad nos redire non potes, mitiga mihi per vim pictoris vim amoris, ut tabulis pictura tua imaginis mihi spectaculum præbeat.* Nec hoc in absentibus vivis tantùm procedit, verùm etiam defunctis pridem, quos nobis vivos quodam modo restituit.

Unde Vetus Trochaicus:

Omne reddit pictor orbi, Mors quod atra sustulit.

Ad

Ad poſtremum non hoc ſolùm præſtat, ſed unà cum magiſtris, ea omnia illuſtrat, & durabilia in poſteritatem ſeram, ac propemodum æterna facit, quæ ſuo opere complecti dignata eſt. Teſtatur Plinius lib. XXXIV. c. 9. & ait: *Mirum in pictoria eſt, quòd nobiles viros nobiliores facit.* Et Pacatus meus: *Artificibus ſecunda ſors (à vatibus poëtisq́ue) ceſſit, dare famam rèbus.* De ſtatuariis, ſculptoribus, maximè verò pictoribus loquitur, ut ex eo loco toto manifeſtum eſt.

§. 6. Cum uſus artis hujus ſit tam multiplex magnusq́ue, ideò non viri modò, ſed & fœminæ illam exercere poſſunt.

Varro planè poſtulavit hoc in fœminis, quò ſcirent rectiùs opera plumariorum, & ſimilium dijudicare. Verba ejus in Catone, ſeu de educandis liberis, ubi ſine dubio de puellarum inſtitutione, ſicut cæteris in artibus, ſic & pictoria locutus fuit: *Nulla, quæ non didicit pingere, poteſt benè judicare, quid ſit bene pictum à plumario aut textore in pulvinaribus plagis.* Sed & celebres ſunt fœminæ apud veteres hac arte. Nam apud Plinium occur-

occurrit Timarete filia Myconis. Verba ejus lib. XXXV. c. 9: *Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur, cujus filia Timareta, & ipsa pinxit.* Idem libri ejusdem II *Pinxêre & mulieres, Timarete Myconis filia Dianam in tabula.* Addit mox plures ut Irenen, Cretini pictoris filiam, Calypson, Alcisthenen, Aristareten, Nearchi filiam, LatamCyzicenam,Olympiadem,omnes celebres hac arte.

§. 7. *Ob eundem usum ejus varium in magno habita & ipsa est honore, & illi, qui eam soliti sunt exercere.*

Græci sanè judicarunt dignam, quam soli discerent ingenui. Plinius lib. XXXV. c. 10: *Pamphyli autoritate effectum est Sicyone primùm, deinde in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est, picturam in buxo docerentur, reciperetur\q; ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honor ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honesti perpetuo interdicto, ne servitia docerentur.* Ostendit, adeò fuisse commendatam, ut ne iis quidem vitio sit datum, exercere eam, qui in altiori fortuna essent nati, aut honestiore loco constituti. Ideò inter laudes Pythagoræ

ɡoræ memorat Porphyrius, Platonis Apu-
ejus, quòd picturæ operam impenderint.
Et apud Romanos, Fabius Consul, Pacuvi-
us Poëta pictores celebrantur, ut ex Plinio
pparet. Invenimus quoq; apud viros ma-
imos pictores in honore singulari fuisse.
De Apellis cum Alexandro Magno famili-
ritate testantur aliquot historiæ à Plinio
nemoratæ, illa cumprimis, quòd ne pelli-
em quidem summæ venustatis, quam fla-
grantissimè amabat, petenti negare sustinu-
rit. Nec in minore gratia apud Antio-
hum fuit. Paulò seriùs mirari eam cœpe-
e Romani, verùm numero immunitatum
eneficiorumq; tarditatem istam compen-
arunt. Extat in codice Theodosiano lex
Valente scripta, insigne argumentum ho-
oris, quem huic arti exhibuere. Verba e-
us sunt in titulo de Excus. Artif: *Picturæ
Professores, si modò ingenui sunt, placuit neq; sui
apitis censione, neq; uxorum aut etiam libero-
um nomine tributis esse munificos, & ne servos
uidem barbaros in censuali adscriptione profite-
i, ad negotiatorum quoq; conlationem non devo-
ari, si modò ea in mercibus habeant, quæ sunt
ropria artis ipsorum. Pergulas & officinas in
locis publicis sine pensione obtineant: Si tamen in*

his usum propriæ artis exerceant, neq; quemquam hospitem inviti recipiant, lege præscripsimus, neve pedaneorum judicum sint obnoxij potestati, arbitriumq; habeant consistendi in civitate, quam elegerint, neve ad prosecutiones equorum, vel ad præbendas operas devocentur, neve à judicibus ad efficiendos sacros vultus, aut publicorum operum expolitionem sine mercede cogantur. Scilicet honorabat Valens, aliiq; ante ipsum, artem, quam ne ipsis quidem Regibus Imperatoribusq; exercere turpe visum, præter Neronis, Hadriani maximè, ac Antonini, laudatissimorum principum exemplis abundè intellexerant. Quanto verò fuerint in pretio egregia pictorum opera, vel hinc colligas, quòd Pamphili, qui Apellis, fuit præceptor, tabulæ etiã apographum L. Lucullus emerit duob, talentis à Dionysio, ut est auctor Pliniuslib. xxxv. c. 11. Faciunt porrò duo illa talẽta mille ducentos philippeos. Una Parrhasij tabula Archigallũ referens, æstimata sexaginta sestertiis, id est, mille quingentis philippeis. Cydiæ Argonautas Hortensius orator est mercatus pro centum quadraginta quatuor sestertiis, id est, tribus millibus & sexcentis philippeis. Aristidis prælium cum Persis, in quo centum homi-

homines exhibebantur, Mnaſon Eleatenſium tyrannus emit minis mille, id eſt, philippeorum decem millibus. Apelles pinxit Alexandrum Magnum fulmen tenentem in templo Epheſiæ Dianæ viginti talentis auri, quæ faciunt philippeorum millia duodecim. Niciæ Necromantian Attalus emere voluit talentis ſexaginta, id eſt, triginta ſex millibus philippeorum, nec obtinere potuit. Timomachi Ajax & Medea venundatæ talentis octoginta, ſive quadraginta octo millibus. Ariſtidis ægrum Attallus rex emit talentis centum, id eſt, philippeorum ſexaginta millibus. Eandem ſummam Romani remiſere Cois pro Apellis Venere Anadyomene, tributi nomine ſibi debitam. Poſtremò ſunt inventi, qui earum pondus auro rependerent. Plinius lib. XXXV. c. 8: *In confeſſo eſt, Bularchi pictoris tabulam, in qua erat Magnetum prælium à Candaule rege Lydiæ Heraclidarum noviſſimo, qui Myrſilus vocitatus eſt, repenſam auro.* Item alij, qui earum magnitudinem æquarent nummis aureis, id eſt, tot darent aureos, quot tota tabula poſſet contegi. Sic intelligo ejusdem verba lib. XXXV. c. 12. ubi de Apellis tabula, in qua pictus fuit Alexander fulmen

 tenens.

tenens. *Manupretium ejus tabulæ in nummo aureo mensura accepit, non numero.* Adeò non fidem superat, quod ait idem præcedenti capite, Apellis Echionis, Melanthij Nicomachi tabulas singulas *oppidorum opibus* venisse. Quin imò quandoq; nullo satis justo pretio æstimari posse putatæ, ac iccircò dono datæ potiùs, quàm venditæ. Idem Plinius lib. XXXV. c. 9. de Zeuxe: *Postea donare opera sua instituit, quòd ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret, sicuti Alcmenam Agrigentinis, Pana Archeleo* & c. 11. de Nicia: *Hanc* (Necromantiam) *vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiusq; patriæ suæ donavit.*

§. 8. Versatur autem circa omnia, & Naturalia & Artificialia, imò ea etiam, quæ excogitantur solo ab ingenio humano, verùm quatenus spectari possunt oculis, aut posse videntur.

Nam quæ penitùs spectari nequeunt, ne pingi quidem possunt. Parrhasius ad Socratem apud Xenophontem in memorab: *Quo pacto hoc possit esse imitabile pictori,*

quod

quod neq; proportionem, neq; colorem, neq; quidquam habet illorum, quæ modò tu commemorabas, ac omninò nemini quidem poteſt? Inventi quidem ſunt jam olim, qui & ea, quæ non poſſunt cerni, pinxere, ut ſpiritus, ventos, ſermones, & id genus. De Apelle ipſo Plin. lib. XXV. c. 12: *Pinxit, & quæ pingi non poſſunt, tonitrua &c.* Sed tamen & hæc pinxerunt, non ut ſunt, ſed ut quandam ſpeciem eorum animo formarunt, putaruntq; futuram, ſi obiicienda foret oculis. Huc pertinet, quod habet Apollonius apud Philoſtratum lib. VI. c. 9. Nam cùm ex eo quæreret Theſpaſion, an pictores cœlum adſcenderent, ibiq; viderent Jovem eâ formâ, quâ pingerent, reſpondet, minimè, ſed phantaſiam id facere: *Nam phantaſia,* inquit, *artifex imitatione ſapientior. Imitatio hoc tantùm operatur, quod vidit, phantaſia etiam, quod non vidit. Proponit enim ſibi id, quod non novit, ad ejus quod eſt relationem.* Atq; ita quidem pingunt, quæ non poſſunt cerni, licet exiſtant. Neq; aliter verſantur in cæteris, quæ non exiſtunt. Nam & Chymæram formant, & Pegaſos, & Sirenas, & id genus alia, quæ naturæ ignorantur. Secundum naturam tamen, ut ſi exiſtere deberent, aliter,

non videantur posse formari. Nempe omni arti est propositum, imitari naturam, ut ostendit Aristoteles II. Physi: Ausc. & quod deest ipsi, supplere, ut is idem docet VII. Polit. Quare quod naturæ penitùs repugnat, arte exprimi nec potest, nec conveniens sanumve est. Vitruvius lib. VII. c. 5: *Neque picturæ probari debent, quæ non sunt similes veritati, nec si factæ sint elegantes ab arte.* Loquitur de animalibus, cannis, arundinibusq;, velut integras ædes aut moles graves sustinerent, pictis, quod ne fingi quidem per naturam rerum earum potest. Igitur subjungit: *Quis universum domos supra tegularum tecta habere aut columnas seu fastigiorum explicationes? Hæc enim supra contignationes ponuntur, non supra tegularum tecta. Si ergò quæ non possunt in veritate rationem habere facti, in picturis probaverimus, accedamus his civitatibus, quæ propter hæc vitia insipientes sunt judicatæ.* Putant Serlius Castilioniusq; agere de eo genere picturæ, quod ab Italis à gryptis subterraneis, in quibus usitatum fuit, nominari, *Grottesca* consuevit. Mihi aliter est visum. Non enim de imaginibus deformiter ac monstrosè fictis agit, sed de rebus naturalibus aut artificialibus, sic inter se com-

compoſitis, ut naturæ, etiamſi fingere ve-limus, penitùs repugnet. Nempè non adverſum eſt naturæ, vultus exiſtere deformes, aut ex herbis, oleribus, frugibus compoſitis effigiem rei alterius alicujus concinnare reddereque. At verò in arundine ſtabiliri ædes integras, molesq; ſupra tecta domus eminere, id cum natura rerum convenire nunquam poteſt. Igitur conveniens naturæ quidem eſſe pictura omnis debet, etiamſi non exiſtat in natura, quod pictura continet. Id quod evenit, ſi eſt talis, qualem ea res, ſi quando per naturam exiſtere deberet, ſeſe, neq; aliter, ſpectandam noſtris oculis videtur præbitura.

§. 9. *Etiamſi verò circa omnia verſetur, pingenda tamen non ſunt, niſi ea, quæ pietati virtutiq; non repugnant.*

Obſervandum hoc eſt, contra impias picturas & obſcœnas, tantò magis, quantò faciliùs animum movent omnes, ut in præcedentib9 monſtravimus. Atq; ita olim monuit Ariſtoteles, & lib. VII. Pol. c. 17. ad officium Magiſtratuum pertinere voluit, *curare, ne quid*

ne quid pingeretur, quod actiones fœdas repræſentet. Thebis quoq; lege publicâ prohibitum fuiſſe, ne quid obſcœni pingererur, tradit Voſſius in Graphice ex Æliano. Sed non illud ait Ælianus noſter, verùm cautum, ne quis negligenter verſaretur in hac arte, id enim eſt, εἰς τὸ χεῖρον εἰκόνας μιμεῖσθαι, uti auctor ibi loquitur. Neq; aliter Franc. Junius in de Pictura c. 4, aut ante eum magnus vir, Laurentius Pignorius (ne quid de Vultejo, interprete Æliani, dicam) intellexere, ut ex interpretatione menſæ Iſiacæ c. 2: patet. Itaq; hic quidem vir egregius memoriâ eſt lapſus, nec retractare locum eum, morte ſcil. præventus, potuit. At quod refert ex Concilio in Trullo, aptum eſt, claræq; monſtrat, veteris Eccleſiæ ſtudium in conſervanda etiam huius rei honeſtate. Scilicet paganis tum, & olim uſitatum erat, iſtiuſmodi tabellis exornare cùm domorum partes cæteras, tum maximè cubicula, uti ex Protreptico Clementis diſcitur. Opinor, ut ſpectaculis ejuſmodi ſubindè ad libidines excitarentur, nec à voluptatibus per oblivionem quandam requieſcerent. Sic enim etiam de Tiberio Suetonius cap. 43: *Cubicula plurifariam diſpoſita, tabellis*

bellis & sigillis lascivissimarum picturarum & figurarum adornavit. Sed nec impiæ picturæ sunt pingendæ, quibus Majestati divinæ aut Religioni derogatur. Cujusmodi apud paganos erant adulteria Jovis, Martis, Veneris, rapinæ Herculis & Plutonis, & id genus. De quibus etiam Aristides, licet paganus, in fine orat. Isthmic. in Nept: *Impias picturas ego miror, quomodo, qui primi viderunt, ab eorum artificibus & autoribus manus abstinere potuerint.* Accidit hujusmodi quid aliquando quoq; inter Christianos, memoratq; Nicephorus Calistus lib. XV. c. 23. Hist. Eccles. Pictorem, qui Salvatorem nostrum habitu & ornamento alicujus ex idolis ethnicis formare ausus fuerit. Sed impietatis ejus suæ graves scribit summo Numini dedisse pœnas, dextrâ manu arefacta, cujus ministerio nefandum opus composuerat.

§. 10, Forma ratioq;, quâ hæc ars consuevit exerceri, non est uniusmodi. Fit enim imaginibus aut insutis, aut intextis, aut immissis, aut inustis, aut inlitis. Insuunt Phrygiones. Intexunt Polymitarij ac Bar-

baricarij. Immittunt Empestæ, Musivarij, & Lignarij. Inurunt Encaustæ. Inlinunt denique Pictores.

Sunt & alij qui coloribus utuntur, & sic pingere quadantenus videri possunt, velut infectores, fullones, comptores comptricesq;, nautæ, ac hujusmodi. Verùm quia pingere ij demum verè proprieq; intelliguntur, qui rerum naturalium aut artificialium quasdam exprimunt imagines, ut antè dixi, de his talibus hìc agere inconveniens est visum.

§. 11. *Pingunt Phrygiones acu filisque diversicoloribus.*

Est hæc ars antiqua planè, ac à Phrygibus excogitata, modò verum sit, quod de ipsa tradit Plinius VIII. c. 49: *Pictas vestes acu facere Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellati sunt.* Ita quidem habet Dalecampij editio. At in codicibus antiquis, Polydoro Virgilio citatis, legebatur, *Idæi Phryges invenerunt.* Neq; aliter in Frobeniana, per Rhenanum, aut Hagenoensi, per Hermolaum Barbarum adornata editione inveni, ut non temerè hoc videatur omittendum.

Idæi

Idæi Phryges dici, ad differentiam Idæorum Cretenſium putamus, qui & Dactyli appellabantur. Trojanorum accolæ fuerunt, à Thracibus oriundi, à quibus illuc paulò ante tempora excidij Trojani ſunt egreſſi, ut Straboni traditur. Ab his acceperunt Ægyptij, modò non, quod vero eſt ſimilius, tenuerint priores. Nam & de his Lucanus:

Quod Nilotis acus compreſſum pectine ſerum
Solvit, & expanſa laxavit ſtamina velo.

Qualis fuerit reverâ iſthæc acu pingendi ratio conſuetudoq;, parùm liquet, traditumvè eſt veteribus. Fortè tamen non diſſimilis multum ei, quâ hodieq; utuntur, qui auro, margaritis, gemmis, veſtes diſtinguunt, & à ſerico Germanis *ſeidenſtiker*, à limbis veſtium, qui potiſſimùm ſic exornari ſolebant, Gallis *bordeurs* appellantur. Et ſic accepiſſe hoc vocabulum pleroſq; video noſtrorum. Sanè celebris hodieq; ars eſt, neq; uno modo ſolet exerceri. Nam aliàs ſimplici contenti colore, fila modò in rectum, modò in transverſum ducunt, aliàs duplicant, aliquando modis crebris interſtinguunt, aliavè ratione variant ſuturas, & ſic figuras, quas capiunt, repræſentant, eſtq; hoc netricibus potiſſimùm in uſu in collaribus,

bus,

bus, culcitris & pulvinis. Interdum pluribus coloribus utuntur, & vel decussatim nere fila ſolent, in veſte rariore ac tenuiore, quod ſpeciem habet picturæ, continuis elaboratæ punctis, nomenq; accipit à crucibus, aut filis ſibi invicem hac forma impoſitis duobus, & in ſtragulis menſarum, ſcamnorumve, pulvinaribus ſedilium, & iſtiuſmodi adhibetur. Vel longioribus lineis productisq; formare deſtinatum opus conantur in quacunq; veſte colorata, ſerica etiam & villoſa, propriè verò genus hoc in veſtibus pretioſiſſimis adhibetur, ſacris puta illis & principalibus, & quæ auro gemmisq; exornari debent.

§. 12. Pingunt Polymitarij & Barbaricarij radio textorio.

De Polymitariis vel ex voce patet, quando *μίτος* Græcis *licium*, quod ſtamini intexitur. De Barbaricarijs ex Tertulliano diſcimus, ut mox liquebit. Nam Barbaricarij Donato ita dicti, qui Barbaricas concinnant veſtes. Barbaricæ porrò veſtes illæ ipſæ, quæ & Babylonicæ dicuntur. De quibus eſt inſignis in hunc ſenſum locus Tertulliani in de habitu muliebri: *Age nunc,*

tunc, si ab initio rerum, & Milesij oves tonderent, & Seres arbores nerent, Tyrij tingerent, & Phryges insuerent, & Babylonij intexerent. Distinguit notabiliter à Phrygibus Babylonios, illis *suere*, his *texere* attribuit. Sic Plinius VIII. c. 45: *Colores diversos pictura intexere Babylon maximè celebravit.* Martialis quidem aliud videtur voluisse, nempe acu esse usos:

Hæc tibi Memphitis tellus dat munera, victa est
Pectine Niliaco jam Babylonis acus.

Sed intelligendum Martialem puto de re nova & inusitata. Nempè Babyloniorum aliqui quoq; pingebant acu, sicuti Alexandrinorum vel in Ægypto quidam radio; sed pictura minùs eleganti, cùm contrà hi radio, illi acu excellerent. At Martialis tempore ac in ista veste, qua de agit, accidit, ut contrà fieret. Itaq; notanter ait, *jam* est victa, quasi diceret, quæ olim vincere solebat. Ergò radio pingebant Babylonij, vestesq; Babylonicæ non acu, verùm radio formabantur. Quo cùm & *Plumarij* uterentur, ad nullum aliud referendi genus videntur. Varro in Catone seu de liberis educandis: *Nulla, quæ non didicit pingere, potest benè judicare, quid sit benè pictum à plumario*

mario aut textore in pulvinaribus plagis. Pulvinares plagas pingere textori tribuit, ſed ut ſcias, non intelligi vulgarem, *plumarium* appellat. Porrò textor non eſt, niſi radio utatur. Cæterùm Polymitarij pingebant liciis diverſicoloribus, ſtamini intextis. Quod genus non tam habebat imagines, quàm varietates colorum, eo modo, quo hodieq; confici aulæa ſolent, maximè in Galliis. Lineas habent transverſim ductas unius aut alterius digiti latitudine, coloribus pulchrè diſpoſitis per tonos ſuos, atq; incrementa decrementaq;, ut in album deniq; aut nigrum deſinant. Nec fortaſſis aliæ *virgatæ veſtes* apud veteres fuere. Antiquiſſimum profectò eſſe genus, jamq; Jacobi temporibus apud Cananæos uſitatum conſtat. Talis enim toga fuit, quâ Joſephum filium adhuc puerum ornavit. Quod apparet ex Hebræo, in quo *togam fruſtorum* ſignificat. Nempè veſtis, quæ ex liciis diverſicoloribus per lineas ejuſmodi contexitur, compoſita ex meris limbis, plagulisq; videtur. At plumarij effigie plumarum diſtinguebant veſtes. Sunt porrò *plumæ* apud veteres, ut vult Salmaſius, notæ ex auro vel purpura rotundæ, in modum plumarum factæ,

ctæ, plumarumq́; similitudinem referentes. Talibus ornare vestes stragulas præsertim consueverunt. Nam hæ plagæ pulvinares, quarum Varro antè mentionem fecit. Errantq́; vehementer, qui sic pictas culcitras existimarunt, inter quos & Junius, quemadmodum ex Nomenclatore ipsius patet. Barbaricariorum penè eadem fuit ratio, nisi quòd pro plumis rerum aliarum texendo effigies imitarentur. Id quod Babylonios invenisse primùm, Plinius existimavit. Nam de istiusmodi diversitate colorum videtur intelligendus, quam in vestibus texendis ait observasse. Sanè, *Babylonicum plumatum* dixit Publius in sententiis, eoq́; amictum quasi pavonem finxit, propter varios in eo colores; non quòd Babylonica omnis plumata, sed quòd inter alias ipsius species, plumata etiam. Adeò vix differunt Plumarij & Babylonij, ac proindè unâ Barbaricorum appellatione haud difficulter possunt comprehendi. Ex speciebus autem reliquis vestis Babylonicæ alia flores, alia herbas, alia aves, aliavè animantia figuris referebat. Talis illa Ulyssis ex animantium imaginibus variegata, cujus ut jam suis temporib⁹ notæ mentionem facit Homerus.

rus. Neq; alia *vela* ſunt *Judaica*, quæ nominat in Eutrop. Claudianus, ſicut eruditè Seldenus in II. juris Natur. c. 9. demonſtrat. Solebant & hominum effigies eis intexere, aliquando integris ornare hiſtoriis, non modò quibus lectos ſternerent ac triclinia, ſed ſe ipſos quoq; homines veſtirent. Qua de re inſignis planè locus eſt Aſterij Amaſeæ Epiſcopi, relatus à Rubeno in II. Elector. c. 1: *Vanâ & ſupervacuâ arte texendi inventa, quæ ſtaminis atq; ſubteminis contextu pictorum facultatem imitatur, & omnium formas animalium in veſtimentis exprimit. &c.* Et ſtatim pòſt: *ſunt ibi leones, pantheræ, urſi, tauri, canes, ſylvæ, ſaxa & venatores, & omnia deniq; circa quæ pictorum verſatur induſtria, ad imitationem naturæ expreſſa &c. Qui verò religioſiores ſunt, ex hiſtoria Evangelica textoribus argumenta ſuppeditant: Ipſum dico Chriſtum noſtrum cum diſcipulis omnibus, & unumquodq; miraculum, hoc ipſo, quo narratur, modo.* Adde cætera, nam legi omnia merentur. Obſervandum autem, quòd confecta iſta dicat contextu ſtaminis ſubteminisq;. Inde namq; patet, ſimile fuiſſe iſti generi, quod hodieq; in mappis & mantilibus lineis ſervatur, vulgoq; *trilicium Damaſcenum* dicitur.

Nam

Jam & in his iſtâ ratione intexi hiſtoriæ onſueverunt. Sed & in cæteris veſtibus)amaſcenis, quæ ex ſerico texuntur, flo-es omnis generis & minuta interdum ani-nalia quædam pinguntur. Ut ſi talis ratio abyloniorum quoq; fuit, ſicuti videtur, on parùm exſtiterit diverſa ab ea ratione, uâ in aulæis & periſtromatis hac ætate u-untur, ut in quibus ſtamen non conſpicia-ur, ſed è filis lineis laneiſve craſſioribus onfectum ſerico contegatur univerſum. rte non profectò parvâ, quippe quæ pi-turas etiam præſtantiſſimorum magiſtro-um, ſi non ſuperat, certè adæquet. Eſt & enus aliud aulæorum, ſive ſtragularum otiùs, aut mapparum, Turcis hodiè in u-u, quod nec acu fit, nec radio, ſed duplici riplicive licio in nodum collecto, per bina uæq; ſtaminis fila in transverſum, forfice-ue abſciſſo, ita ut pars exigua licij velut illus ſupra nodum emineat. Totum eſt irtum, inſtar ſerici villoſi, rerumq; qua-umlibet, florum maximè imaginibus red-endis idoneum. Veteribus fuiſſe notum on exiſtimamus.

§. 13. *Empeſtæ pingunt, auro argentoq;*

immisto, in exsculptos antè ductus, imagines quascunque referentes.

Empestas nominamus Græcâ imitatione, Græci enim sic vocarunt, artemq; totam Empesticen dixere, ut ex Athenæo pridem observavit Causabonus. Verba ejus hac de re in Comment. Suetonij ad Augusti vitam. c. 7. legantur, ubi auctor mentionem facit *aneæ imagunculæ, ferreis literis inscriptæ*, tali arte. Sic apud Ciceronem in Verrina VI. *signum* legitur *Apollinis*, cujus in femine *literulis minutis argenteis nomen Myronis erat insculptum.* Nec in literis pingendis solùm, sed & rerum imaginibus formandis hoc receptum fuit, uti ex Petronio cognoscimus, qui *aureum* commemorat *annulum, ferreis velut stellulis ferruminatum.* Imò jam apud Homerum reperiuntur pocula & arma ærea, claviculis & asteriscis aureis argenteisvè ornata, de quibus vide, quæ eidem Casaubono ad XI. Athenei c. 12. notantur. Mansit ea ratio non ignota planè nostris etiam temporibus, nuperquè admodùm in frequentem usum revocata fuit in Britannia, ubi manubria cultrorum ferrea, & calcaria, & capulos gladiorum, & bom-

bombardas ſic ornare inſtituerunt, additis ſeu immiſſis potiùs ex argento roſis, foliis, ſtellulis, & aliis ejuſmodi minutis.

§. 14. *Muſivarij pingunt teſſellis diverſicoloribus, diſpoſitis immiſſis q; arenæ.*

Eſſe etiam hoc picturæ genus, docet Apulejus, quando ſic de eo loquitur: *Pavimenta ipſa lapide pretioſo cæſim diminuto in varia picturæ genera diſcriminantur.* Convenit & Iſiodorus, ubi genus Lithoſtrata appellat: *Lithoſtrata*, inquit, *ſunt elaboratâ arte picturæ parvulis cruſtis & teſſellis.* Quamquam Plinius diverſum videatur facere, quando lib. XXXVI. c. 25: *Pavimenta apud Græcos originem habent elaboratâ arte picturæ ratione, donec lithoſtrata expulere eam.* Vocat & ipſe, *artem elaboratam*, planè ut Iſiodorus, qui forſitan iſta ex hoc habet, verùm malè intellecto, quando Plinius ad pavimenta refert, & lithoſtrata ab eis diſtinguit. Et illa quidem parvis teſtis in varios tinctis colores docet, facta fuiſſe, aut teſſellis, figura ſemper una eademq; , qualis eſſe teſſerarum ſolet. Lithoſtrata ex adverſo fiebant ex ſectis in varias figuras, quadratis nempè, trigonis, ob-

 longis,

longis, rotundis, & similibus lapillis, ut prolixè à Salmasio notatum est in Plinianis. Sanè convenit de tesseris & Isiodorus suprà dicto loco, vocatq; *tessellas tinctas in varios colores à tesseris nominatas, id est, quadratis lapillis.* Exstatq; earum aliqua imago à Wellero edita in Vindelicis, ubi pavimentum tali arte formatum, in quo gladiatorum, bigarum aliarumq; ad circum & theatra pertinentium rerum figuræ continentur, describit. Opus totum *tessellatum* à Suetonio in Julio, *Musivum* à Spatiano in Pescennio, *Emblematicum* & *Vermiculatum* à B. Augustino, in L. de ord. c. 1. appellatur. Habetq; hoc postremum nomen à vermiculo seu cocco, à quo verme, nomen *guermes*, *& chermes* est, color *carmasinus* uti vulgò dicitur, quo imbui tessellæ istæ consueverunt, uti à Salmasio prædicto libro annotatur. Non enim simplices, & prout à natura produntur, verùm hoc, & aliis imbutas coloribus adhiberi consuevisse, etiam ex Isidoro patet, verbis, quæ superiùs attulimus. Adde quoque, quæ de eo legimus in Commentariis Suetonianis Casauboni loco ante dicto, & Vitruvianis Philandri lib. VII. c. 1. Hodie ars tota periit, ut jam Pancirollo est notatum.

um. Nam quæ alicubi ſaxis & lapidibus majoribus roſarum aut ſtellarum imagines in pavimentis fiunt, longè ab iſta Veterum abſunt cura diligentiaque.

. 15. *Lignarij pingunt tabellis ligneis tenuioribus, diverſo modo coloratis, quas immittunt tabulæ, pro imaginum ratione exſculptæ, glutineq́; firmatas in ſuperficie poliunt aſciâ, ut omnia ſint plana.*

Picturæ hujus generis in menſis ac repoſitoriis hodiè fiunt, prorſus artificiosè. Quin & nudæ tabulæ pictorum præſtantiſſimorum æmulantes opera ſic conſtruuntur. Tabellæ tenuiſſimæ ex piro tiliave primùm imbuuntur variis coloribus, certâ præparatis arte, ut lignum intùs pariter ac extrà tingant. Eæ deinde in varias formantur effigies, ut ratio picturæ exigit; dein exſculptæ, pro magnitudine figuraq́; ipſarum, tabulæ immittuntur conglutinanturq́;. Loco tabellarum lignearum adhibentur aliquando oſſa in laminas tenues ſecta, & cornua, & teſtudinum cortices, & ebur, & argentum. Opus totum à Germanis *einlegen*,

 aut

aut *furnieren* appellatur. Quamquam hoc ab isto ita differat, quòd in hoc nihil pateat ex tabula, cui figuræ tales immittuntur, verùm tota contegatur. An veteribus in usu fuerit, ignotum mihi est. Nisi fortè Plinius intellexit, quando ait lib. XVI. c. 43: *Hac prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & viliores ligno, pretiosiores cortice fieri. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ. Nec satis, cœpere tingi animalium cornua, dentes secari, lignumq; ebore distingui.* Sanè hæc distinctio lignorum, quæ fit ebore, cornibusq;, & confectio bracteis ligneis accipi vix aliter, quàm de istiusmodi generibus potest. De quo tamen videant ampliùs, qui volent.

§. 16 *Encaustæ pingunt inustione. Est autem artis hujus triplex ferè ratio, nam fit aut ceris, aut coloribus, aut vitro. Ceris in ligno; coloribus in ebore, aut ferro, aut fictibilibus; Vitro deniq; in auro.*

De Encaustica pingendi ratione prodiderunt multa multi, diverso successu, sicut fit in re obscura, vide Pancirollum de rebus perditis, & interpretem illius, Henr. Sal-

Salmuth, Demontiosum in libris de Pictura, Salmasium ad Solinum, Vossium in de Idololatria IV. c. 91. & de Graph. v. 47. Mihi uno verbo res hujusmodi fuisse videtur. In tabulis ligneis, vel alterius materiæ urebantur ductus lineares, qui figuram referebant futuræ picturæ. Ductus illi postea implebantur cerâ diversi coloris, pro ratione imaginis, quæ mox æquabatur tabulæ, admotis ignibus. Videtur colligi ex Martiale posse, quando sic de Phaëtonte, arte tali picto lib. IV. c. 47:

Encaustus Phaëton tabulâ depictus in hac est.
Quid tibi vis, dipyron qui Phaëtonta facis?

Dicit *dipyron* hunc Phaëtonta factum, hoc est, bis crematum, quod non posset, si non antè, quàm admotus esset ignis, ejus aliqua in tabula extitisset imago. At verò talis esse aut manere, solis ex ceris non profectò potuit, ignibus admotis, omnibusq; in unam massam confluentibus: unde mihi fit probabile de sulcis lineisq;, quod prædixi. Deinde alterum picturæ hujus genus sic se habuisse certum est. Stylo ferreo igne calefacto inurebant ebori aut cornibus lineas, quibus quas vellent, imagines exprimerent. At hoc cum priori jungit Plinius, &

utriq; ſtylum iſtiuſmodi, ceu inſtrumentum, quo conficiatur, tribuit. Verba Plinij ſunt lib. XXXV. c. 11: *Encauſto pingendi duo fuiſſe antiquitùs genera conſtat, cera, & in ebore, ceſtro, id eſt, veruculo.* Utriq; ceſtrum tribuit ſeu veruculum, hoc eſt, candens & acuminatum ferrum, quod ducendis lineis ſtriisq; inſervit. Quod apparet etiam ex eo, quia quando à duobus his diſtinguit tertium, non aliâ re magis facit, quàm quòd non veruculi, ſed penicilli ſit in eo uſus. *Tertium acceſſit*, ait, *reſolutus igni ceris penicillo utendi.* In prioribus duobus ergò non eſt uſus penicilli, ſed veruculi. Quod & ex alio ipſius loco patet, ubi de Pauſia Encauſta: *Pinxit & ipſe penicillo parietes Theſpiis, multumq; comparatione ſuperatus exiſtimabatur, quoniam non ſuo genere certaſſet.* Dixit, penicillo pinxiſſe, id non fuiſſe genus, quo uti antè conſueverat, unde liquet, Encauſtarum proprium fuiſſe, pingere veruculo ſeu ceſtro. Quod ſi verò in utroq; iſto genere, illo etiam, quod fiebat ceris, uſus fuit ceſtri, fieri profectò id vix potuit, ratione aliâ, quàm quâ dixi. Et oſtendit nomen ceſtri. Nam ſi κέςρος, ſicut Græcè ſonat, eſt à κῶ, hocq; idem denotat ac κοιλαίνω, id eſt,

cavo,

cavo, ſicut eruditi volunt, exq́; Grammaticis antiquis oſtendunt; non potuit ſanè uſus ejus complanationem, licet illi eruditi ita ſtatuant, ſed excavationem reſpexiſſe. Idem velle Encauſis vocabulum videtur. Eſt enim Encauſis apud Græcos non ſimplex quædam uſtio aduſtiove, ſed inuſtio. Porrò hoc non intelligitur, niſi ubi in materiam uſtio deſcendit, quemadmodum cùm nota fronti, aut ſignum pecori inuritur. At cùm in æqua tabula ceræ diverſorum colorum complanantur igne (quomodo hoc genus factum antè dicti eruditi volunt) uſtio illa inuſtio, ut quæ non deſcendat in materiã ſubiectam tabulamve, dici nequit. Deniq́; & ex Procopio hoc apparere poteſt, qui in primo de ædificiis Juſtiniani, factã Encauſticen ait κήρῳ ἐντακέντι καὶ διαχυθέντι, quod non tantùm *cera liquefacta* denotat, ut vertunt eruditi illi, ſed illiquefacta, ut ſic dicam, & infuſa inſtillataq́;, quod intelligi non poteſt, niſi liquefacta in prædictis ſulcis. Cùm ſcripſiſſem iſta, incidi in Dalecampium, eumq́; in ſimili fuiſſe ſententia deprehendi. *Scalptæ*, inquit ad Plinij lib. XXXV. c 7. *variis figuris tabulæ cera diverſis etiam coloribus picta oblinebatur.* In eo tamen errat, quod

hanc navium existimat fuisse picturam, à qua Plinius ipse distinguit. Nisi fortè ad imagines in eis aliquas respexit. Neq; alia Demontiosi opinio, ut pariter pòst observavi: *Ceram* ait *se putare induratam medicamentis, ex ea deinde factas fuisse tabulas, in quibus forma eorum, quæ pingenda essent, incidebantur. Tum, quemadmodum in vermiculato opere, in eas formas cavas ceris inditis varij coloris figuras inductas, nullis apparentibus commissuris.* Quanquam si in cera formæ istæ factæ, ut existimat Demontiosus, encausis fuerit non *cera*, sicut tamen volunt verba Plinij, *sed in cera.* Quæ quoq; quomodo tam dura fieri potuerit, ut inuri sibi passa sit imagines ejusmodi, haud patet. Fuit ergò planè ratio encauseos cum cera, qualem diximus. Neq; alia, quæ cum colore. Stylo ignito lineæ inurebantur ebori aut cornibus, quibus imaginem referrent, ut superiùs iam monui. Hoc intererat, quòd linearum ductus in ebore cornuvè minus essent profundi, uniusq; tantùm coloris, fusci scilicet aut nigri. Planè sicut ante paucos annos in thecis corneis, quibus pulverem recondebant tormentarium, in manubriis ensium aut cultrorum corneis osseisve fieri consue-

verat

rerat. Atq; ita quidem hæc pictura se habebat in ebore cornuvè. At in vitro fit coloribus pro modo imaginum inductis penicillo, & duratis igne. An apud priscos notum quoq; fuerit hoc genus, mihi quidem incompertum est, certè qui meminerit illius, scio neminem. Est quidem apud Plinium lib. XXXVI. c. 26. de vitro: *nec est alia materia sequacior, aut etiam picturæ accommodatior.* Sed ibi sermo est de alio picturæ genere, cùm nempè tota vitri massa colore aliquo inficitur, & lapidum, marmoris, gemmævè speciem acquirit, uti liquet ex antecedentibus illius loci. Adeò ne ista quidem ratio tum cognita fuisse videtur, quâ hodie tota diversis inficiuntur coloribus, ut int maneantq; pellucida. Qualia deindè adhibent in fenestris ferè ædium sacrarum, & in speciem variarum rerum, rosarum, stellarum, & similium componunt. In ferro fit aquis arte secretâ præparatis, quæ inductæ speciem habebant auri argentiq;. Ut inveniuntur hodieq; cultellariorum, eorumvè, qui enses, galeas, thoraces ferreos conficiunt, sic picta opera, igneq; durata. Ferrum politum fit primò lividum, dein ungitur pro arbitrio, deniq; igni admovetur

tur,ut duret. Quanquã vera hujus artis ratio ſit paucis nota, ſtudioſeq; à magiſtris ejus occultetur. Prodiderunt quidem aliqua Alexius Pedemontanus, Andreas Helmreich, aliiq;, ſed tantùm aliqua, ut ſolent in pleriſq; talibus. Ea quæ ad ipſum artis exercitium requiruntur, ſive ignorarunt ipſimet, ſive prodere in vulgus noluerunt. Nec ex vetuſtioribus quid diſcas, quibus non exiſtimo fuiſſe notam hanc artem. In fictilibus ſolùm adhibebant. Nam meminit Plinius lib. XXXVI. c. 26. *Agrippæ, qui figulinum opus encauſto pinxerit.* Quamquam ibi ſermo de pavimentis eſſe videatur, in quibus tamen ipſis teſtas tali arte potuerunt pinxiſſe, ſicut hodieq; Batavi conſueverunt, pictis iſtiuſmodi teſtis forma quadrata parietes conclavium, præſertim circa ſolum incruſtare. De vaſis legimns apud Athenæum in pompa Philadelphi à Callixeno deſcripta. Nam ibi nominat trecenta generis omnis vaſa, ceræ coloribus picta. Κεράμεα κεκηρογραφημένα vocat, quod propriè ad fictilia pertinet. Erant tamen Philadelphi hæc fictilia picta cera, ut ex græca voce patet, modo, quem in præcedentibus oſtendimus. Hodiè plumbagine pinguntur, aut vena plumbi cinerei

aerei usta, quod genus *Saffranfarb* Germani nominant. Crevitq; hæc ars in Batavia proximis hisce annis in tantum, ut quidvis eâ ratione delineent, porcillaneorumq; speciem ac pulchritudinem felicissimè non æmulentur modò, sed & tantum non exæquent. Superest ultimum encauseos genus in auro. Artis hujus ratio est duplex, nam aut immittunt sulcis exsculptis colores, aut in superficie extrema inducto albo, flavo, aut cæruleo fundo, pingunt, quod volunt. Colores pleriq; vitra sunt, infecta singulari ac secretâ arte, paucis in Italia tantùm, Galliisq; nota. Ea teruntur aquâ forti magno labore, ablutaq; puris aquis inducuntur metallo, ut immissa igni fluant indurenturq;. A fluxu isto colliquationeque Germani *schmelzen*, Belgæ *smelten* vocant. Quod non multum abludit ab Italorum *smalto*, quo hæc ars ab ipsis appellatur. Gallis est *Email*, undè Germani suum acceperunt *emalieren*. Quanquam hoc vocabulo secundum genus potiùs indigitent. Quod differt à priori partim eo, quoniam colores, præter vitra, habet alios ex quibuslibet materiis, quæ ab igne difficulter absumuntur, partim eo, quoniam colores illi præparantur oleo, spi-

cæ

cæ maximè, pingunturq́; penicillo, cùm ad prius illud ſtylus ferreus ſufficiat. Eſt hoc genus alterum prorſus ſingulare, picturisq́; artificioſiſſimis idoneum, eoq́; magis æſtimandum, quia nullo tempore, nullis aquis, aut ſole corrumpitur. Atq; ideò in magno pretio habetur, ut tabella vix thaleri magnitudine quingentis pluribusq́; aliquando imperialibus vendatur. An & veteres tenuerint illius rationem, ignotum eſt. Noſtri vix ante annos quadraginta plenè invenerunt. Nam quæ ante annos centum pluresq́; fuit nota uſitataq́;, fiebatq́; exteriùs illitis tantùm vitris, absq; pictura imaginum, nec vitris ſolùm, ſed & aliis coloribus maſtiche ſubactis, undè arti ipſi quoq; nomen à Germanis datum, ad poſterioris hujus elegantiam nullâ ratione pertinet, atq́; adeò vix in cenſum hunc venire poteſt.

§. 17. *Cæterùm ut hi omnes ſuo modo pingunt, ita nemini laus pictoriæ, vel rectiùs, vel uſitatiùs tribuitur, quàm iis, qui colores inducunt chartis tabulisvè, ac pictores propriè dicuntur.*

Indu-

Inducere hos tabulis colores consue-
visse, patet etiam ex Plinio, quando de Pro-
togene lib. XXXV. c. 12. sic ait: *Huic pi-
cturæ quater colorem induxit.* Sic Vitruvius
lib. VII. c. 5: *Quis enim antiquorum non uti
medicamento, minio parcè videtur usus esse: At
nunc passim plerumq; toti parietes inducuntur.*
Inductio hæc fit, quando colores triti alio-
vè modo præparati illinuntur. Quanquam
illinere pictores nolint dici, quando colores
inducunt, quum id potiùs murariis conve-
niat, iisq; qui creta, vel rubricâ expoliunt.
Observare tamen licet etiam de pictoribus
sic locutos esse veteres. Apulejus in Apo-
log: *Quod cera inustum, vel pigmento illi-
tum, vel alio quopiam humano artificio assimula-
tum est.*

§. 18. *Picturæ apud veteres duo pri-mùm genera fuere, Helladicum, & Asiaticum: pòst, tria facta sunt, Jonicum, Sicyonium & Atticum.*

Meminit Plinius lib. XXXV. c. 10. qui
auctorem quoq; divisionis posterioris fa-
cit Eupompum: *Eupompi auctoritas*, inquit,
tanta fuit, ut diviserit picturam in genera tria,
quæ

quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc, qui erat Sicyonius, diviso Helladico, tria facta sunt, Jonicum, Sicyonium, Atticum. Liquet autem ex his verbis, genus *Asiaticum* id ipsum esse, quod dein Jonicum appellat, & ex Helladico alterum *Atticum*, alterum *Sicyonium* dictum esse. Sed & unde dicta sint hæc genera, ex istis arbitror constare, nempè ab auctoribus, qui vel ex Jonia, vel Attica primi eam coluere. Ex Jonia Cleantes, Ardices, & Cleophantus Corinthij, quia Corinthus caput Joniæ: Ex Attica Apollodorus Atheniensis, itemq; Parrhasius, & qui hos illosvè deinde sunt secuti. Scilicet fuerunt hi omnes eximij magistri. Undè posteà qui vel hos, vel istos in pingendi ratione sequebantur, genus vel Jonicum, vel Sicyonium, vel Atticum dicti sunt servare.

§. 19. Differunt & pictorum inter sese opera ipsa. Nam alia pictura linearis est, alia colorata.

Coloratam hìc appello, non quasi linearis nullum habeat colorem: Fit enim & ipsa quovis genere coloris, sed quod unum ferè tantum, atramentum puta, vel cretam

retam, vel rubricam, vel hujuſmodi. Deide quòd hic ipſe color unus non induciır tabulæ toti, ſed in deſignandis umbris, eliquisq; lineamentis ſolùm adhibetur. Dixi, ferè unum tantùm, quia hodiè inveniuntur, qui utuntur pluribus, nec indecorè. Verùm fieri hoc ſolet raro, nec in uſu fuit pud veteres, quod ſciamus.

. 20. *Linearis pictura prima eſt ac antiquiſſima, fitq́; lineis comprehendentibus exteriorem pingendæ rei ambitum, intusq́; pro umbræ ratione ſparſis.*

Picturæ hujus nomen ſic à lineis formaım eſt, quæ quoniam Germanis appellanır *Riſs*, inde ipſa *das reiſſen* dicitur. Meıinit illius Plinius cùm locis aliis, tum maimè lib. XXXV. c. 9. ubi ſimul docet, anc picturæ cæteræ originem dediſſe. Jominatur aliàs & *graphis* Græcâ imitatioıe. Vitruvius lib. I. c. 1. ubi loquitur de Architecto, *debere*, ait, *graphidos ſcientiam haere, quò faciliùs exemplaribus pictis, quàm veit, operis ſpeciem deformare valeat.* Non ſolent exemplaria ædificiorum aliter, quàm

pictura lineari, confici, unde & Philander eo loco: *Graphis, linearis deformatio, sive designatio.* Plinius eodem sensu usurpavit, ubi de Parrhasio lib. XXXV. c. 10: *Multa graphidis vestigia extant in tabulis ac membranis ejus.* Non possunt alia vestigia intelligi, quàm quæ dixi, alioquin artis ipsius non vestigia in tabulis extassent, sed ars ipsa. Γραφικὴν significatione specialiori nominavit Athenagoras, ut ex verbis ejus statim adferendis apparebit. Ipsa lineis umbræ hominis aut alterius rei circumdatis, primùm cœpit. Verba Plinij prædicto loco hæc sunt: *Græci tradunt, picturam repertam, umbra hominis lineis circumducta. Itaq; talem primam fuisse.* Idem ferè tradit Athenagoras in legat. pro Christ. autoremq; ejus Saurium quendam nominat. *Umbratilis pictura*, inquit, *inventa à Saurio, equi in Sole umbram circumscribente.* Quam umbratilem picturam appellavi, *Sciagraphiam* ipse vocat, quæ vox occasione primæ inventionis excogitata, hodieq; adumbrationem notat in pictoriis operibus, estq; velut initium aut exordium reliquorum, uti loco alio monstrabimus. Et à lineari, de qua hoc in loco agimus, distincta est, quia rudior & inornatior. Interim

im linearis quoq; prima vetustissimaq; alia
non fuit, sicut & Quintilianus testatur. Qui
pertè ait, lineas extremas tantùm in ea
pingi consuevisse: *Si*, dicit, *prioribus adjice-*
re nefas fuisset, non esset pictura, nisi quæ lineas
modò extremas umbræ, quam corpora in sole fe-
cissent, circumscribit. Ac initiò quidem sic
pingebant obviis in rebus, postea inventæ
tabulæ ad id à Cratone, fueruntq; illæ tabu-
læ cretâ gypsovè dealbatæ. Athenagoras
prædicto loco: *Graphicæ picturæ inventa à*
Cratone, in tabula dealbata viri & mulieris um-
bras delineante. Ubi γραφικὴν à σκιαγραφίας
distinguit, quòd hæc fuerit in obvia, illa in
certa, & ad id præparata materia, tabella
nempè, quam appellat πίνακα λελευκωμένον.
Latini communi nomine genus utrumq;
sunt complexi, de quo antè diximus, nisi
quod pro σκιαγραφία dixerint quandoq; *ad-*
umbrationem: quanquam & per illam in-
tellexerint elaboratiorem tamen aliquam,
quàm quæ fit ad umbram solùm animantis,
picturam. Cic. de N. D. I: *Cedo mihi istorum*
adumbratorum Deorum lineamenta atq; formas.
Hìc *adumbrati Dij* ad illusionem eorum sic
dicuntur, qui picturâ lineari sic formantur.
Quod colligitur cùm aliàs, tum ex adjectis

vocibus *lineamentorum & formarum.* Iis enim uti ad significationem hujus generis solebant. Idem Cicero in Bruto: *Similis in pictura ratio est, in qua Zeusin, & Polygnotum, & Timantem, & eorum, qui non sunt usi plus quàm quatuor coloribus, FORMAS & LINEAMENTA laudamus.* Cæterùm quia ruditas etiam posterioris generis erat summa, ideo adscribere vocabula imaginibus solebant, ut quid esset quæq;, titulo saltem nosceretur, uti testis Ælianus est, lib. X c. 10. Nec dissimulare potest Plinius, ut in notis nostris ad prædictum Ælianum observavimus. Solebat genus hoc picturæ etiam *monogrammum* vocari, ut quòd unâ simpliciq; constet lineâ, quam capitalem (*hauptstrich*) nostri nominant. Nonius c. 1: *Monogrammi dicti sunt homines macie pertenues ac decolores. Tractum à pictura, quæ prius quàm coloribus corporatur, umbrâ fingitur.* Umbrâ fingi Nonio, quod nobis suprà adumbrari, ductis lineis capitalibus. Quod quo pacto fieri apud veteres consueverit, quiq; verus Nonij sensus verborum sit, si quis scire cupit, tabulam mensæ Isiacæ à Pignorio editam inspiciat, quæ fortassis sola superest ex antiquitate tota, hujus picturæ ve-

ræ veriſſimum exemplum. Nec fortaſſis aliundè rectiùs licet diſcere, quæ fuerit mens Ciceronis, quando lib. II. de N. D. ad eandem alludens pingendi rationem ait: *Epicurus monogrammos Deos & nihil agentes commentus eſt.* Sunt enim *Dij monogrammi* alio loco dicti ab eodem *adumbrati*, quales pingebantur ab Ægyptiis, umbratiles, tenues, macilenti, ſummasq; tantùm lineas corporum, non ipſa corpora, & vim roburque ullum poſſidentes, dicti à monogrammo, quod unâ lineâ abſolvebatur. *Lineamentum* poſtea vocarunt Latini, id eſt, primum ductum in tabula, quo adumbrat pictor propoſitum ſuum. Plinius. lib. XXXV. c. 10. de non abſoluta Venere Apellis: *Invidit mors peractâ parte, nec qui ſuccederet operi ad præſcripta lineamenta, inventus eſt.* Item cap. 11. de eadem, ſimilibusq; non abſolutis picturis: *In iis lineamenta reliqua, ipſæq; cogitationes artificum ſpectantur.* Ita legas in Philoxene: *lineamentum*, περιγραφὴ εἴδους. Errat autem Dalecampius, quando in notis ad Plinij lib. XXXV. c. 3. hoc genus cum *monocromatibus* picturis confundit, idemq; putat fuiſſe. Nam colorem habent monocromata, uti vel ex voce

noſcitur: At verò monogrammata omninò nullum, ut quæ fiant *PRIUS, quàm pictura coloribus corporatur*, ceu à Nonio eſt dictum. Atq; ita quoq; Iſidorus lib. XIX. c. 12: *Pictores prius umbras quaſdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent.* Cæterùm quod de auctore tradit Athenagoras, diverſum eſt ab eo, quod habet Plinius, quippe cui Philocles eſt, aut Cleantes. *Inventam linearem dicunt à Philocle Ægyptio, aut Cleante Corinthio.* Nempe alius in hoc, alius in illo loco primùm inſtituit. Hic apud Ægyptios, ille alio tempore apud Corinthios, planè ſicut accidit in aliis pleriſq; artibus. Unde dein iſta ſententiarum diverſitas circa earum conditores in hiſtoriis eſt orta. Quod autem ruditatem priſcam attinet, emendata ea pòſt eſt, ſparſis intùs lineis, quæ umbram diſtinguerent à luce, atque ita extantia corpora facerent, magiſq; convenientia naturæ. Habetq; hæc ars Ardicem & Talephanem, alterum Corinthium, alterum Sicyonium autores. Plinius prædicto loco: *Linearem picturam primi invenere Ardices Corinthius & Talephanes Sicyonius, ſine ullo etiamnum colore, jam tamen ſpargentes lineas intùs.* Sine ullo colore dicit, planè ut ex

Nonio

Nonio & Isidoro antè observatum est. Ubi tamen per colorem intelligere debemus non quemcunq; , qualis atramenti etiam, aut cretæ, aut carbonis, nam ejusmodi coloribus pictura linearis fiebat; sed qui similis sit rei pingendæ, totiq; figuræ inducatur, quod *implere* Isidorus, Nonius *corporare coloribus* vocavit. Nam in hoc potissimùm pictura linearis distincta est à colorata, ut jam antè observavimus.

§. 21. *Picturæ coloratæ sunt in duplici differentia: Nam vel illuminationes sunt, vel picturæ plenæ. Illuminationes fiunt in operibus picturæ linearis, maximè si cælo incisæ æri, chartisq; impressæ sint, adjectione colorum pellucentium.*

Illuminationes voco cum vulgo hoc picturæ genus. Quamquam & *sententias illuminare* dixerit Cicero in de claris oratoribus, imitatione quadam hujus artis, & proptereà conjunxerit cum pictura verborum. An autem genus totũ, quale hodiè in usu est, veteribus etiam fuerit cognitum, mihi quidem parùm compertum est. Credo tamen

cum illo incidendi genere, de quo dixi, natum, quod cùm apud veteres non fuerit in uſu, etiam hoc ignotum videri poteſt fuiſſe. Hodiè peculiares ſuos habet ſectatores, diſtinctos à reliquis pictoribus, & præter gratiam jucunditatemq;, quam affert linearibus picturis, etiam utilitatem præbet, maximè tabulis Geographicis, in diſtinguendis finibus regionum. Ac quia deſcriptis jam induſtriâ & arte magiſtrorum imaginibus colores ſolòs ſuperaddit, atq; ſic facilius eſt reliquâ pingendi ratione, ideò ab iis etiam amari ſolet, qui colorum miſcendorum ſolummodò periti, reliqua pictoris ſecreta ignorant.

§. 22. Picturæ plenæ vel unius ſunt coloris vel plurium.

Dixi plenas, quia in prædicto genere pars quædam linearis eſt picturæ. At in his omnia ſunt colorata, etiam cùm unus tantùm adhibetur color. Quales picturas Plinius *monochromata* vocavit, & antiquitate coloratas reliquas dixit antecedere. Verba ejus ſunt in XXXV. c. 3: *Secundam* (pingendi rationem, quæ linearem eſt ſecuta) *affirmant extitiſſe ſingulis coloribus &*

mono-

monochromaton dictam. Proximè secutam it illam, quam ostendimus fuisse primam. Ergò qui coloribus cœperunt pingere, unum modò adhibebant. Philostratus II. vitæ Apoll. c. 10: *Unus color veteribus pictoribus suffecit.* Atque hinc monochromatis vocabulum in Plinio non uno loco. Arbiter pro eo posuit *monocremon.* Verba ejus: *tum verò Apellis, quem Græci monocremon appellant, etiam adoravi.* Ita habet editio Lugduni Batavorum Anno 1645. publicata, quæ ad Burdelotij editionem adornata dicitur. In aliis reperias: *quam Græci monochromon adpellant*, ut ad *tabulam* referantur ista verba. Verùm pro *monochromon* mallet Gonsalus *monochromaton* Plinii exemplo. Scaliger vult *monocromon*, ut notarum auctor ad Petronium testatur. Sed quo pacto Græcis dictum sit monocromon, non video, neque ubi Scaliger hoc protulerit invenio. Postremò rectiùs *monocroon* vel monochroon videtur, à μονόχροον Græcorum, si hic sermo de unius coloris pictura. Ego enim dubito, cùm Apelles quatuor coloribus pinxisse dicatur, & hic auctor loquatur de peculiari quadam tabula, Græcè sic ab argumento nuncupata. Quomodo ejusdem

Anadyomene, Ceteanobolosq;, Protogenis Anapavomenos, Athemonis Polygyndeon, Socratis Ocnos, Antiphili Apofcopon appellari folebant. Sed & apud Junium in de pictura lib. III. c. 4. pag. 133. in verbis iftis Arbitri *monocnemon* legas editum, non *monocromon*, quod fufpicionem noftram firmat. Monochromata Latini nominant *picturas fimplicis coloris*. Fabius. lib. XII. c. 10: *Clari pictores fuiffe dicuntur Polygnotus atq; Aglaophon, quorum fimplex color tam fui ftudiofos adhuc habet, ut illa propè rudia, ac velut futuræ mox artis primordia maximis, qui poft eos extiterunt, auctoribus præferantur.* Hic fanè *fimplex color* nihil aliud, quàm pictura monochromatos. Fuit autem genus hoc id ipfum, quod ex levi coloris inductione à Germanis *teutfchen*, ex detritione ejus penicillo aqua madente, ac fic quadam quafi ablutione Belgis *vvafchen* dicitur. Fallitur q; fine dubio Demontiofus, qui fimile exiftimavit illi generi, quo nunc folia luforia pinguntur, ideoq; fieri & pluribus coloribus potuiffe, modò puri effent diftinctiq;, nec alij alios aut illuftrarent, aut inumbrarent, adeoq; lux umbraq; abeffet. Nam primò luminis umbræq; Fabius expreffam men-

ventionem facit in picturis monochroma-
s. Ita enim ait lib. XI. c. 3.: *In iisdem parti-
us iisdemq; affectibus sint quædam non ita ma-
na vocis declinationes, prout aut verborum di-
nitas, aut sententiarum natura, aut depositio,
ut inceptio, aut transitus postulabit, ut qui sin-
ulis pinxerunt coloribus, alia tamen eminentio-
, alia reductiora fecerunt, sine quo ne membris
uidem suas lineas dedissent.* Adscripsi lo-
um integrum, ut inde appareret, sicut va-
atio in voce est, sic & in illis unius coloris
cturis fuisse, illoq; uno colore alia emi-
entiora, alia reductiora esse facta, quod
on potuit absq; inumbratione quadam
: illuminatione, quam in monochromatis
emontiosus negavit. Deinde ne in foliis
uidem illis isthæc planè desunt; ut in qui-
us pictura linearis umbras habeat, atq; a-
eò, quod in eis coloratum est, pertineat
on ad hoc, sed ad illud genus alterum,
uod illuminatio est dictum. Deniq; ex-
resse veteres sunt testes, adhiberi in his
tegris totisq; non nisi unicum colorem
onsuevisse. Fuitq; coloris ex testa trita,
uod Cleophantus civitate Corinthius ante
mnes alios excogitavit. Plinius sæpè di-
o loco: *Lineares picturas primus invenit co-
lorare,*

lorare, testâ, ut ferunt, tritâ Cleophantus Corinthius. Unicum in picturis hisce colorem ex testa trita nominat. Successit huic cinnabaris, & is solus uniusq;. Idem auctor lib. XXXIII. c. 7: *Cinnabari veteres, quæ etiamnum vocant, monochromata pingebant.* Dein colores alij, sed semper simplices, & ferè rubri, sive quia conuenit cum colore humano; sive quia primus auctor ejus tali usus est, cùm testæ color sit ex rubris. Itaq; statim sequitur in Plinio: *Pinxerunt & Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni operis erat, præterea utrumq; nimis acre existimabatur. Ideoq; transiere ad rubricam & sinopidem.* Et in Horatio legimus II. Sat. 7. tali sensu prælia *rubrica picta.* Neq; alij colores, de quibus interpres vetus Bibliorum est intelligendus apud Ezechielem. c. 23. ubi ita habet: *Quumq; vidisset vicos depictos in pariete, imagines Chaldæorum expressas coloribus.* Nam Castalio sic vertit, *sculptos in pariete homines conspicata, Chaldæorum imagines sinopide impressas.* Ubi *sculptas* vocat, propter lineas altiùs impressas rubricâ duriore, velut stylo. Græci vertunt ἐξωγραφημένους. Pro *sinopide,* Lutherus reddidit simpliciter, *in rother-farb,* i, e. *rubricâ*, seu *colore rubro.* Græci videntur

entur transtulisse ἐν γραφίδι, neq; enim ha-
ent aliàs illa verba, quo referri queant.
uod si verum est, non tam monogram-
ata picturæ illæ putari possunt fuisse,
iàm lineares. Linearis enim picturæ pro-
ium γραφίς, ut suprà indicavi. Tamen &
remellius cum Junio quasi demonogram-
atis loquuntur, quanquam in colore dis-
ntiant, vertunt enim: *Imagines Chaldæo-
m expressas indico.* Ubi indicus non intel-
gendus ille ex cœruleis ferè niger, verùm
ırpureus, quem laccam vulgò appella-
us, Græci λακχὰν. Nam & hunc colorem
ıiscis indicum vocatum, è Panoplia Zosi-
i Salmasius jam olim demonstravit.
uod autem Plinius de Zeuxe refert, albo
ı consuevisse, id peculiare est: *Pinxit*, ait
). XXXV. c. 9. *monochrommata ex albo.*
ngere ex albo, meâ opinione idem est, ac
cturam velut albam facere, quod est diffi-
lius ob rationem contrariam, quia lu-
ıen illo, sicut puto, exprimebat. Ante i-
sum in tabellis cretatis pingebant rubro,
xpressis umbris. Ille in tabellis nigris pin-
it albo, expresso lumine; quod erat diffici-
us, & sic peculiariter à Plinio laudari me-
ebatur. Aristoteli λευκογραφεῖν videtur di-
ctum

ctum in de Poëtica, licet ibi explicent, *delineare creta.* Atq; hactenus de monocrommatis, ſeu unius coloris picturis. Secuti deinceps plures colores, ſed & illi ab initio tantùm quatuor. Philoſtratus lib XI. vitæ Apoll. c. 10: *Unus color veteribus illis pictoribus ſuffecit, & procedente arte, quatuor erant ſatis.* Plin. lib. XXV. c. 7: *Quatuor coloribus ſolis immortalia illa opera fecere Apelles, Echion, Melanthus, Nicomachus clariſſimi pictores.* & lib XXXV. c. 10. de operibus Apellis ſeparatim agens: *legentes meminerint, omnia ex quatuor coloribus facta.* De operibus Apellis loquitur, ceu dixi, ut ignorem, quare Cicero diſtinguat ab his talibus in Bruto. *Similis*, inquit, *in pictura ratio eſt, in qua Zeuſim & Polygnotum & Timantem, & eorum, qui non ſunt uſi plus, quàm quatuor coloribus, formas & lineamenta laudamus. At in Echione, Nicomacho, Protogene, Apelle jam perfecta ſunt omnia.* Niſi quis exiſtimet, Ciceronem, qui & Nicomacho plures tribuit colores, contra Plinij ſententiam, alios ſecutum eſſe auctores. Quod tamen ipſum quare factum ſit, haud liquet, cùm ætate Ciceronis in manibus oculisq; omnium picturæ illæ adhuc fuerint. Quatuor colores iſti

extite-

ttiterunt, albus, flavus, ruber, & niger.
inius: *Quatuor coloribus solis immortalia il- opera fecere, ex albis melino, ex silaceis Attico, rubris sinopide Pontica, ex nigris atramento.* laceï colores flavi sunt, ut loco alio indi-bo. Post colores illos quatuor, inventi ures, donec ad illam multitudinem est ntum, qua dein ars ipsa cœpit laborare, post Plinium, etiam Philostratus notavit.

23 *Omnes colorata hæ picturæ fiunt iterum coloribus aut humidis, aut siccis. His quoque vel gypsatis, vel lanuginatis, sicut illis aquâ subactis, oleove.*

Est hæc differentia ex diversa colorum æparatione, de qua quia rectiùs agetur in ferioribus, hoc totum eo loco referemus. ud dicere hîc non omiserim, quòd nulla us apud veteres inveniatur mentio, inde-ic sit coniiciendi causa, quòd non nisi uno :nere usi fuerint picturæ, præter illud, iod coloribus fiebat ustis, & à nobis est latum in superioribus.

24. *Materia, in qua pingunt, est vel mobi-*

mobilis, vel fixa. Hæc parietes tecta've. Illa est vel usitata vel oblata temerè. Usitata, ut tabulæ, lintea, membranæ, chartæ; temerè oblata, ut lateres, pulvis, & ejusmodi.

Pingere in parietibus antiqua consuetudo est, memoratq; Plinius ante urbem conditam, jam in Italia. Sic enim ait lib. XXXV. c. 3: *Extant hodieq; antiquiores urbe picturæ, Ardeæ in ædibus sacris, similiter Lanuvij. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est libidine accensus, si tectorij natura permisisset.* Vides, pictos parietes, quodq; hîc notandum venit, ædium præcipuè sacrarum. Sic enim et posteà pictum Romæ templum Salutis à Fabio, item Honoris & Virtutis ab Actio Prisco, uti Plinius testatur. Ut de aliis nunc templis taceam. Græci quoq; hoc in usu habuere, ut Pausanias nos docet, locis plurimis. Sed & Plinius memorat antiquissimam Apollinis ædem Delphis sic ornatam. In ipso Judæorum templo, quod fuit Hierosolymis, Cherubinorum & in parietibus, & in aulæis quædam veluti picturæ. Adeò hæc res antiqua est.

Quan-

Quanquam Paganorum proprium, pinge-
: in iis res à Deo geſtas, cui eſſent conſe-
:atæ, vel quorumlibet aliorum, aut Hero-
m, quomodo in templo Eleuſinæ Phyla-
:us heros ex Athenione pictus Plinio me-
ioratur lib. XXXV. c. 11. Pingebantur
: loca publica, ut Fora, Porticus, Gymna-
a. Et in illis quidem clara civium facta.
Quemadmodum in arce Athenienſium
.lcibiadis, non uno loco pictura, & in por-
cu Pœcile aliorum plerorumq; res præ-
larè geſtæ extiterunt, ut cùm alij, tum Pau-
ınias præcipuè teſtatur. In Gymnaſiis
hiloſophos ferè pingebant. Qua de re ſic
)quitur Sidonius Apollinaris lib. IX. Ep. 9:
*er Gymnaſia pinguntur Areopagitica vel Pryta-
eum Speuſippus cervice curvâ, Aratus panda,
'enon fronte contractâ, Epicurus cute diſtentâ,
iogenes barba comante, Socrates coma canden-
:, Ariſtoteles brachio exſerto. Xenocrates crure
)llecto, Heraclitus fletu oculis clauſis, Democri-
us riſu labris apertis, Chryſippus digitis propter
:umerorum indicia conſtrictis, Euclides propter
ıenſurarum ſpatia laxatis, Cleantes propter u-
rumq; corroſis.* In privatis verò ædibus pin-
;ebant primò marmorum collocationes,
leinde varias columnas, & hujuſmodi, ut

 teſtis

teſtis eſt Vitruvius lib. XII. c. 5. de pingendis ædibus privatis agens: *Antiqui, qui initia expolitionibus inſtituerunt, imitati ſunt primùm cruſtarum marmorearum varietates & collocationes, deindè coronarum & ſilaceorum, miniaceorumq́; cuneorum inter ſe varias diſtributiones. Poſteà ingreſſi ſunt, ut etiam ædificiorum figuras, columnarumq́; & faſtigiorum eminentes projecturas imitarentur.* Ventum eſt poſtremò etiam ad alia libidine pictorum ficta, & monſtroſa, ut tecta calamis, & ædiculas candelabris, & ſigilla tenuibus coliculis ſuſtentata, ſicuti eodem loco diſcitur. Deniq; in ipſis ædibus patentiora loca, velut exedræ, porticus, ambulationes variis regionum imaginibus illuſtrare ſolebant, ſicut conſtat ex eodem, dicto loco, quando inter alia: *pinguntur portus, promontoria, littora, flumina, fontes, euripi, fana, luci, montes, pecora, paſtores.* Videturq; hoc inventum circa tempora Octavij à quodam Ludione. Ita enim Plinius lib. XXXV. c. 10: *Ludio divi Auguſti ætate primus inſtituit amœniſſimam parietum picturam, villas, & porticus ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piſcinas, euripos, amnes, littora, qualia quis optaret, varias ibi obambulantium ſpecies, aut navigantium, terraq́;*

rraq; villas adeuntium asellis, aut vehiculis.
im piscantes aucupantesq;, aut venantes, aut
iam vindemiantes. Sed ut pingere ista in
arietibus solebant, ita sæpè & in tabulis.
e quo Plinius eodem loco: *Nulla gloria ar-*
ficum, nisi eorum, qui tabulas pinxere, eoq; ve-
rabilior apparet antiquitas. Non enim parie-
s excolebant dominis tantùm, nec domus uno
loco mansuras, quæ ex incendio rapi non pos-
nt. Arguere istam in parietibus ædium,
æsertim privatarum, consuetudinem vi-
etur, quæ tum magis, quàm antiquis tem-
oribus erat in usu. Tabulis enim antè ute-
antur inter ornamenta ædium, suspensis
c & illic per parietes. Itaq; subjungit:
ondum libebat parietes totos pingere. Omni-
us pictorum ars urbibus excubabat, pictorq; res
mmunis terrarum erat. Rem communem
rrarum vocat, propter tabulas, quæ demi,
: in locum alium transferri poterant.
uemadmodum nobilissima Græciæ pi-
orum opera tanslata Romam à Mummio
imùm, captâ Carthagine, ut Vellejus do-
et lib I. c. 13. Atq; istis quidem tabulis ex-
nabant primùm templa, mox & alia pu-
ica loca. Eratq; Romæ quidem prima ta-
ula in templo suspensa Liberi patris, ab A-

 ristide

ristide picta, de qua idem autor lib. XXXV. c. 4: *Cùm in præda vendenda Rex Attalus VI. M. Sestertiûm emisset Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem, pretium miratus Lucius Mummius, suspicatusq; in ea aliquid virtutis, quòd ipse nesciret, revocavit tabulam, Attalo multum querente, & in Cereris delubro posuit, quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam.* Idem & de locis cæteris, foro maximè testatur. Pergit enim: *Deinde video & in foro positas vulgò.* Solebant in his locis pictas res à se ipsis gestas quoq; ponere, cujus consuetudinis auctor M. Valerius Messala Romæ fuit. Ille ipse Plinius: *Dignatio artis Romæ præcipua increvit, ut existimo, à M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginenses & Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit in latere Curiæ Hisliliæ, anno ab urbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hic idem L Scipio, tabulamq; victoriæ Asiaticæ in Capitolio posuit.* Sic hæc verba scribo, non: *Fecit hoc quidem*, uti est in editis. Pari modo picta munera gladiatoria à se data proponere in publico consueverant; qui mos Terentium Lucanum habuit auctorem, teste eodem dicti lib. c. 7: *Pingi gladiatoria munera, atq; in publico*

ublico exponi, cœpta à C. Terentio Lucano.
avo ſuo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria
foro per triduum dedit, tabulamq́; pictam in
emore Dianæ poſuit. Et quoniam tam fre-
uens tabularum uſus. Inde vulgò *tabulæ*
ro pictura Vellejus l. c. 14: *Maximorum*
tificum perfectas manibus tabulas, ait. Sed
Pollux ob hanc cauſam ſolas eas memo-
ır, in quibus pingatur: *Materiæ*, ait, *in qui-*
us pingitur, tabulæ ſunt, aut tabellæ. Fieri
ıtem hæ apud veteres tabulæ conſueve-
ınt ex lignis, maximè larice fœmina, pro-
tereà, quòd non temerè findatur. Plinius
VI. c. 39. de arbore illa loquens: *Inven-*
m eſt pictorum tabellis immortale, nullisq́; fiſ-
e rimis. Laureæ tabellæ mentio eſt a-
ıd Libanium in Progymnaſ. ubi habet
oſopopœiam de pictore, verba faciente
ım tabella ex lauro, quæ recipere colores
lebant. Ligneas haſce tabulas ab initio
lebant dealbare cretâ, & ſic in eis pinge-
, quod à Cratone quodam primò inſtitu-
m ait Athenagoras, in legatione pro Chri-
anis: *Graphicæ picturæ*, inquit, *inventæ à*
atone in tabula dealbata, viri & mulieris um-
as delineantis. Hodiè quoq; non omninò
gneæ tabellæ ignorantur, quas & ipſas o-

lim ante annos centum pluresq; cretâ primùm inducere ſolebant, ſicut liquet ex Dureri, Aldegravij, & ſimilium tabellis. Frequentiùs tamẽ pingitur in æreis cupreisve. Quod veteribus non fuit uſitatum, niſi quatenus in clypeis pingebant. Id quod vetuſtiſſimis temporibus ſolebant, memoratq; circa olympiadem nonageſimam Plinius Phidiam quendam, qui hoc faciebat. Idem ante nominat & Panæum, *in confeſſo*, inquit, *eſt*, *octogeſima tertia olympiade fuiſſe Panæum, qui clypeum intùs pinxit*. Traxitq; hæc res originem à ſculptis olim imaginibus in eis, illorum, quorum uſibus inſerviebant, quod jam Trojanis temporibus habuerunt in uſu. Velut ex ejuſdem lib. XXXV. c. 3. cognoſcimus, quo & nomen inde ſcribit accepiſſe. Nempe clypeos ſic dictos cenſuit ἀπὸ τοῦ γλύφειν, quod exſculptæ in eis imagines eſſent, ut jam Dalecampio notatum. Neq; aliundè clypeus Achillis apud Homerum, Herculis apud Heſiodum Poëtas antiquiſſimos nata. Pingere noſtri & in plumbeis tabulis ſolent contra morem veterum, & in eburneis, quod in ſolis encauſticis apud eos fuit uſitatum. In primis verò lintea nunc adhibentur. Quæ ratio circa tempora Ne-

ra Neronis inventa primùm videtur, cùm se Collosseum vellet pingi. Plinius XXXV. c. 7: *Nero princeps jusserat Collosseum se pingi centum viginti pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus.* Vides, incognitam ad id tempus fuisse hanc in linteis pingendi rationem, & inventam propter magnitudinem picturæ. Meminit & illius Johannes Grammaticus ex antiquis interpretibus Aristotelis ad II. Nat. Ausc: *Pictor*, ait, *hoc perpetitur, vel quia colores, vel quia linteum in quo pingit, minùs est idoneum.* Præter ista usurpantur etiam membranæ. Et jam apud Plinium Parrhasij picturæ in membranis leguntur lib. XXXV. c. 10: *Multa*, inquit, *graphidis vestigia extant in tabulis & membranis ejus, ex quibus proficere dicuntur artifices.* Galenus de usu part: *Memorem te facere tentabo pictorum, maximè quando in albis membranis pingunt.* Ita *Draco in longissima membrana pictus* apud antè dictum Plinium lib. XXXV c. 11. Architectis hoc solenne fuisse videtur, ut delineationes facerent in membranis. Gellius XIX. c. 10: *Assistebant fabri ædium complures, balneis novis moliendis adhibiti, ostendebantque depictas in membranulis varias species balnearum.* Et hæ quidem usitatæ sunt ma-

teriæ. Aliquando, cùm quid esset ex inopinato pingendum, fortuita accipiebant. Ex his lateres, in quali pinxisse imaginem urbis Hierosolymitanæ Prophetam Ezechielem ab initio hujus opusculi monstravimus. In mensa quoq; pictum vino. Qua de re Tibullus lib. I. & 10:

Mihi potanti possit sua dicere facta
Miles, & in mensa pingere castra mero.

Deniq; & in pulvere hoc fiebat baculo, de quo extat Ulyssis ad Calypsum, errores enarrare jubentem, apud Ovidium in II. de arte, vers. 125. & sequentibus, ubi inter cætera Poëta:

Illa levi virga (virgam nam fortè tenebat)
Quod rogat, in spisso littore pingit opus.

Similiter & Pompilius ad Antiochum à Pop. Romano missus virgâ circum Regem pinxit circulum, & priusquam eo excederet, responsum dare jussit, ut præter Maximum Valerium, Appianus, & Plutarchus testantur. Mathematicis Geometrisque nil frequentiùs, uti vel ex Martiano constat, apud quem Grometria habet *mensam hyalini pulveris respersione coloratam, rem de pingendis designandisq; oportunam formis, ubi depingitur, quicquid verbis visum nemo valeat*

expli-

explicare, ſicut habent verba ejus lib. VI. Ita deprehenſus Archimedes captis Syracuſis *intentus formis, quas in pulvere deſcripſerat*, Livio lib. XXV. c. 31. auctore.

§. 25. Inſtrumenta ſervientia huic arti ſunt, nonnulla, quibus confici picturæ ſolent, alia quibus ſuſtineri. Hæc ſunt plutei ac formæ; illa carbones, plumbago, creta, pennæ, ſtyli, penicilli, ſpongiæ.

Pluteos appello, iſta ſuſtentacula, in quibus reponi tabellæ ſolent, dum pinguntur. Miniſtros vulgò, ſive gerulos *die Knecht* appellant. Erantq; etiam apud Veteres in uſu, ſicut ex Polluce diſcimus, qui κρίβαντος & κολύβαντος apud Græcos ait habuiſſe nomen. *Id*, inquit lib. VII. c. 20, *in quo, cùm pinguntur, innituntur, lignum eſt tripes, & Ocribas, aut Colybas dicitur.* Plinius latinè *Machinam* vocaſſe videtur lib. XXX. c. 13. iſtis verbis: *Tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ anus cuſtodiebat.* Formæ verò ſunt, quibus lintea ſerrantur explicata, ut in iis velut ligneis tabellis poſſit pingi. Quatuor ex bacillis à

capitibus inter se quadratâ figurâ junctis fiunt, eâ magnitudine distantiaq;, ut capere linteum queant. Quod deinde trajectis per extremas oras filis formæ alligatur. An & hæ in usu fuerint antiquis, non compertum est, nisi machinam Plinianam de hac mavis intelligere. Quamquam eò minùs dubio sit locus, quo absq; istiusmodi quocunq; deniq; adminiculo in linteis pingi, commodè minùs potest. Cæterùm hæc tantùm valent in majoribus picturis, in minoribus, & quæ in chartis tantùm, aut membranis fiunt, non sunt necessaria. Nam aut glutine affigi tabulis levigatis, aut si separatim faciendæ in extremis tantùm firmari oris solent, ut exscindi possint. Alij membranam aquâ, cui parumper pollinis admixtum sit, in una parte madefactam vitro planissimo, quale quod ad specula usurpatur, imponunt affiguntq;, ac eandem finitâ picturâ facili negotio separant, propter vitri levitatem. In secundo genere instrumentorum primò sunt carbones, iis enim ductus picturarum adumbrati solent. Fiunt hodiè peculiari ratione. Ligna duriora, betulæ, coryli, euonymi findunt in baculos longos ad manûs longitudinem, tenues teretesq;,

instar

instar pennarum calamorumve; illos tubo ex lamina ferrea pedis ferè longitudine confecto inserunt, magnisq; viribus utrinq; constipant, mox ora tubi claudunt luto figulino, eoq; siccato igni committunt, donec totus candefiat. Tum extractum igni, suaq; sponte frigefactum, dempto luto aperiunt, carbonesq; longos teretesq; eximunt, idoneos pingendis primis lineamentis figurarum. An & veteres carbonibus sint usi ad hoc genus, satis non est certum. De Apelle quidem Plinius testatur, quod arrepto carbone extincto è foculo imaginem delineaverit illius, qui eum joco ad cœnam Regis Ptolomæi invitasset. Sed hoc subitaneum fuit opus, nec delineatio solummodò, qualem nos hîc intelligimus. Neq; certius quid colligas ex illis Horatij II. Sat. 7. ubi pariter fit mentio carbonis, nam & ipse de absoluta loqui pictura videtur:

—— —— Contento poplite miror
Prælia rubricâ pictâ, aut carbone, velut si
reverà pugnent, feriant, vitentq; moventes
arma viri —— —— ——

Aliqui carbonum loco adhibent plumbaginem ligno inclusam, aut pennæ anserinæ. Sed ipsius usus paulò molestior, incipienti-

pientibus præſertim, quia difficiliùs deletur, unicaq; tantùm ratio eſt idonea, ſi medulla panis triticij recens cocti teratur. Illa lineas extingvit. Atq; iſta quidem in tabellis albis, chartis, membranis, & hujuſmodi adhibentur. At in nigris, aliove colore velut fundo pictis, creta uſurpatur iſto fine, aut ceruſſa. Pinxerunt & antiqui cretâ, ut colligimus ex Philoſtrato, qui Æthiopis aut Indi cretâ picti absq; ullo alio colore facit mentionem lib. II. vitæ Apollonij c. 10. Sed & illa elaboratior pictura fuit, non ſciagraphia tantùm. Quanquam cùm ad talem adhibuerint, haud difficulter credi poſſit & de altera. Picturæ perfectæ hac ætate fieri vel pennâ ſolent vel penicillo. Pennæ ſunt ex avibus, è quibus nulla idoneas magis præbet, annate ferâ, cùm propter decentem magnitudinem, tum propter ſoliditatem ac duritiem. Veteres pro eis calamo ſunt uſi, ut opinor, aut ſtylo ferreo: hoc in tabulis ceratis, illo in dolatis. Quales opinor fuiſſe, quarum ut ſolennium ad picturas, maximè lineares, meminit Plinius lib. XXXV. c. 20: *Pamphyli autoritate*, inquit, *effectum eſt, Sicyone primùm, deinde & in tota Græcia, ut pueri ante omnia diagraphicen,* *hoc*

hoc est, picturam in buxo docerentur. Buxum, pro tabellis buxeis usurpat, in quibus politis, scribere calamo solebant, atq; sic & pingere. præsertim diagraphicē, quam accipio pro pictura lineari, quæ rerum imagines utcunq; reddit, sine anxia lucis tenebrarumq; denotatione, planeq; ista *hoc est pictura* ex glossemate in textum irrepsisse puto. Atq; in his quidem tabulis utebantur calamo, ut in ceratis stylo ferreo, aut osseo, quod fortassis fieri & in gypsatis solebat, lineis non incisis, verùm pictis. Quò nescio annon respexerit Virgilius in III. Bucol. Ecl. eo versu:

Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Sabinus certè ita ait eo loco: *Radio*, hoc est, *stylo, quia antiqui stylo pingebant, antequam usus penicilli haberetur.* Meminit & Macrobius hujus generis VII. Satur. 2: *Libenter*, ait de iis, qui ex locis peregrinis veniunt, *interrogati respondent, & describunt modò verbis, modò radio loca, gloriosum putantes, quæ ipsi viderint, aliorum oculis objicere.* Radio & ipse ait, hoc est, Sabino interprete, stylo in ceratis aut gypsatis tabulis, sicut hodieq; pingere in tabulis ejusmodi stylo radiove cupreo vel argento solemus. Nisi

quòd

quòd pro tabellis iſtis gypſatis, peculiari quoq; ratione præparatâ utantur chartâ. Nam oſſa ovium in vaſe figulino benè uſta contundunt in pulverem, eoq; chartam terunt. Ita ei, velut tabulæ gypſatæ, quidvis ſtylo æreo argenteove inſcribitur. Venio ad penicillos. Ij ſic à priſcis dicti, quod, auctore Cicerone, *penem* caudam dicerent. Nam ex caudis facere ſolebant, ſicut hodieq; fiunt, eratq; apud illos cauda bubula præſertim utilis. Undè verſus Affanij Scaligero laudatur in Virgilij Moretum:

Lares ludentes peni pinxit bubulo.

Adhibebatur tamen & ſeta, uti liquet ex collatione Plinij cùm Vitruvio. Nam quòd Vitr. lib. VII. c. 7. ait: *Ceram punicam igni liquefactam paulo oleo temperatam, ſeta inducunt*: id Plinius his verbis reddit lib. XXXV. c. 11: *Tertium genus reſolutis igni ceris penicillo utendi.* Uterq; de Encauſtices tertio genere loquitur, quodq; in pingendi ejus ratione alter *ſetam*, id *penicillum* alter vocat. Imò ipſe Plinius, quod hic dicit *penicillum*, lib. XXXVII. c. 7. *ſetas* appellat, ut de penicillis ex ſetis nemo dubitare queat. Etiam hodiè ſetis utuntur in penicillis, verùm craſſioribus & rudioribus. In cæteris

s minoribus pilos adhibent è caudis viver-
rum, aut sciurorum. Abscissi forfice in
nta copia, quanta singulis sufficit penicil-
,altera pressè tenentur manu in extremi-
tibus suis, altera quod admixtum habent
nuginis, baculo excutitur. Deindè im-
ittuntur tubo chartaceo crassioris char-
, ut ad mensam planumvè aliud percussi
itative, constituantur æquales, nec pilus
nus alterum promineat. Posteà hume-
ati, filo serico tenuissimo arctè colligan-
ır. Ad postremum pennæ sive anserinæ,
ve anatum, minorumvè avium, prout
arvi magnivè debent esse penicilli, aquis
pentibus maceratæ, ac in mucrone paulu-
m refectæ, immittuntur ab adversa parte,
t bacillo adacti per hoc in mucrone fa-
um foramen decenter promineant. Hæc
onfectio penicillorum est in nostro orbe
sitata. Nam Sinenses facere ex pilis lepo-
nis solent, ut testantur, qui de rebus eo-
ım quid memoriæ prodiderunt. Græcis
enicilli sunt γραφεῖς, ut nos Pollux docet.
ραφεία nominavit Sextus Philosophus in
erbis, quæ deindè afferam. Facere illos
uis docuerit initiò, incertum est. Nam
uod in dissertatione Germanica de pictu-
ra id

ra id Apollodoro tribuit Harsdorferus, id venire ex non benè inſpectis verbis Plinij videtur, qui de eo ita ait: *Primus gloriam penicillo jure contulit.* Hoc enim non ad inventionem penicilli, verùm uſum eruditum Plinius pertinere voluit. Ultimum, quod ad picturas pertinet, eſt ſpongia, quâ ſi quid minus rectè ſe habeat, deletur. Uſurparunt & antiqui, uti patet exemplo Protogenis, canem ſpumantem pingere fruſtrà tentantis, de quo Plinius XXXV. c. 10: *Spongiam impegit inviſo loco tabulæ, & illa repoſuit ablatos colores.* Dicit ablatos colores, delendo ſcilicet, quòd diſplicuiſſent. Et præceſſit, *abſterſerat.* Idem ſpongiæ mentionem facit, in ſimili Nealcis caſu: *Succeſſus*, inquit, *ſpongia impacta ſecutus dicitur.* Meminit & Sextus Philoſophus in tali eventu lib. I. Pyrrh. c. 12. Verba ſunt de Apelle, φασὶ τὴν σπογγιὰν, εἰς ἣν ἀπέμασσε τὰ ὑπὸ τοῦ γραφείου χρώματα, προσερρίψαι εἰκόνι. *Ajunt, ſpongiam, in quam abſtergebat penicilli ſui colores, in illam imaginem impegiſſe.*

§. 26. *Atq; iſta quidem ad picturas pertinent. Quas ut feliciùs conficiant,*

picto-

pictores ipsi adjumenta quædam adbibent. Nam visum quidem rebus juvant virentibus manus virgâ seu bacillo.

Virgam eam hîc intelligo, quâ in pictu-
s majoribus ad sustentationem dexræ uti
onsueverunt, quo & lassa minùs fiat, &
ertiores rectioresq; ducat lineas. Veteri-
us in usu fuisse non invenio, nec tamen
ultum ambigo, quia pingi absq; hoc su-
entaculo vix potest, in tabulis, in machi-
ı erectis parietibusvè, quod tamen vete-
s fecerunt. At illud alterum usurparunt.
utarchus in de Herodoti malig: *Picto-
s oculis defessis ad floridos & virides se con-
ertunt colores.* Adhibuerunt autem tali fi-
e terga maximè scarabæorum, si audimus
idorum, qui de hac re ita lib. VI. c. 11:
*emmarum sculptores scarabæorum terga, qui-
us nil est viridius, subindè respiciunt, & picto-
s idem faciunt, ut laborem visus, eorum viri-
tate recreent.* Videtur hoc ex Plinio habe-
e, qui omissa tamen mentione pictorum,
a hac de re lib. XXIX. c. 6: *Scarabæi viri-
is natura contuentium visum exacuit. Itaq;*

 gem-

gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Equidem Marcellus etiam de Scarabæis VIII. de Med: *Scarabæus coloris smaragdini tantùm beneficij oculis præstare dicitur, ut visionem ei acutissimam reddat, qui eum contemplatus fuerit assiduè.* At Galenus fuscis & cæruleis firmasse aciem oculorum scribit X. de usu part: *Pictores*, inquit, *quando in albis membranis pingunt, visus eorum celerrimè laborat: Illi hoc animadvertentes cæruleos & fuscos proponunt colores, ad quos assiduè respicientes visum suum reficiunt.* Inveniuntur hodiè, qui pro his omnibus contueri specula malunt, plusq; eâ ratione contendunt juvari, quàm colore qualicunq; deniq;.

§. 27. Diximus de adminiculis & instrumentis artis. Quam ut horum ope ad optatum ducat finem, picturamq; magister decentem conficiat, octo mihi necessaria videntur, Argumentum, delineatio, proportio, mensuratio, lumen & umbra, motus, gratia, & color.

Scio,

Scio, alios alia requirere. Politianum
ria in Panepiſtemone: Dimenſionem, co-
orem, & umbram. Totidem Cardanum
b. XVII. Subt: *Picturæ*, inquit, *partes tres*
int; delineatio, umbra, atque color. Toti-
em Baptiſtam de Albertis lib. II. de picto-
a: *Picturam*, ait, *circumſpectio, compoſitio,*
r luminum receptio perficiunt. Voſſius in
raphice requirit quatuor: Argumentum,
iſpoſitionem, in qua ſymmetria; colo-
em, in quo lumen & umbra, item ſplendor
: opacitas; ac denique, motum ſive ge-
um. Junius ſex in III. de Pict. 1. Inven-
onem ſeu hiſtoriam, proportionem ſive
mmetriam, colorem & in eo lucem &
mbram, candorem & tenebras, motum &
n eo actionem & paſſionem, collocatio-
em ſeu œconomiam, & deniq; gratiam.
erùm omnes aut confundunt quædam in-
r ſe, quæ non debent, aut omittunt exi-
intvè, ſicut in ſequentibus patebit. Nos
miſſis ipſis videamus, quid per ſingula,
uæ exigimus, intelligendum ſit, quo item
odo comparari debeant, & obſervari in
cturis.

. *28. Primum argumentum eſt, quod*

appello rem pingendam, ingenio judicioq́ pictoris decenter inventam aut dispositam.

Argumentum meritò inter partes hujus artis recenseri, docet ex Demetrio Phalereo, auctoritate Niciæ pictoris, Vossius in Graph. 24: *Demetrius ipse*, ait, *putabat, argumentum ipsum partem esse artis pictorum.* Idem quoq; Junio est observatum, qui haud pauca de hac parte habet. III. de Pict. I. Verùm quæ uterq; prodit, pertinent solummodò ad genus unum istiusmodi argumentorum, ad historias videlicet, & res gestas, de cæteris nil dicunt. Observandum ergò, duo esse genera argumentorum, quæ pingenda veniunt; aliud, quod pendet totum ab ingenio pictoris; aliud, quod ad certa constrictum est exemplaria. Illud, cùm exempli gratia historiæ aut fabulæ pinguntur, aut imagines Deorum Dearumvè, aut figuræ emblematicæ: Hoc, cùm imitandæ res naturales artificialesvè certæ, ac *iconicæ picturæ*, sicut Plinius appellat, vulgus *contrafacturas* nominare solet, faciendæ. In primo genere admodum necessarium ingenium pictoris esse ac judicium, quis ambigat?

gat? Oſtenduntq; laudatiſſimæ veteribus picturæ, ut Timantis Iphigenia, & Cyclops dormiens, de quo poſteriore, Plinius XXXV. c. 10: *Sunt & alia ingenij hujus exemplaria, velut Cyclops dormiens in parva tabella, cujus & ſic magnitudinem exprimere cupiens pinxit juxta Satyros, tyrſo pollicem ejus metientes.* Addit deinde: *In omnibus ejus operibus intelligitur ſemper plus, quàm pingitur, & cùm ars ſumma ſit, ingenium tamen ultra artem eſt.* Ejusdem generis, quod Nicearchus Nilum picturus, quia ejus aquam à fluminis alterius diſtinguere non potuit colore, crocodylum appinxit, de quo Auctor idem dicti libri c. 11. & ideò Nicearchum *ingeniosum & ſolertem* in arte nominavit. Plinius hanc artem appellare *diſpoſitionem* videtur lib. XXXV. c. 10, ubi de Appelle: *Cedebat Amphioni de diſpoſitione, Aſclepiodoro de menſuris, hoc eſt, quando quid à quo diſtare deberet.* Sed ut neceſſarium in his ingenium, ita neque, ſi quis non de ſuo cuncta formare, ſed exemplis uti, & ex pluribus aliorum, unam ſuam componere tabulam volet, ingenio eſt opus planè nullo. Quando ſeligenda optima convenientiſſimaq; argumenta cum cura, componenda cum judicio, im-

mutanda quoq; ſæpius cum decoro.
Zeuſis Lucinæ Veneris apud Crotoniata
maginem picturus, ex quinq; pulcherrim
civitatis ejus puellis, optimas ſelegit perf
ctiſſimasq; partes, ac in Veneris unius trar
tulit picturam. Sed in illo genere, cum ic
nicæ fieri picturæ debent, parum putet qu
piam requiri. Scilicet res depingend
ſunt, ut naturâ ſuâ ſeſe habent. Can s hí
aut equus, aut homo ſuis exprimendus c
coloribus, non ergò videor juvari quid i
genio meo poſſe. Verùm eſt & hîc no
nullus ipſi locus. Primum enim reru
omnium gratia non eadem, ſive hoc, ſi
iſto modo adſpiciantur. Aliæ jucundior
in fronte, aliæ à tergo, aliæ à lateribus, ali
ſi ſtent, aliæ ſi cubent, aliæ ſi in alto, aliæ ſi i
depreſſo humiliq; collocentur. Ergò iſta
ſicut decet, ſeligere ac ordinare, res profe
ctò eſt judicij non minimi. Sic picturus cu
bum, non à fronte ipſum, ſed à latere adſpi
ciendum collocabit. Illo enim modo nihi
propè habet, quod repræſentet. Neq; ho
in iis ſolùm valet, quæ moveri poſſunt, ve
rùm & cæteris, quæ non poſſunt. Ut in æ
dificiorum, hortorum, villarum, regionum
picturis, quæ pro diverſitate iſta ſæpè pror
ſus

ſus aliæ videntur. Deinde rerum aliquarum ea interdum eſt conditio, ut repræſentari quovis modo nefas ſit, aut periculoſum indignumvè. Obſervavit in Antigoni pictura judicioſiſſimus Apelles. Nam cùm orbatus eſſet lumine altero, id vitium in tabula exprobrare illi noluit, ſed ingenioſo invento, dum obliquum collocat pro recto, egregiè diſſimulavit, uti Plinius XXXV. c. 13. & alij prodiderunt. Atq; hac in parte ſingularis fuit laus Timantis, de quo antè dixi. Neſcio annon quoq; Pamphili Melanthiiq;, quos à *ratione* Fabius (non *curâ*, uti Voſſius, memoriâ, ut puto, lapſus ait) commendavit. Ratio namq; vix videtur alia in pictura, quàm de qua nunc agimus. Ante ea verò, quæ in argumento quovis ex ingenio pictoris adhibenda, primum eſt, ut de tali cogitet, quod ingenio ipſius eſt conveniens. Nam alij ad iconicas picturas, alij ad hiſtorias ſunt aptiores; & ex ipſis iconicis, alij homines, alij alia rectiùs feliciùsq; pingunt. Quomodo de Pyreico docet Plinius, quòd opſonia optimè pinxerit: *Tonſtrinas*, inquit, *ſutrinasq; pinxit, & aſellos, & opſonia, ac ſimilia, ob hæc cognominatus Rhyparographos, in iis conſummatæ voluptatis: quippè ea*

pè ea pluris venére, quàm maxima multorum. At verò alij pingere talia non potuere, excelluerunt in hominibus, vel rebus aliis. Idem paulò pòst, de Serapione loquens: *Hic scenas optimè pinxit, sed hominem pingere non potuit. Contrà Dionysius nihil aliud quàm homines pinxit, ob id anthropographos cognominatus.* Nicias excelluit in quadrupedibus unde Plinius lib. XXXV. c. 1. de ipso: *Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrimè canes expressit.* At equos sine æmulo pinxit Calamis, ut docet idem lib. XXXIV. c. 6. Sed & alij seriis gravibusq; rebus pingendis incumbunt successu meliori, alij jocosis, quod posterius genus *gryllos* appellarunt, manetq; idem illis hodieq; vocabulum. Plinius post prædicta de Antiphilo: *Idem jocoso nomine Gryllum ridiculi habitûs pinxit. Undè hoc genus picturæ Grylli vocantur.* Liquet, quid veteribus significarint *grylli*, homines nimirum habitûs ridiculi, quales primùm pingere Antiphilus instituit. Sunt, qui pingendis tantùm villis, & similibus excellunt, quod genus Ludium aliquem auctorem habet, temporibus Augusti repertum. Plinius eodem loco de Ludio disserens: *Primus instituit amœnissimam parietum pictu-*

picturam, villas & porticus, ac topiaria opera, lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, littora, qualia quis optaret, varias ibi obambulantium species, aut navigantium, terraq́ villas adeuntium asellis aut vehiculis. Discimus, picturas istiusmodi vocasse *opus topiarium*, esseq; prorsus illud, quod Germani vulgò *Landschafften* appellare consueverunt. Nominatum censeo à Græco τόπος, id est, *loco*, quia speciem situsq́; locorum variorum exhibebat. Scio, esse alios in alia sententia, interq; illos Turnebum sic de opere topiario: *Topiarium opus à topiis, quæ à funiculis nomen obtinuerunt, quibus frutices & arbusculæ tonsiles in animalium aut rerum historias luculentâ varietate assimilatæ, religatæ, & nullis hinc indè distinguuntur locis, torquentur, flectunturq́, ad effigienda, quæ luduntur, rerum & animantium argumenta.* Sed huic expositioni obstat, quòd opera topiaria Plinio expressè dicantur *picturæ in parietibus*, non frutices tonsiles, funiculis religatæ, tortæ, flexæ in effigiem animalium. Atq; sic Vitruvius etiam lib. V. c. 6. ubi scenas satyricas ostendit sic fuisse pictas. *Satyricæ*, ait, *ornantur arboribus, speluncis, montibus, reliquisq́ agrestibus rebus in topiarij operis speciem deformatis.*

Dicit, talia deformata in ſpeciem operis topiarij, hoc eſt, ita picta, velut conſtituerent regiones aliquas. Idem evidentiùs lib. VII. c. 10: *Poſteà ingreſſi ſunt, ut varietatibus topiorum ornarent ab certis locorum* (non funiculorum, ut Turnebus, & cum eo Voſſius exiſtimant) *proprietatibus imagines exprimentes. Pinguntur enim* (non religantur, torquentur ut Turnebus vult) *portus, promontoria, littora, flumina, fontes, euripi, fora, luci, montes, pecora, paſtores &c.*

§. 29. *Conſequitur hanc artem pictor, partim bonitate ingenij ac naturæ, partim rerum variarum contemplatione ſtudioſâ, vitæq́ humanæ uſu.*

Per ingenij ac naturæ bonitatem, phantaſiæ vim intelligo ad inveniendum, & judicij ad ordinandum, quod eſt in pictura elegans & decorum. Nam revera ſine his duobus argumentum nullum proponi ritè poteſt. Ac de phantaſia quidem teſtis etiam Philoſtratus in proëm. Icon. quando ait: *Pingendi ars cognationem quandam cum poëſi habet, nam utriq́ communis aliqua phantaſia*

tasia inesse videtur. Adde, quæ de ea plusscula collegit Junius I. de Pict. 4. Atq; valuisse istâ parte apud veteres Theon Samius præcipuè videtur, de quo Fabius XII c. 10: *Floruit concipiendis visionibus, quas phantasias vocant, Theon Samius.* Cavendum autem est in phantasia, ne per eam delabamur ad prodigiosa & impossibilia. Nam ut ex Longino docet Junius: *In pictoria phantasia præstantissimum, actionis possibilitas, & insita veritas.* Quanquam quæ Longinus de Rhetorica phantasia prodit, Junius ad Pictoriam transtulerit, ut facit in plerisq; locis aliis auctorum, quod est observandum. Cæterùm & Vitruvius ostendit, repræhensum Apeturium Alebandæum ob hoc vitium, quod in scæna minuti theatri centauros, epistilia tenentes, & id genus, supraq; eam episcenia pinxisset. Rem latissimè proponit lib. VII. c. 5. quam lege. Judicij quoq; in ordinandis rebus passim meminerunt veteres, nisi quòd sub nomine ingenij de eo malint agere, & à phantasia distinguere. Quemadmodum à Fabio factum, qui cùm Thaonem istâ parte laudasset, posteà subjungit, *ingenio Apelles est præstantissimus.* Rerum variarum contemplatio, quam dixi, consi-

consistit non in picturarum modo crebrâ contuitione, consideratione, examinatione, quæ à præstantissimis magistris sunt elaboratæ; sed & artificialium & naturalium rerum inspectione studiosa. De priori patet, usitatam fuisse apud veteres. Legimus namq; apud Plinium lib. XXXV. c. 10. *ex Zeuxidis tabulis ac membranis proficere artifices consuevisse.* Sic Quintilianus X. c. 11: *Pictores opera priorum in exemplum intuentur.* Et ob causam hanc *picturæ studiosos cognoscere Apellis, Protogenis, Antiphili tabulas* scribit Theon. c. 1. Progym. licet neget hoc sufficere. Neq; alterum neglexerunt, quod Apellis patet exemplo, qui sine eo nunquam elegisset Campaspen, Alexandri Magni pellicem, ad cujus imaginem Veneris Anadiomenes tabulam formaret. Usus vitæ humanæ positus est in intellectu rerũ, actionum, motuum, cujusq; pro ratione temporis, loci, personæ, legum, consuetudinum convenientium: Ne quid præpostere, abhorrensvè vel à moribus publicis privatisq; pingatur. Ut si Romanus in pallio, Græcus in toga, hi imberbes, illi barbati formentur. Consequetur pictor hoc diligenti observatione antiquitatis, monumen-

mentorum, lapidum, nummorum, gemmarum, & ſimilium; quæ bonâ copiâ habentur in antiquitatibus Boisſardi, Goltzij, Urſini, Gorlæi & reliquorum. Eſt & rerum naturalium cognitio hîc utilis, ne quid fiat, quod naturæ repugnet. Sicut apud veteres Niconi optimo pictori accidit, quando cilia utrisq; equi palpebris apposuit, qui habere tantùm in ſuperioribus conſuevit, uti Ælianus auctor eſt, VI. Anim. 30. Similiter pictorem Batavum memini lapſum in pictura anatis volantis pedibus protenſis, gruum aut ciconiarum more, contra naturalem ejus conſuetudinem; & Germanum in pictura urſi, pedem utrumq; lateris unius inter ambulandum elevantis, quod non poteſt quadrupes. Deniq; ex diſciplina morum ac Philoſophia quoq; conducentia huic parti poſſunt trahi. Ut ne hujus quidem non peritum eſſe certo modo pictorem oporteat. Sanè quid honeſtum, decens, aut conveniens cuiq; rei ſit, intelligi perfectè, niſi hujus quodam beneficio, vix poteſt. Ut omittam interim eas cauſas, ob quas exigit in architecto ſuo Vitruvius lib. I. c. I. & exigi in pictura quoq; poteſt. *Nam Philoſophia*, inquit,

inquit, *perficit artificem animo magno, & uti non ſit arrogans, ſed potiùs facilis, æquus, & fidelis, ſine avaritia, quod eſt maximum. Nullum enim opus verè ſine fide & caſtitate fieri poteſt.*

§. 30. *Secundum eſt Delineatio, quam voco rerum pingendarum juſtam conformationem, lineis ratione legitimâ comprehenſam.*

Scilicet ut oculus pictus referat forma lineisq; ſuis oculum verum, naſus naſum, pes pedem, atq; ſic deinceps. Hoc enim primum eſt, quod poſt inventionem idoneam requirimus in pictura, plerisq; aliis omiſſum, aut cum ſymmetria perperam conjunctum, à qua multum diſcrepat. Neque enim cùm ex legibus delineationis partes omnes referunt naturæ modum, ſtatim quoq; inter ſe conveniunt, & ad ſymmetriæ leges rectè ſeſe habent; poteſtq; caput exile giganteo corpori, licet neutrum per ſe veritati non reſpondeat, imponi. Quare poſtulamus ante omnia in pictura, juſtam rerum omnium, omnium partium in ea deſcriptionem vel delineationem. *Circumſcriptionem* appellare Leo Baptiſta de

Pict. 11.

Pict. 11. maluit, quoniam consistit in extrema quasi definitione ac determinatione rerum pingendarum, vel ut ipse loqui amat, in notatione fimbriarum, aut conscriptione ambitûs fimbriarum in picturis per lineas. Ubi simul docet, apud veteres Parrhasium pictorem istac parte maximè valuisse. Atq; valuit is profectò, verum uno tantùm ejus requisito, scilicet quòd ita lineis cuncta definiverit, ut non relecare, sed promittere illa etiam, quæ à tergo essent, videretur. Plinius de eo eleganter, loquens simul de Parrhasio. lib. XXXV. c. 10: *Extrema corporum facere, & desinentis picturæ modum includere, rarum in successu artis invenitur. Ambire non debet se extremitas ipsa, & sic desinere, ut promittat alia post se, ostendatq; etiam quæ occultat. Hanc Parrhasio gloriam concessere Antigonus & Xenocrates, qui de pictura scripserunt.* Atq; fit hoc quidem lineis extremis tenuissime ductis, uti vult Leo Baptista dicto loco. Sed inventum meliùs nostrorum temporum, ne ductis quidem istis lineis ab ea parte, quæ objecta lumini, sed definitis fundo, etiam in picturis linearibus, cujus Exempla prodere hoc seculo Calottus inter primos, & mox L. Bella cœpere. Ve-

re. Verùm eſt & aliud hujus artis requiſitum, illud ſcilicet, quod definit juſtam & legitimã rerum pingendarum ſpeciem, quæ, ut loquitur Plinius, ſimpliciter *deſinentis picturæ includudit modum.* Atq; hæc eſt, de qua dixi ab initio, agitq; pluribus Baptiſta, deniq; inſtrumentum monſtrat, cujus ope poſſit fieri & rectiùs, & faciliùs, quàm vulgò. Velum nominat, quod magis eſt reticulum, & filis rectis transverſisq; cancellatim poſitis, magnitudinem cujusq; rei, ſitum, locum exhibere debet. Sed de iſta alij quod volent, judicent. Habent enim & absq; eo regulas pictores, quas in parte hac obſervant, alias in membris ipſis eorumque forma, alias in ſitu eorundem, atq; collocatione. In membris, ut, caput eſſe oportere rotundum, ovali tamen magis quàm circulari forma. Infantis propiùs ad circulum, viri ad quadratum accedere. Oculos longos magis quàm rotundos, probari, angulum cujuslibet utrumq; alterum alteri reſpondere recta linea pupillas in unum latus idemq; verſas ſemper eſſe. Aures paulò rotundiores exigi, nec magnas, ſed mediocres. Montem earum non in ipſo medio, ſed inferiùs non nihil ſtatui debere.

bere. Nasi formam requiri penè quadrangularem, circa nares magis diffusam. In brachiis necesse esse, ut carnosæ protuberantesq; partes utrinq; sibi respondeant. Idem in femoribus oportere fieri. Suras versus se mutuò magis descendere rotundioresq; esse, quàm in partibus exterioribus. In talis rem contrario ferè modo se habere. Flexuram exteriorem in genu altiorem, interiorem verò humiliorem esse. Idem & in cubito observari: Digitos versus ungues paulatim extenuari in manibus, in pedibus fieri crassiores, & decenter incurvari. In manibus longissimum esse medium, post annularem, tum indicem, in pedibus verò eum, qui est proximus à pollice; in manu separari omnes, in pedibus non nisi pollicem, reliquos sibi semper jungi. Atq; hæc in membris observantur, in eorum situ vero: caput lineâ perpendiculari convenire semper cum pedibus vel utrisq;, vel alterutro, nisi corpus rei alij sit innixum. Aurium summitates cum superciliis, imas partes cum extremitate nasi respondere lineis rectis. Hirquos oculorum versus nasum cum alis sive pinnulis, nasi lineâ perpendiculari. Medium cùm mento lineâ perpendiculari.

Jugulum gulæ, vertebris axillarum lineâ rectâ convenire. Ita ſunt & in cæteris, ſecundum quæ inſtituunt delineationes ſuas, quanquam omnia ex his, quæ dicta ſunt, facillimè intelligantur.

§. 31. Conſequetur partem hanc futurus pictor modò imitatione ſtudioſâ optimorum operum, modò rerum ipſarum, poſitarum ante oculos.

Illud priùs poſui, quia eſt facilius, neq; fieri benè poteſt, ut ad alterum ſine eo veniatur. Docet quippè conſuetudines pictoribus in formandis exprimendisq; rerum naturalium imaginibus receptas, oſtenditq; brevi uſu, quod non niſi obſervatione longâ poteſt diſci, atq; ſic paratus inſtructusq; ad cætera transmittit. Quare ab his etiam antiqui incipere conſueverunt. Quia verò nullum tam perfectum eſt exemplum, ut non meliùs ſubminiſtretur à natura ipſa, nec ſic omnia jam jam inventa, ut non obſervari ex ea plura quotidiè aliaq; poſſint, ideò & res ipſæ naturales in exemplum imitationis proponendæ. Quo intuitu Eupompus pictor à tabulis artificum ad vivos homi-

ıomines profeſſus eſt ſe ambulare. Plinius
ib. XXXIV. c. 9: *Eupompus interrogatus,*
uem ſequeretur antecedentium, dixit, demon-
'ratâ hominum multitudine: naturam ipſam
mitandam, non artificem. Patet ex interro-
ratione hac reſponſioneq́; , vulgò artifices
ntecedentes ſequi conſueviſſe. At Eu-
ompum ſtatuiſſe porrò ire, & naturam
pſam porrò inſpicere. Cæterùm hoc ali-
uantò difficilius, præſertim iis, qui abſq́;
rtis ſcenographicæ ſubſidiis conantur, aut
ıdicio non admodùm pollente, uſuq́; prio-
is partis ſubacto accedunt. Itaq́; huc te-
ıerè non properandum. Sed & qui eò
ucuntur, minimè relinquendi ſibi, ve-
ùm à magiſtris, quid ubiq́; obſervari de-
eat, benè informandi. Præcipui laboris
ſt, ſervare omnia in eodem ſitu immuta-
ı. Ergò ut hoc fieri commodiùs queat, à
ypſo capita, pedes, manus, animalia di-
erſi generis ad vivum fuſa formataq́; ha-
ent, quæ ut uſus poſtulat, ſtatuunt, atq́;
a imitantur. Vel ad vivum ſculptas adhi-
ent imagines, quarum mobiles ſunt arti-
uli, ut earum ſitum habitumq́; ipſi, prout
ſus venit, queant diſponere. Tum deniq́;
d naturam ipſam devenitur, ſucceſſu me-

 liore.

liore. Ex qua, cùm ab initio, qui umbris imitandis deſcribendisq; ſolùm dabant operam, non poſſent non horridè ſimpliciterq; cuncta pingere, Charmas deinde primus marem & fœminam diſtinguere, formare vultus reſpicientes, ſuſpicientes, deſpicientes facere, articulis membra diſtinguere, venas proferre; Polygnotus dentes oſtendere, os aperire; Zeuſes argutias in eo exprimere, elegantiam capilli, venuſtatem labiorum reddere; Ariſtides mores & affectus ſignare; Eupheanor dignitatem conſpiciendam exhibere invenerunt, ut de hicſe omnibus Plinius lib. XXXV. c. 9. teſtatur, & ſequentibus pluribus monſtrabimus.

§. 32. Tertiam partem proportionem feci, quàm intelligo juſtam partium omnium inter ſe convenientiam.

Convenietiam partium Cicero, *ſymmetriam* Plinius avunculus, *congruentiam* alter Plinius, Gelliusq; *competentiam*, Vitruvius *commenſum* & *commodulationem* vocat, quo poſtremo Græcum *Harmonies* verbum, in declaratione hujus rei ſolitum uſurpari, latinè reddere voluiſſe videtur. Dixi autem,

anteà

interea hanc partem esse aliam distinctamq; à superiori. Ejus quippe in formandis membris singulis, hujus in componendis omnibus inter se, & ad mutuos referendis respectus curas esse occupatas. Illam conspici in partibus, hanc in toto opere attendi. Et de hac intelligendus Socrates apud Stobæum ser. 1: *In operibus enormibus non quærimus, quid accuratum sit, in singulis partibus, sed potiùs ad universam rem attendimus, ut pulchrum sit totum.* Enorme vocat opus, quod etsi singulis in partibus sit pulchrum, normam tamen, ad quam respondere debent junctæ, non observat. Primus hanc Parrhasius invenit, attenditq; suis in operibus, ut Plinius est testis lib. XXXV. c. 10: *Parrhasius,* inquit, *primus symmetriam picturæ dedit.* Atq; hoc inventum ejus ita est probatum posteris, ut id sequentur omnes. Id enim voluisse Fabium existimo, quando scribit lib. XII. c. 10. de eo: *itaq; circumscribit omnia, ut eum legumlatorem vocent, quia deorum atq; Heroum effigies, quales ab eo sunt tradita, cæteri, tanquam ita necesse sit, sequuntur.* Annotandum, quòd ob artem hanc *legumlatorem* appellarint, tanquā primus leges dederit, ad *quas justum omnium inter se* compo-

nere deberent modum membrorum. Neque aliter accipiendum, quod apud eundem Plinium ſequenti capite occurrit, de Euphranore, quàm extitiſſe eum inter primos, qui Parrhaſii leges iſtas intellexerit, & in operibus ſuis obſervarit. *Euphranor Iſthmius*, inquit, *primus videtur expreſſiſſe dignitates Heroum, & uſurpaſſe ſymmetriam.* Non ait *dediſſe* aut *inveniſſe* picturæ, ut ſuprà de Parrhaſio locutus eſt, verùm *uſurpaſſe*, id eſt, retuliſſe in uſum. Nam & libros *de ſymmetria* ſcripſit ediditq;, ſicut idem Plinius teſtatur. Conſiſtit autem ſymmetriæ ratio in quadam partium inter ſe cunctarum, rei, quæ pingitur, convenientia, ut ne grandius ſit caput, ne membra longiora, ne exiliores manus, aut pedes, quàm corpus reliquum admittit. Qua in re non minimum peccarunt veteres, ne quidem Euphranore excepto, de quo Plinius lib. XXXV. c. 10: *Fuit univerſitate corporum exilior, capitibus articulisq; grandior.* Univerſitatem corporum vocat, omnia eorum membra, quæ exiliora faciebat, quàm ut capitibus articulisq; reſponderent. Idem vitium in Zeuſide obſervatum, teſte eodem: *Deprehenditur*, inquit, *Zeuxis grandior in capitibus articulisq;.*

Neq;

Neq; aliter accidit poſt renatam ſuperioribus ſeculis pingendi artem, extantq; in hanc rem exempla Iſraelis Mechlinenſis, & Martini Schænij, celeberrimorum aliàs pictorum. Itaq; hac in parte attendendæ regulæ, quas ex dimenſione corporum optimè ac exactiſſimè ſecundũ naturam ſe habentium artifices conſtituerunt. Tradidere aliquas apud veteres, Euphranor primùm, ut ſuperiùs monſtravi, mox & alij, in quibus Varro apud Gellium III. c. 10. Vitruvius, III. c. 1. Solinus V. Ex recentioribus verò Albertus Durerus opere peculiari de proportione, Pomponius Gauricius in de ſtatuaria, Sebaſtianus Serlius, Caſtilionius & Gualterus Rivius in notis ad Vitruvij prædictum locum, Cardanus de ſubtilitate lib. XI. Henricus Lautenſaak in opuſculo de uſu Circini & Regulæ, aliisq;, quos nunc lubens prætermitto. Obſervandum autem, aliam membrorum inter ſe proportionem in viro, aliam in fœmina, & rurſum aliam in adultis, aliam in pueris eſſe. Deinde plerosq;, quando diſſerunt de ea, viri proportionem intelligere, & ad exemplum ejus, ut perfectius, cætera referre. Deniq; non omnes inter ſe in hiſce convenire,

quando fieri vix poteſt, ut idem omnibus, & per omnia pulchrum videatur. Nos proportionis regulas dabimus, quales obſervari à magiſtris optimis conſueverunt. Longitudo tota ab exortu capillorum in plantas dividitur in partes decem, una continet faciem, à mento ad jugulo gulæ eſt dimidia. A jugulo ad mamillas rurſum una, inde ad umbilicum una, inde ad penem iterum una. Et hoc paulò minùs eſt, quàm dimidium ſtantis hominis. A pene ad dimidium femorum eſt una, inde ad genua una. A genubus ad medium ſurarum una, inde ad collum pedum una, inde ad talos una, & deniq; ad plantas dimidia. Quod ſupra capillorum exordia eminet in capite, pollicis longitudinem æquat. Latitudo brachiis extentis intellecta partes & ipſa decem ſimiliter habet. A medio jugulo ad axillas unam. Inde ad cubitum unam cum dimidia. Inde ad carpum una cum dimidia. Et deniq; manus unam. Atq; ſic à parte altera. Partes ipſæ inter ſe analogiam habent iſtam. Caput eſt quaſi octava pars totius corporis, frons quarta capitis, oculi longitudo æquat frontis duas tertias, aurium, frontem totum. Naſi longitudo ſimilis eſt

lis eſt aurium. Oris æquat longitudinem oculorum. Intervallum inter duos interiores oculorum angulos æquale longitudini alterutrius oculi. Mentum reſpondet ori; ejus à jugulo prominentia intervallo, quod eſt inter ſupercilia & naſi alas. Juguli ad imam gulam longitudo æquat diſtantiam inter alas naſi, mentumq́;. Superioris labri ab ore ad nares imas intervallum convenit cum naſi prominentia, & diſtantia oculorum à ſuperciliis. Pectoris latitudo duabus reſpondet faciebus. Diſtantia inter papillam utramq́; uni. Manûs longitudo æquat longitudinem faciei, latitudo dimidiam ejus partem. Medius digitus longitudinem volæ, pollex naſi, ungues dimidium oculorum extremorum, pes corporis totius ſextam partem. Atq́; iſthæc de proportione viri, in qua obſervandum, quòd ab humerorum vertebris ad vertebras coxendicis & inde ad medium genu, & hinc ad talos partes ſunt æquales. In quo differt à proportione fœminea. Nam primùm in ea à vertebris coxendicis ad genu medium, indeq́; non ad talos, verùm plantas, partes ſunt æquales. Pars tertia à coxendice ad humeros ſuperat has unâ dimidiâ parte ea-

rum, quas ſingulæ ex prædictis tribus habent decem cum dimidia. A vertice ad vertebras humerorum, & inde ad laterum flexuras circa ilia, indeq; ad extremas nates, partes inter ſe ſunt æquales. In qua ultima parte in ſeptem æquales diviſa, duæ umbilicum, duæ vertebras coxendicis, duæ ultima pudendi, ſeptima extremitatem natium demonſtrant. Patetq; in muliere ſuperiorem partem corporis longiorem eſſe viri, convenireq; laterum flexuras illius cum viri umbilico. Differt ab his omnibus ſymmetria infantis. Partes enim habet quatuor cum dimidia, unam capitis, inde ad umbilicum unam, dimidiam inde ad vertebras coxendicis, unam ad genu medium, unam ad plantas. Atq; tantum de proportione hominum. De animalium cæterorum ſymmetria dicere nimis longum foret, neq; ſatis omnia illius à magiſtris explorata ſunt. Deniq; qui in homine pingendo erit exercitatus, facilè reliquorum animantium figuram aſſequetur. Poteſt tamen conſuli Sebaldus Bœhm, qui proportionem equi non inelegantem dedit in peculiari libello, Germanicè de arte pingendi vulgato.

§. 33. Haberi pars hæc partim ex Geometria poteſt, partim ex Anatomia, deniꝗ ex diligenti corporum pulcherrimorum inter ſe collatione.

Facit ſanè illa corporum ejusmodi ac pulchritudinis collatio, ut ex iis, quid ſit aptiſſimum convenientiſſimumq; naturæ, rectiùs intelligatur. Sed inſtitui collatio hæc difficulter poteſt, absq; aliquo ſubſidio Geometriæ. Illa diviſiones, & lineas earum, & proportiones, & circulos, & ſemicirculos, & eorum centra docet, ad quæ tota res hæc eſt accommodanda. Itaq; & præſtantiſſimi pictores ſe in ea plurimùm exercuere, non ſolùm apud veteres, è quibus Pamphilus Macedo præceptor Apellis, primus eam contulit ad picturam, & absq; illa perfici artem poſſe negavit; ſed & poſt renatam eam optimi quiq; id fecere. Quod vel unico Dureri conſtare poteſt exemplo, cujus plurima extant etiam in Geometria inventa in libris quatuor, quos de ea ſcripſit. Ut omittam Sebaldum Bohemum, aliosq;, qui ferè omnes, antequam de ipſa ratione imaginum quid tradunt, generalia quæ-

quædam Geometriæ præcepta proponere consueverunt. Cæterùm ut ratio cujusq; corporis, & in eo membrorum rectiùs intelligi æstimariq; possit, opus fuerit non exteriori solùm contemplatione, sed interiori etiam, præcipuè ossium eorumq; juncturarum. Nam illa docent, quantum quodq; alterum revera æquet, excedatq;. Unde rectè Leo Baptista lib II: *Quædam circa magnitudinem ratio tenenda est : In qua quidem commensuratione juvat in animantibus pingendis primùm ossa ingenio subtercalare.* Sed & sceleta pictis ad symmetriam imaginibus apponere magistri eruditiores consueverunt tali fine, sicut ex Alberto Durero, & Henrico Lautensaak cognoscimus. Vossius 17. de pictura : *Incidendi corporis scientia plurimum confert pictori. Nec, ut puto, obscura est ejus ratio. Exactiùs enim ejus gnarus humani corporis proportionem in singulis servabit.*

§. 34. *Mensuratio sequitur, quam appello certam justamq; rerum omnium in pictura magnitudinem, distantiæ à se mutuò ac spectante accommodatam.*

Est

Eſt hæc longè alia, quàm proportio vel ſymmetria, de qua dictum anteà. Illa partes ſingulas metitur, quamquã inter ſe verã habeant convenientiam, exquirit, nullo ad earum ſitum, actiones, geſtus, reſpectu. At hæc convenientiam conſiderat apparentem nec ut ſunt, ſed ut hoc illove modo collocatæ videntnr, ei maximè, qui ſpectare tabulam fingitur. Puta pingendum eſſe hominem, pedibus divaricatis, quorum alterum proponat alteri, velut inter ambulandum, vultu totoq; habitu corporis non in latus, ſed anteriora verſo. Certè qui poſterior pedum erit, minor aliquantò priori, cùm longitudinis, tum craſſitiei ratione formabitur. Sic pingendi duo treſve ſint, quorum alius alio vicinior, qui longiſſimè aberit, minimùm fieri neceſſe eſt, licet ipſi naturâ ſuâ inter ſe ſint æquales. Atq; hoc vel ipſe uſus decet, cùm arbores longiſſimè diſſitas vix hominum æquare proceritatem animadvertamus. Ergo ne hac quidem in parte deſerenda ratio eſt naturæ, dandaq; opera, ut pro diſtantia quæq; ſuâ, juſtâ repræſentemus magnitudine. Cæterùm quis primus in picturis genus hoc attenderit, in obſcuro eſt. Quod ſi tamen conje-

conjectare licet, apud Græcos saltem Democritus fuisse videtur, cum Anaxagora, qui hoc invenere occassione scenarum pingendarum, in quibus ædificia, sylvæ, montes, & id genus pro ratione fabulæ exhiberi debebant. Ita enim hac de re Vitruvius in Præfat. lib. VII: *Primùm Agatharchus Athenis Æschyllo docente tragœdam scenam fecit, & de ea commentarium reliquit. Ex eo moniti Democritus & Anaxagoras de eadem re scripserunt, quemadmodum oporteret ad aciem oculorum, radiorumq; extensionem certo loco centri constituto ad lineas ratione naturali respõdere, ut de incerta re certæ imagines ædificiorum in scenarum picturis redderent speciem, & quæ in directis planisq; frontibus sint figuratæ, alia abscedentia, alia prominentia esse videantur.* Docuerunt ipsi primùm, ut apparet, certas lineas observare pictores, certumq; constituere centrum, ad quod picturæ omnes respondeant, conveniantq;, qua in re pars multò maxima hujus artis versatur, ut vix sit dubium, quin his auctoribus debeamus. Celebrata autem observatione ejus ante cunctos alios Asclepiodorus. Ut Apelles ipse ei cesserit. Ita enim de Appelle Plinius lib. XXXV. c. 11: *Cedebat Amphioni de dispo-*

dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quantò quid à quo distare deberet. Non de aliis hîc Plinius mensuris loquitur, quàm iis, quæ in scenographicis observantur. Quod jam olim intellexit etiam Demontiosus, qui interim interpretationem ejus à Plinio adjectam, non cum voce *mensuris*, sed præcedenti *dispositione* putavit conjungendam. Mihi aliter videtur, neq; temerè in Plinio quid immutandum, quando artis hujus proprium, observare distantias rerũ, & pro iis alias majores, alias minores facere imagines, ut dixi. Nõ quòd sint reverâ tales, sed quòd esse videantur, quoniam quò quid à nobis distat longiùs, hoc cadit sub acutiorem visûs nostri angulum, atq; ita minus esse putatur. Observo autem varia attendi à magistris ex hac parte in picturis: alia lineas eò tendentes. In puncto primùm, ut idoneo ponatur loco, sive à dextra, sive à sinistra, sive in medio, prout, quod pingimus, & meliùs, & pulchriùs adspectu est. Deindè ut justâ altitudine non altè nimis, non nimis depressè. Deniq; ut justo intervallo, quædam enim rectiùs cernuntur à propinquo, quædam rectiùs è longinquo. Sanè nisi justum intervallum fuerit, sed vel propin-

quum

quum nimis, terra quidem erit latior, omnia verò in extremis nimiùm arctabuntur in acumen, interq́; ſe coibunt quaſi, vel remotum nimis, terra erit brevior, & aut pauca continebit, aut ſi plura imponentur, miſcebuntur, & velut in propinquo ſtarent, cuncta ſibi mutuò incumbent. Atq́; iſtoc quidem latitudinis & longitudinis reſpectu attendendum. In altitudine notandum, quòd ſi tantùm ſit, quod pingitur, ut uno intuitu, immobili manenti oculo non poſſit comprehendi, ut cùm arbor, cùm turris multùm edita, vel ſimile quid è propinquo ſpectatur, punctum alterum & tertium in altum poni poſſit debeatque. Nam & naturæ hoc conveniens, quatenus ipſe oculus ut emetiatur rei ejusce altitudinem, aliquoties cogitur ſe levare, & niſi fiat, lineæ à ſummo decurrentes propè fient perpendiculares, & non modò rei ſpeciem exhibebunt ingratam, ſed & uſui ac obſervationi quotidianæ repugnantem. In lineis notandum, ut ad punctum omnes propoſitum, ceu centrum quoddam reſpondeant, ſive ab uno tantùm latere, ſive ab utroq; eò decurrant, & quæ inferiores ſunt, adſcendant, quæ ſuperiores deſcendant, idq; re-
ctis

tis lineis, si lineis ejusmodi, quod pingen-
lum est, constet, ut quod plana habet late-
a rectavè. At si constet curvis, velut quod
lobosum, protuberans, rotundum aut
onvexum est, lineæ quæ superiores sunt,
urvandæ in modum semicirculi, qui supra
entrum extat, quæ inferiores, in modum
emicirculi, qui est infra illud. Atq; hæ sunt
ineæ, quas pictorum vulgus *supra infraq; culum* positas vocare consuevit, usúsq; ha-
ent infinitos, si benè observentur, non
nodò in dispositione imaginum, sed & con-
tituendis umbris, ut extantia, plana, re-
edentia videantur omnia in ipsis, sic ut
lecet.

§. 34. *Comparatur pars hæc opticis, & scenographicis disciplinis, quin & observatione aliquâ judicij vulgaris.*

De disciplinis opticis res non est du-
ia, quando proprium earum, demonstra-
e, quali modo quidque videatur. Minùs
dhuc ambigi de scenographicis potest,
quum illarum finis non sit alius, non aliud
propositum, quàm de quo hîc agimus. Ita-

que & à Vitruvio 1. Archit. 2. Scenographia *frontis & laterum abscedentium adumbratio ad circiniq́, centrum omnium linearum responsus* definitur. Sunt, qui in Vitruvio *Sciographiam* scribunt, & sic reperitur in quibusdam libris, defenditq; Barbarus in notis. Sed meliores retinent vocem *Scenographia*. Neq; aliter aut Cœlius Rhodiginus, aut Politianus invenerunt, ut ex hujus Panepistemone, illius verò libri V. cap. 5. Antiq. Lectionum patet. Probat etiam Salmasius ex eo, quia *scenos* Græcis notat corpus, ac ut corpus hominis, sic quoque ædificij vocetur, ut videre est ex notis ejus ad Solinum. Quanquam mihi verior sententia, quam suprâ protuli, sic nimirum dictam esse hanc picturã à scenis, in quibus primùm adhiberi cæpit. Licet illæ ipsæ scenæ, uti vult Salmasius, ex illo altero traxenit suum nomen. Scenographia profectò nominatur etiam ab Herone in definitionibus. Neq; aliter in Procli libris emendatioribus reperitur, uti manu suâ Dasipodius, insignis olim Mathematicus, ad oram sui Procli, qui nunc penes me est, observavit. Cæterùm quemadmodum ars nulla majus pictori ad perficiendam partem hanc conferre adjumen-

tum

tum poteſt, ſic ſufficere haud videtur, cùm inveniantur etiam in ipſa, quæ utut naturæ forſan ſatis, gratiæ tamen imaginum minimè conveniunt. Ex quorum numero res omnes circulares ſunt, à latere pingendæ, quippè quas ex una parte altiores, ex altera parte depreſſiores faciat. Equidem negare non ſuſtineo, quin ex certis artis regulis ea ratio procedat. Verum fundamentum earum eſſe quadrata, quæ variant pro poſitione ſua, & modò latiora fiunt, modò anguſtiora, modò in hoc, quàm illud latus magis inclinant. At in circulis res ſeſe habet aliter, nulli ejuscemodi ſubjectis variationi. Neq; enim magis in remota parte, quàm propinqua coarctantur. Certè quæ pinguntur ad prædictas regulas illas, non ſtare erectè, aut poſita in plano eſſe, ſed in latus aliquod inclinare ſe videntur. Itaq; nec quisquam omnium eorum, qui picturæ dedit operam laudabilem, ſic eos hactenus delineare auſus fuit, ſive quòd picturæ ſic conſulerent elegantiæ, ſivè quod diverſum in rebus ipſis obſervarent. Neq; noſtra ſolùm iſta eſt opinio, ſed præivit nobis ſententiâ ſuâ partim Lenckerus, partim Lautenſakius, ambo artis hujus peritiſſimi, ipſiq; ad

experientiam consensumq; pictorum, qui delineandis rebus naturalibus dant operam, provocarunt. Quare ad judicium commune ab hac arte utile nonnunquam est transire, ne, dum illi nimiùm insistimus, deserere naturam videamur; vel judicium spectantis, incapax subtilitatis hujus, temerè damnare.

§. 35. Lumen & umbra quintum est, quod ad picturam pertinet. Voco autem illud rerum eâ parte, quâ luci sunt expositæ, illustrationem, & aversâ, quâ non sunt, inumbrationem justam.

Est hæc una pars ex præcipuis totius artis, cujus quis inventor primus fuerit, dici liquidò vix potest. Nam quod apud Fabium de Zeuse legitur, non eum habet sensum, ut opinor, tanquam ipsi hoc tribuendum. *Zeuses*, inquit lib. XII. c. 10, *luminum umbrarumq; invenisse rationem traditur.* Non lumina umbrasque, sed eorum rationem ait invenisse, hoc est, ut intelligo, modum legemq;, quâ ex parte quodque, quo pacto, quousq; debeat extendi. Sanè florui

ruit nonnihil ante ipſum nomine Apollodorus, de quo in opuſculo, cujus titulus, Bellóne an pace clariores fuerint Athenienſes, Plutarchus: *Apollodorus pictor primus inter homines reperit umbræ uſum.* Sed & Plutarchus non tam de umbris, quàm eorum uſu loquitur, ut puto. Vidit credo hic Apollodorus, quibus rebus in picturis ſervirent, & quomodo ſubſidio illius, alia illuſtria, alia obſcura, alia propinqua, alia longinqua, plana alia, alia eminentia aut convexa poſſent pingi. Sanè ante quoq; adhibebant, ſed incerto adhuc uſu. Nam & in picturis linearibus ſparſæ intus lineæ, de quibus nos ex Plinio teſtati ſumus in ſuperioribus, nil aliud, quàm umbras quasdam, qualescunq; denique, repræſentabant: Cæterùm in tota parte hac ſunt obſervanda, primùm, unius tabulæ unum modò eſſe oportere luminis quaſi centrum, ex quo dimanat, quoq; referatur, quicquid in ea luminoſum. Id loco uno, idoneo, certo atq; fixo debere collocari. Omnia, quæ id reſpiciunt, illuſtranda eſſe, quæ oppoſita illi, inumbranda. Hoc enim conveniens naturæ, quæ producit unum ſolem, ad cujus ſitum omnia ſunt illuſtria, vel umbroſa.

Deindè lucis umbræq́; longitudinem latitudinemvè non pro lubitu & arbitrio pictoris, ſed centri ejus ratione corporisque, quod pingendum, qualitate ſe habere. Alias umbras plana, alias rotunda corpora recipere. In omnibus velut lineam animo formandam eſſe, quæ deſcendens ex centro, tangat in ſuperficie corpus, tactuq́; ſuo ab una parte adverſa lucem, ab altera averſa umbram definiat. Tertiò lumen umbramq́; tantò fieri intenſiora, quantò ſint propinquiora vel remotiora centro dicto. Quod potiſſimùm in rotundis obſervandum, quæ cùm in extremitatibus reflectantur, & à tergo coëant, non profectò in extremitatibus iſtis aut intenſiſſimum lumen, aut umbram maximam admittunt, ut ſic & in luminoſa circa finem umbræ paululum, ut quæ ſit abſceſsûs cauſa jam remotior, & in tenebroſa luminoſum aliquid admiſceri debeat. Qui hæc probè obſervant, illi conſequuntur id, quod eſt præcipuum in picturis maximeq́; admirandum, ut non plana, ſed extantia cuncta videantur. Neq́; enim fieri aliter id poteſt, quàm idoneâ umbræ luminisq́; diſpoſitione, ſicut ex antiquis etiam Dionyſius Longinus auctor eſt ſect. 15.

Ductis

Ductis, inquit, *& collatis in eodem plano lineis, æquali spatio distantibus, tum umbræ lucisq́ adhibitis coloribus, occurrit in primis oculis nostris, quod luminosum est, flagrans excellenter, & multò propius multoq́ magis conspicuum apparet.* Propióra videri ait, quæ sunt luminosa. Scholia Anali: *Pictores quæcunq́ propinqua volunt pingere, albo delineant, quæ autem concava & profunda, nigro.* Quod ille umbram lucemque, hic nigrum albumq́; dixit, quoniam in utriusq́; designatione uti hoc colore consueverunt. Cæterùm hac arte apud priscos nemo valuit ante Apellem, de quo Plinius XXXV. c. 10: *Pinxit Alexandrum, fulmen tenentem. Digiti eminere videntur, fulmenq́ extra tabulam esse.* Laudatur tamen & Nicias, qui eodem ferè floruit tempore. Idem Plinius sequenti capite: *Nicias Atheniensis lumen & umbras custodivit, atq́ ut eminerent è tabulis picturæ, maximè curavit.* Jungit luminis umbræq́; custodiæ istam eminentiam, quia sequitur eam, & ex ipsa veluti resultat. Sciendum autem hoc in loco, quòd ab umbris hisce corporum nonnihil differant, quæ à corporibus in alia projiciuntur. Puta in vicinam terram, in parietem proximum, aut quid ejus generis. Imò

accedit in ipsis aliquando corporibus, ut alterum incumbens alteri aut adstans, contra propriam naturam suam id inumbret. Igitur qualis quantaq; ista inumbratio esse debeat, cum cura inquirendum. Apud veteres qui quid tradiderint de ea, scio nullos. Ex recentioribus primus fuit, ut existimo, Durerus. Ratio ex duabus, quas excogitavit, hæc facillima. Duo ponit puncta à re, quæ spargere de se umbras debet, pro arbitrio distantia, luminis indicantia ortum, ejusq; intervallum, supra infraq; adspectantis oculum. A superiore, quod superiorem notat lucem, lineæ omnes, corporis superiores tangentes angulos, demittuntur in terram. Ab inferiore, quod inferiorem lucem notat, demittuntur tangentes angulos inferiores, quæ se mutuò secantes ostendunt terminos pingendæ umbræ. Sed notandũ, utramq; ejus rationem tantummodò procedere, cùm in terras planas umbræ incidunt, aliam esse, cùm occurrunt rotunda convexaque. Tum enim pro corporum illorum ratione, ipsæ quoq; variare solent umbræ, ac se modò in curvum flectere, modò latiùs extendere, modò breviùs contrahere; de qua re videndum, quod à Marloisio in sce-

in ſcenographicis eſt obſervatum. Deinde annotandum, alias aliasq; fieri umbras, prout aut diei tantùm, aut ſimul & ſolis, vel deniq; candelæ alicujus lumine formantur. Primùm enim umbras omnes efficit dilutiores, ſequentia duo duriores. Deinde in illo tranſeunt inſenſibiliter in lucidum; at in his ſenſibiles ſuos habent terminos, ut inter ſummam lucem ſummamq; umbram nil ſit intermedii. Quæ qui negligunt attendere, naturam minimè adſequuntur. Cæterùm quæ dicta ſunt huc usque, ad lucem umbramq; pertinent, non *ſplendorem*, qui eſt plurimum à luce diverſus. Docet Plinius XXXV. c. 5. cum ait: *Deinde adjectus eſt ſplendor, alius hîc quàm lumen.* Patet utique, ſplendorem apud veteres diverſum quid à lumine fuiſſe. At quid verè fuerit, haud patet, nec in eo convenit inter eruditos. Voſſius *intentionem luminis* interpretatur, Junium ut cenſeo, ſecutus, qui & ipſe eſt in hac ſententia lib. III. c. 7. Sed hoc Plinio non convenit, quippè qui ceu medium inter umbram lucemq; ſtatuit, pergit enim: *Quem quia inter hoc* (lumen) *& umbram eſſet, appellavit tonum.* Sanè quod eſt inter utrumque, non poteſt intentio alte-

rius esse, cùm hoc non sit medium inter duo, sed alterius incrementum. Demontiosus pro colore ipso accipit. Itaq; sic inter alia de eo: *Inter lucem & umbram splendor spectatur. In lumine color dilutus est. In umbra saturatus, in splendore coloris species cernitur. In majori luce non discernitur, nec iterum in umbram intensa, sed opus è lumine moderato.* Verùm non satisfacit. An enim ante splendoris inventum nullo usi sunt colore vero, nulla certâ ejus specie pictores, sed vel lumine diluto, vel umbrâ saturatâ? Quid? nonne ante umbræ luminisq; inventam rationem, uno simpliciq; usi sunt colore in monchromatis, qui fuit certæ speciei? Plinius profectò sic statuere videtur. Ergò aliud quid innuit per splendorem, quod ego puto non colorem simpliciter, sed vigorem ejus posse nominari. Et nimirum omnibus in coloribus languor quidam in defectu, cui oppositus est vigor, feriens ac percellens oculos acrimoniâ coloris. *Frisch* Germanis dicitur, & à luce coloreq; differt plurimùm. Nam cùm lux conficiatur albo, hic fit suo genere coloris, in rubris rubro, in cœruleis cœruleo. Nec tamen rubrum tantùm est aut cœruleum, sed hujus illiusq; quoddam

veluti

veluti fastigium, cùm ad summum intenduntur, vegetumq; accipiunt fulgorem. Estq; hoc post colores nativos demùm, post lucem umbramq; inventum, singulari præparatione, purificatione, mistione, uniusq; alterius illetione seu inductione eruditâ, quam *falsationem* vulgò vocant. Sanè vigor iste tonus dici solet etiam in gemmis, ut Salmasio notatum in Solinum. *Tonus*, inquit, *est vigor. Et vegetum in gemmis fulgorem ita vocarunt, sic ἔϕτονον ὡς μὲν dixerunt, & εὔτονον χρῶμα.* Neq; aliter Henricus Stephanus vel exposuit, vel intellexit. Unde patet, ad colores potiùs hoc pertinere, quàm ad umbram lucemque, nec hoc loco agi de eo à Francisco Junio, Vossioque, aut conjungi cum luce debuisse. Quo tamen quia actum est, nostram statim sententiam apertè maluimus, quàm totum ad sequentia differre.

§. 36. *Partem hanc ex opticis addiscimus & sciographicis.*

De opticis res plana est, per sciographica intelligo in opticis peculiarem partem, quæ de umbris agit. Nam quod Vossius in de Scient. Mathem. XXV. c. 4. sic appel-

appellari posse picturas, quæ res tempore nocturno factas continent, non placet, cùm *σκιά* non *noctem* Græcis denotet, sed *umbram*. De hac porrò ratione umbrarum, præter Durerum, egit Marloisius egregiè, ut antè dixi. Neq; contemnenda habet Athanasius Kircherus in arte magna lucis. Cuncta tamen rectiùs intelliguntur, si in ipsis lux umbraq; corporibus observabuntur. Quod pictores duplici efficere ratione solent. Nam vel viva corpora in conclavibus per unam solùm fenestram lumen admittentibus ponere sibi ante oculos, umbrasq; eorum notare consueverunt; vel sculptas peritè aut fictas è luto ceravè imagines noctu collocare ad lumen, & in eis observare rationem umbrarum, ac ne varientur decremento sebaceæ candelæ, lampadem pro ea cum lychno atq; oleo adhibere. Quamquam in hoc genere posteriori animadvertendum, quod superiùs admonui, duriores esse tales umbras, quàm quæ corporibus diei expositis conveniant. Ut ex hoc earum quantitates potiùs, ex illo temperationes transitusq; observanda videantur.

§. 37. *Motus sequitur, quem intelligo aptum in picturis gestum omnium, decentemque actionem.*

Motum appellarunt Apulejus, & Tertullianus, ut jam Vossio notatum. Sed & ante istos, ita nominavit Fabius II. c. 13: *Flexus*, inquit, *& ut sic dixerim, motus dat actum quendam effictis.* Patet tamen timidiùs aliquantò *motum*, quàm *actum* appellare voluisse. Consistit verò motus iste in duobus: Vultu primùm, corpore deindè reliquo. In vultu exprimenda sexus, ætas, ingenium, affectus, perturbationes. Primum, quia alius viri, alius fœminæ habitus in vultu; secundum, quia vigor virilis à senili languore plurimùm distinguitur. Atq; hæc faciliora. At verò in duobus reliquis, apex quasi artis ac fastigium est collocatum. Ac in ingenio quidem attendendum, quantum modestus à procaci, temperans à libidinoso, fortis ab ignavo mollique, etiam vultu differat. Quâ re apud veteres, ut in plerisq; aliis excelluit Apelles, Plinio auctore. In perturbationibus verò, quantum propria cujusq; vertant immutentq; lineamenta, nam alius irati, alius libidine perciti, alius dolentis, alius gauden-

gaudentis vultus. Fuit autem hujus utriusque primus in picturis observator Aristides apud veteres. Plinius: *Aristides Thebanus omnium primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos vocant Græci Ethe, item perturbationes.* Sed videtur repugnare his, quòd ante ipsũ annis penè triginta quinq; floruerit Zeuxes, de quo idem lib. XXXV. c. 9: *Fecit & Penelopen, in qua pinxisse mores videtur.* Sanè *mores* hîc, qui in superioribus sunt *Ethe*, Græcè ἤθη, unde ipsæ istiusmodi picturæ ἠθικαὶ appellabantur, velut diceres *moratæ*. Paulò pòst, & tamen ante Aristidem annis ferè sexaginta, fuit etiam Parrhasius, de quo idem auctor: *Parrhasius pinxit pueros duos, in quibus spectatur securitas, & ætatis simplicitas.* Non potest factum hoc fuisse absq; hujus partis observatione. Equidem & ipse Plin. de eo lib. XXXV. c. 10: *primus dedit argutias vultûs.* Intelligi hæ argutiæ non possunt absq; τοῦ ἤθους. Imò ante Parrhasium etiam Polygnotus floruit, de quo Aristoteles, Poët. VI, verbis manifestis: *Polygnotus mores hominum bellè exprimebat.* Quid? quòd Xenophon mentionem hujus artis faciat. III. Memorabilium, inventamq; afferat à Socrate. Nec fortasse

vero

vero est repugnans, quando pictor fuit Socrates initiò. Porrò Socrates ante dictos omnes floruit. Quid igitur, si existimemus duos fuisse pictores eodem Aristidis nomine, ambosq; Thebanos? Nam Plinium tam sui oblitum tradere post ea, quæ locutus fuit de Parrhasio, de Aristide quoq; potuisse, vix est verò consentaneum, aut conveniens diligentiæ Plinianæ. Venio ad corpus reliquum, in quo danda opera, ut membra omnia decentem motum habeant. Quem in tabulis & picturis suis observasse Cimonem Cleonæum ab initio putamus. Plinius XXXV. c. 5: *Cimon Cleonæus variè formare vultus respicientes, suspicientes, despicientesq; invenit.* Antè pingebatur rigidus, cum reliquo corpore, vultus, membra recta, pedes juncti, manus demissæ, ut ex tabula Isiaca Pignorij cognoscimus. Reprehendit Fabius, & naturæ dicit adversari. *Recti corporis*, ait, *minima gratia est, nempè enim adversa fit facies, & demissa brachia, & juncti pedes, & à summis ad ima rigens opus.* Itaq; observato hoc vitio, picti motus. Quos plurimùm excoluit deinde Polygnotus, inq; vultu ipso apertum os, dentes, & id genus primus exhibuit. Plin. XXXV. c. 9: *Polygno-*

Polygnotus Thasius plurimùm picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, vultum ab antiquo rigore variare. Parrhasius adjecit venustatem, capillos quoq; cœpit primus distinguere, curâq; singulari delineare. Idem cap. seq. *Parrhasius primus dedit elegantiam capilli, venustatem oris.* Duo autem sunt, quæ præstanda: primùm, ut convenientes sint naturæ, deindè ut & argumento competant. Naturæ, ne sint violenti nimiùm, distortiq; nimiùm, ut cùm pedes justo plus disjunguntur, cùm venter enormiter protenditur, cùm manus digitivè maximâ molestiâ torquentur, cùm corpus totum bis terq; in contraria flectitur. Cùm manui, pedi, aut alij membro tota inponitur actio, vicina verò ut brachium, crus & similia sunt otiosa. Quo in genere non semper absq; culpa est insignis alioquin pictor Golzius, ceu ex Ovidio ipsius liquet. Argumento etiam convenire debet, ut cùm mœstus capite inclinato, palmis pectori admotis, genu leviter flexo, pedibus conjunctis formatur. Cùm obstupescens reclinato corpore, capite suspiciente, oculis hiantibus, manibus nonnihil passis, aut indice dextræ erecto, pressis digitis cæteris exhi-

exhibetur. Atq; disserit de utraq; parte hac egregiè Leo Baptista de Pictura II. Nec contemnendas habet in ambabus observationes. Ut in priori, ferè illò vultum porrigi, quò pes dirigatur, caput stantis non plus verti sursum, quàm ut oculis cœlum medium adspiciat, manus raró supra caput, aut pedes supra genua elevari: Pedem à pede, non plus pedis unius spatio distare: Manu in altum sublatâ, totius lateris partes attolli, etiam calcaneum pedis in illo latere elevari. In posteriori quoq; aliqua notavit, ut debere motus plurium in eadem tabula maximè dissimiles esse, deinde omnes in proposito negotio conficiendo occupari. Utile quoq; esse, ut, qui spectatorem quasi moneat de ingenio naturaq; ejus, adpingatur. Ad postremum ita claudit: *Suaves & gratos, atq; ad rem, de qua agitur, conducentes pictura motus habere debet.* Verùm ista pertinent ad motus animantium. Est & rerum inanimatarum motus aliquis in picturis observandus, ut capillorum, vestium, frondium & foliorum in arboribus, undarum in amni, fluctuum in mari. De quibus una simplexq; regula, ut uni respondeant semper vento, neq; alia in hanc, alia in adver-

ſam inclinentur partem. Foliorum in arboribus, ramorumq; grata inclinatio hinc pendet tota. Etiam veſtimentorum rugæ ad hanc regulam conſtringere aut explicare ſeſe debent, niſi ubi motus incedentis, aut cinctura, aut compoſitio facta manu fibulavè poſtulet diverſum. Eſt autem in tota hac veſtimentorum pingendorum ratione attendendum, ne in eis rugæ nimiùm refractæ ſint, aut nimiùm porrectæ, qua in re artifices etiam præſtantiſſimi videntur lapſi. Nam ut de vetuſtioribus nihil dicā, Durerus ipſe exhibet tam aſperas, ut ex ligno, non ex panno, videantur formatæ. Cujus rei cauſam memini audire olim ab artifice non ignobili, quod ex papyro chartavè formatas veſtes, & in quascunq; vellet rugas, plicatas imitari ſoleret. At in parte altera frequenter Juſtus Ammon labitur, infinitamq; ſeriem rugarum & volumina earum, alia ex aliis provenientia exhibere ſolet. Ingenio hac in re, quàm naturæ obſequentior, cùm ex adverſo debuiſſet obſervare, quod hîc benè docet Baptiſta: *Motus tales oportere eſſe faciles, & moderatos, gratiamq; potiùs, quàm admirationem laboris exhibentes.* Quæ in talibus conſuetudo anti-

quorum

uorum fuerit, haud liquet, nisi fors ex sta-
iis conjicere quis velit. In quibus tamen,
ùm sint cuncta eminentia, faciliùs naturæ
otuerunt conformari. Id apparet, ne for-
iari quidem apud eos ante tempora Ci-
ionis Cleonæi consuevisse. Plin. XXXV.
5: *Cimon Cleonæus venas primùm protulit, ræterea q; in veste & rugas & sinus invenit.* anè tales absq; ruga vestes sunt in tabula iaca Pignorij. Unde reliqua etiam vete-
s & antiquissimæ picturæ ratio apparet.
Quamquam paulò pòst sic creverit, ut non
ugatas solùm, verùm etiam pellucidas ve-
tes, id est tales, ut per eas membra omnia
onspiciantur, pingere sint ausi. Fuitq; au-
tor primus hujus rei Polygnotus. Plinius
XXXV. c. 9: *Polygnotus Thasius primus mu-
eres lucidâ veste pinxit.* Porrò quod de ve-
timentis, ramis arborum, similibusq; dixi,
tiam ad aquarum fluctus pertinet. Sequi
ese mutuò, unaq; incumbere alteri de-
ent, nisi in ingenti tempestate, ubi mixta
uncta inter se pugnantiaque, aut obstacu-
um impedimentumq; aliud occurrat. Li-
et minor difficultas sit in his, quàm reli-
uis.

§. 38 *Habet pars hæc adjumenta su plurimis ex disciplinis. Quædam Physiognomia subministrat, quædam Ethologia & Characteristica etiam ex Physicis Historicisq; pet possunt, quæ huc faciant.*

Physiognomiæ usus est, ad formandun cujusq; ingenium in vultu: Ethologiæ, a exprimendos mores: Characteristicæ, a signandas perturbationes. Poteritq; picto talia haurire, non ex philosophis solùm, A ristotele, Theophrasto, Plinio, sed & e Poëtis, Comicis præcipuè ac Tragicis, quo rum peculiaris ea est industria, ut depin gant notis ingenium, mores, motus atqu perturbationes cujusque. Consulantur quæ hoc fine ex scriptoribus antiquis, ma ximè Poëtis, lib. III. Pict. c. 5. Junius con gessit. Supra omnia eximius est libellus Isaa ci Porphyrogeniti, Characteres Græcorun & Trojanorum Ducum continens, qui cun historia & rebus gestis cujusq; conferendu Apud ipsos aliquando historicos inveniun tur, quæ huc conducunt, quamquam a ctiones potiùs, & motus reliquos formar doce

loceant. Interim non omittenda eſt na-
uræ ipſius obſervatio, ſine qua nec intelli-
guntur ſatis ſcripta veterum, nec ſecun-
lum ea formari poterunt imagines. At-
endendi vultus iratorum, triſtium, læto-
um, aut aliis commotionibus variatorum,
nimoq; probè imprimendi, cumq; fert oc-
aſio, lineamentis ſuis conſignandi. Faci-
ndum idem & in cæteris actionibus, etiam
n moribus rerum inanimatarum, arbo-
um, aquarum, & id genus. Ita facilè, quod
nobis hac in parte requiritur, conſeque-
iur.

. 39. *Venio ad Gratiam, partem ſepti-
mam hujus artis; quam nomino
ſingularem picturæ totius amabili-
tatem, ex ingenio artificis ad tem-
peratam voluptatem omnia accom-
modantis natam.*

Venerem vocare Apelles ſolebat, pri-
iusq; obſervare in picturis. Plinio *Venuſtas*
t. Quintiliano *Gratia.* Quod nomen no-
is placuit. Quid autem per id verè deno-
irint veteres, haud ſatis liquet. Junius in-
erpretatur id, quod ex curioſa obſervatio-

 ne ea-

ne earum partium, quæ ad picturam perti-
nent, resultat. *Venerem*, inquit, *summus ar-
tifex dicit peculiarem inventionis, symmetriæ
coloris, motûs, dispositionis deniq́; gratiam per
universa picturæ membra sic diffusam, ut non
modò inventione, symmetriâ, colore, motu, di-
spositione spectantes teneat, sed multiplici singu-
larum partium harum venustate, in unum efflo-
rescat.* Sed existimo, si sit ex his omnibus,
non posse esse aliud quippiam, & ab illis o-
mnibus diversum. Saltem qui habebit ista
omnia, etiam hoc habebit. At habere ne-
gat Apelles, ut proinde ex his esse nequeat.
Nam expresse dicit de pictoribus ætatis
suæ, *ipsis cætera omnia contigisse, sed hac sola sibi
neminem parem*. Removet hanc *solam* à cæ-
teris omnibus, & facit penitùs diversam
cumq́; alia *omnia* ipsis concedat, hanc tri-
buit sibi uni, ut ex dictis verbis apud Pli-
nium XXXV. c. 10. manifestum est.
Quid ergò arbitrabimur fuisse? Singula-
rem amabilitatem picturæ, istis omnibus
adjectam. Quæ ut rectiùs intelligatur, ani-
madvertendum, esse in prædictis partibus
universis, summum ultimumq́;, ut imite-
mur naturam, quam qui expressit, arti ex
illarum regulis satisfecit. Sed esse simul

præte-

præter naturam in picturis, quod visum moveat, quod oculos delectet, idq; non repugnans quidem aliquid naturæ, sed tamen ab ea cum ratione paulisper recedens & accommodans se intuentium judicio ac voluptati. Id quod intelligimus ex Lysippo, quem iccircò Plinius XXXIV. c. 9. dicere solitum, ait, *statuas à veteribus factas, quales essent homines, à se, quales esse viderentur*, Manifestum est, Lysippum observasse deprehendisseq; aliquid in hominibus, quod naturâ quidem non esset, esse tamen videretur, & ad illud magis, quàm naturam ipsam suum accommodasse opus. Id verò nihil aliud, quàm gratia prædicta, quod apparet, quia inde statuæ ipsius maximè sunt commendatæ. Quod iccircò dictis omnibus adjiciendum. Qui hoc non observat, licet totam exprimat naturam, frustra est, nec amari potest. Deniq; destitui non levi parte artis intelligitur. Discimus ex Fabio, qui lib. X. c. 10. Demetrium testatur reprehensum, tanquam nimiùm in veritate exprimenda. *Fuitq;*, ait, *similitudinis, quàm pulchritudinis amantior*. Etiam Quintiliano judice, pulchritudo aliud quid est à similitudine; nec consistit in simplici ac rigorosa

veritatis imitatione, ſed expreſſione quadam ejus, quod videtur. Quod cùm no Duretus quidem ſatis intelligeret: objectum ei ab artifice ingenioſo, *tanquam nimis exprimeret, quod eſſet*, ut Henricus Votton auctor eſt in Elementis Architectonicis. Rigidior nimirum videbatur, veritatisq; tenacior, quàm admitteret pulchritudo, quæ non eſt alia, quàm iſta, de qua gloriari Apelles ſolebat, Venus gratiaq;. Quæ proindè maximè conſiſtit in eo, ut ſerventur rerum ſpecies, exprimanturq;, prout pulcherrimè perfectiſſimeq; putantur ſe habere. Quò pertinet initiò quidem artis omnis ſtudioſa occultatio, cum quæcunq; deniq; pinguntur, tum demum verè optimeq; picta ſint, cùm non ab arte, ſed natura videantur formata. Deindè fuga nimiæ ſollicitudinis, quæ quantum admirationem auget, tantum detrahit de jucunditate. Plinius XXXIV. c. 9. loquens de Callimacho: *Hujus ſunt ſaltantes Lacenæ, emendatum opus, ſed in quo gratiam omnem diligentia abſtulerat.* Expreſſis verbis ait, nimiam diligentiam obeſſe gratiæ, hoc eſt, illi ipſi Veneri, de qua gloriari Apelles ſolebat. Neq; rationis indulgentia ſeu phantaſia debet eſſe

major,

major, quàm permittit ſuavitas & delectatio. Quod cùm non attenderent pictores veteres, alius quidam curâ, alius ratione, alius phantaſiâ celebrantur, unicus Apelles laudem gratiæ invenit. Quamquam quod & ipſum benè obſervandum, diligens harum rerum cuſtodia, non tam gratiam illam gignat, quàm locum ei faciat. Adeò ne in ipſa quidem conſiſtit, ſed eſt aliud quid diverſum, quod nec verbis definiri ſatis poteſt, quemadmodum & Demontioſus teſtatur. Tantum abeſt, ut illius regulæ præceptavè, quædam poſſint tradi, velut à quibus omnibus, cum ratione aliqua recedat.

§. 40. *Comparatur pars hæc, primùm, proprij ingenij felicitate quadam, poſteà judicij communis ſtudioſâ obſervatione.*

Oportet profectò ſingulari pollere bonitate rectitudineq; ingenij, qui ſic invenire gratiam hanc ac formare poteſt, ut nihil noceat partibus cæteris hujus artis. Id quod pro ſe ipſe quiſq; abundè intelligit. Neq; alia eſt cauſa, quare apud Veteres pauciſſimi, ac neſcio an præter unicum Apellem,

pellem, quisquam alius, hac laude censeantur. Nempe quod industriâ vel arte quadam potest expediri, ad id quisq; sibi ipsi adjumento esse potest. Quod ex sola pendet rectitudine ingenij, id nisi singulari indulgentia naturæ, nunquam obtinebitur. Quamquam autem caput hujus rei in felicitate illa proprij ingenij consistat, prodest tamen non profectò nihil exploratio judicij communis observatioq; studiosa. Nam cùm nemo non intelligat, si quid in pictura pulchrè sese habeat, secusvè, vel iste ipse omnium consensus, vitia virtutesq; ejus aperiet. Neq; mihi dubium, quia hoc egerint quæsierintq; veteres pictores, proponendo sua opera in publico. Fuitq; hoc in primis consuetum Apelli, sicut Plinius testatur; qui fortassis ideò ante alios hac parte valuit. *Apelles*, ait, lib. XXXV c. 10; *perfecta opera proponebat pergulâ transeuntibus, atq; post ipsam tabulam latens, vitia, qui notarentur, auscultabat, vulgum diligentiorem judicem, quàm se, præferens.*

§. 41. Superest pars ultima, quam dixi colorem. Eum appellamus certum lucis

lucis umbræq; temperamentum, in idonea materia, factum ab arte vel natura, cujus interventu alia possint colorari.

De colore ultimo loco agimus; & debent eum reliqua naturâ suâ antecedere, ut quæ omnia colorum beneficio tandem exprimantur. Colorem autem esse lucis umbræq; aliquam misturam, docet Aristoteles in peculiari de coloribus opusculo. Nos hoc loco eum intelligimus, qui existit in idonea materia, ut liquore succovè, aut terrâ metallicâ, aut lapide, aut re aliâ hujusmodi, quæ in usus picturæ possit accommodari. Quales vulgò propter coloris copiam, quam in se continent, & communicare aliis possunt, simplici colorum nomine solent venire, sicuti ex Plinio, Ovidio, Cicerone, aliisq; notum est. Veteres aliàs *pigmenta* nominarunt, quia eis pingatur, Plautus in Epid. *quem Apelles Zeusisq; duo pingent pigmentis ulmeis.* Cicero quoq; utitur hac voce in L. de Divin: *An aspera temerè pigmenta in tabula oris lineamenta efficere possunt.* Et in de. Clar. Or: *Intelliges nihil istis linea-*

lineamentis, nisi eorum pigmentorum, quæ inventa nondum erant, florem & colorem defuisse. Et quia hæc pigmenta non tam ipsa sunt colores, quàm colorum, ut sic loquar, veluti vehicula, hinc non *pigmenta* simpliciter, sed *colores pigmentorum* dixit Apulejus in libello de Mundo. *Pictura ex discordibus pigmentorum coloribus imagines facit.* Apud Virg. Georg. II. *venenum* est, pro colore. Nam *Assyrium venenum*, purpuram appellat, ut ex Servio cognoscimus. Plinius pro eodem, voce *medicaminis* & *medicamenti* utitur, ut patet libro ejus IX. c. 35. Scilicet & Græci φάρμακα quandoq; nuncuparunt. Dion. Hal. de compos. voc: οἱ τὰ ζῶα γράφοντες τὰ αὐτὰ φάρμακα λαμβάνοντες, οὐδὲν ἐοικότα ποιοῦσιν ἀλλήλοις τὰ μίγματα. Pollux lib. VII. c. 25: χώματα φάρμακα &c. Plutarcho sunt φαρμακεῖα in de oraculorum defectu, ubi ait, speciem nullam posse fieri ἄνευ φαρμακειῶν συντριβέντων. Cæterùm coloris usum in picturis primus excogitavit Cleophantus Corinthius, fuitq; color ille rufus, ex testa. Ante simplices ducebant lineas carbone, cretâ, atramento, ac similibus. Plinius lib. XXXV. c. 3: *Primi exercuere* (linearem picturam) *Ardices Corinthius, & Telephanes*

Sicyo-

Sicyonius, ſine ullo etiamnum colore: Primus invenit eas colorare teſtâ, ut ferunt, tritâ. Vides, primum pigmentum ex teſta trita, idq; tum unicum ac ſolum. Quare errat Harsdorferus in Diſſertatione Germanica de pictura, quando illi tribuit inventum omnium colorum. Unus certè color ille ſervatus eſt poſt ipſum diu, donec tandem veniretur ad quatuor. Philoſtratus lib II. Vitæ Apol. c. 4: *Nam & unus color veteribus pictoribus ſuffecit, & procedente arte, quatuor erant ſatis. Inde paulatim plures pluresq; adhibiti.*

§. 42. De coloribus in univerſum obſervanda tria ſunt: Primùm, varietas, deindè nomen ac natura cujusq;, deniq; cunctorum præparatio. Quod primum attinet, colores omnes vel nativi ſunt, vel factitij.

Illos nomino, qui producuntur à natura, hos qui fiunt arte quadam ac ingenio humano. Agnoſcit iſtam differentiam & Plin. lib. XXXV. c. 6: *Ex omnibus coloribus,* inquit, *alij naſcuntur, alij fiunt.* Idem facit & Vitruvius VII. c. 7. quem vide.

§. 43.

§. 43. *Dividuntur omnes in classes duas: Nam vel simplices sunt, vel mixti.*

Simplices nunc voco, quasi primos elementaresq́;, ex quibus reliqui componuntur. *Præcipuos* Vossius dixit. Sunt autem illi, qui mixturâ nullâ possunt fieri, quia genere toto à se mutuò differunt.

§. 44. *Simplices colores numero sunt tres: Rubeus, cœruleus, & flavus. Et sociabiles cunctis, lux,* i.e. *albus, & umbra* i. e. *niger.*

De colorum numero variè disputant eruditi. Alij duos saltem statuunt, album atrumq́;, & ex his misceri putant reliquos, ut videri potest apud Aristotelem in prædicto libello. Cardanus statuit quatuor in IV. de Subt. *Sunt colores principales quatuor, albus, rubeus, viridis, & obscurus.* Idem tamen nescio an oblitus sui lib. XIII. de Variet. facit quinq́;, ubi nomina interim non addit. *Sunt autem*, ait, *colores principales quinq́;.* Tradit & Vossius quatuor, sed alios à Cardano. *Præcipui colorum*, inquit, *quatuor sunt: Albus,*

Albus, niger, ruber, cæruleus. Bullingerus facit decem, ſicut Voſſius teſtatur. Verùm primi iſti philoſophicè de hac re diſputant, ſequentes puto, Veteres reſpiciunt, quos conſtat quatuor coloribus pinxiſſe. Non tamen ſi non illi pluribus pinxerunt, neceſſe eſt iſtos ſolos, omnesq́; ſimplices fuiſſe. Adde, quòd ne quidem certo conſtet de nonnullis. Itaq́; rem ipſam, & experientiam hodiernam ſequi maluimus. Quòd autem album atrumq́; omittimus, in eo ſequimur Leonem Baptiſtam, qui & ipſe non in numero colorum refert, verùm alterum luminis, alterum umbræ dicit habere rationem, quorum deindè adjectione, colores innumeri oriantur. Verba ejus hæc ſunt, lib. I. de Pictura: *Creſcente umbrâ coloris claritas & albedo deficit, lumine verò inſurgente clareſcit & fit candidior. Ergò pictori ſatis perſuaderi poteſt, album & nigrum minimè eſſe veros, ſed colorum, ut ita dicam, alteratores.* Neq́; aliter cenſuere veteres pictores. Undè Plinius lib. XXXV. c. 11: *Omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciunt coloremq́; condunt nigro.* Quamqam Leo Baptiſta præter album nigrumq́; ſimplices colores faciat quatuor pro diverſitate elemen-

torum

torum, rubeum, quem igni, cæſium, quem aëri, viridem, quem aquæ, cinereum, quem terræ comparat. Sane vocat quoq; Ariſtoteles colores ſimplices, *quicunq; elementorum naturam conſequuntur, ignis, aëris, aquæ, terræ*, ſicut ipſe ait c. 1. de coloribus; ſed longè aliter hoc exponit, imò penitùs diſſentit, ut qui aëri, aquæ, terræ album tribuat colorem. *Aër*, inquit, *& Aqua ſuopte ingenio alba ſunt.* Item, *Terra naturâ ſuâ alba eſt.* Nec intelligo ſatis, quare viridem colorem inter ſimplices referre poſſit Leo, quando nihil uſitatiùs, quàm eum ex aliis componere. Sed neq; aquis convenit, ut color eis viridis tribuatur, & longè aliter fecerunt Veteres, quod vel ex circenſibus coloribus apparet. Nam ex iis viridis aſſignabatur terræ, propterq; pratorum latè virentium jucunditatem *pratinus* dicebatur. Aquis verò *venetus*, id eſt, cœruleus. Iſidorus lib. XVII. c. 41: *Junxerunt colores praſinos flori & terræ, venetos aquæ vel aëri, quia cœruleo ſunt colore.* Sic Tertul. lib. de Spect: *Conſecrarunt praſinum terræ matri, venetum, cœlo & mari.* Patet verbis hiſce, ne terræ quidem idoneum à Leone Baptiſta redditum eſſe colorem, ut omittam, quòd cinereus

quoq;

quoq; non ſit ſimplex, ſed conſenſu omnium compoſitus ex duobus. Ergò elementa quidem, & eorum numerus hîc nihil nos morantur. Verùm tres ſtatuimus colores ſimplices, rubeum & cœruleum, de quibus propè non eſt dubium; tertium verò flavum ſive luteum, ut ab initio eſt dictum. Sanè tres hi maximè ſunt à ſe mutuò diſtantes, conjunctiq; vel inter ſe, vel cum luce umbraq;, colores omnes cæteros conſtituunt; ipſi verò effici mixturâ nullâ poſſunt. Scio quidem, eſſe alia in opinione Demontioſum, cujus verba iſta ſunt in de Pict: *Certum eſt in pictura, minimùm opus eſſe his quatuor coloribus, albo, nigro, rubro & cœruleo, quorum mixturâ cæteri omnes componuntur. Ex albo & nigro, cineraceus, ex rubro & nigro fulvus, ex rubro & cœruleo viridis, ex hoc & rubro luteus, ex albo & cœruleo cæſius, & ex his rurſus alij innumeri.* Putat, luteum miſceri, & ex viridi ac rubro fieri. Verùm errat quàm longiſſimè, quod negabit nemo, qui vel ſemel minimam colorum vidit mixtionem. Nam ex viridi & rubro quidem adeò non fit luteus, ut cùm diſtent plurimùm, ne quidem inter ſe poſſint commodè miſceri. Neq; minùs eſt prodigioſum, quod de viridi

colore tradit, quasi ex cœruleo & rubro componatur, aut de fulvo, quasi ex rubro nigroq; existat. Colores longè alij ex istiusmodi mixturis oriuntur, quod vel pueri, qui ochram terunt, cognovere. Itaq; hac in re Demontiosi judicium non assequimur, ac iccircò ne sequi quidem possumus, uti factum est à Vossio in Graphice, quod nollemus. Sciverit ipse rationem temperandi hos colores isto modo, nos cum omnibus nostri seculi pictoribus ignoramus, ac propterea in prædictis tribus manemus, eisq; nigrum albumq; ut lucis umbræq; indices adjicimus.

§. 45. *Mixti sunt vel principales, vel secundarij: Illi novem numero, subalbus, incarnatus, cinereus, cœruleus, subrubeus, fuscus, aureus, viridis, purpureus Cæteri infiniti ferè, pro ingenio pictoris, rerumq;, quas statuit depingere.*

Fieri mixtura solet viâ duplici, conjunctione quadam simplicium, vel adjectione lucis umbrævè, id est, albi coloris & nigri. Nam ex albo cum flavo fit *subalbus*, cum rubro

bro *incarnatus*, cum cœruleo *cinereus*. Ex nigro cum cœruleo *subcœruleus*, cum rubeo *subrubeus*, cum flavo *fuscus*. Atq; tales quidem fiunt adjectione lucis & umbræ. Cùm verò inter se miscentur, ex flavo & cœruleo fit *viridis*, ex flavo & rubeo *aureus*, ex cœruleo & rubro *purpureus*, sicuti hoc ipsum à Kirchero quoq; in arte magna lucis lib. I. c. 2. observatum. Sed ad consequendum hoc est opus temperaturâ quadam justâ, quæ ex probo oritur judicio, & frequenti consuetudine, absque qua sunt frustrà omnes regulæ, neq; tradi quidquam, aut addisci feliciter unquam hac in parte potest.

§. 46. *Cæterùm tametsi tantùm tres sint simplices colores, & cum eis album atq; nigrum, tamen illi ipsi non eodem modo producuntur vel ab arte, vel natura. Hinc diversa nomina colorum seu pigmentorum potiùs, quibus artifices utuntur.*

De colorum illo genere, quod vulgò minerale dicitur, ut Philander Barbarusq; ad Vitruvium observant, hoc in loco nobis

ſermo, nam aliàs ſunt alia vocabula colorum à rebus naturalibus aut artificialibus deſumpta, ut color niveus, lacteus, argenteus, plumbeus, cinereus, luteus, flammeus, roſeus, citreus, praſſius, ferrugineus; vel ab animalibus, cervinus, muſtellinus, aquilinus, & deinceps. De quibus præter Tyleſium, agit & in libris de ſubtilitate, & in aliis de varietate Hieronym. Cardanus. Neq; ad hanc artem pertinent, aut juvare ipſam poſſunt.

§. 47. De albis primo loco agam, ſunt in eis Ceruſſa, Bolus, Fiſſile, Candidum nativum.

Ceruſſa, *bleivveis*, Bexicoris naſcitur in plumbi fodinis, reperiturq; etiam in argo Vicentino, uti ex Kentamanni rerum foſſilium catalogo intelligimus. Fit tamen frequentiùs arte, unde & factitiis coloribus à Plinio, Vitruvio, & aliis antiquis adnumeratur. Bolus albus, *vveiſſer bolus*, ſpecies eſt terræ, ac cùm aliundè, tum ex agro Juliacenſi comparatur. Meminit ipſius Valentinus Boltzius inter albos colores. Fiſſile candidum, *Schifervveis*, eſt ex genere lapidum foſſilium, nî fallor, reliquosq; ſupe-

rat

rat candore. Veteres nec hujus, nec alterius meminerunt. Nominat Philander ad Vitruvij lib. VII. c. 5. quoddam arſenicum album inter colores. Verùm cùm id mihi ſit ignotum, tradere de eo viſum non eſt.

§. 48. *In nigris, ſola creta eſt nativus color.*

Creta nigra, *Schvvarze Kreide*, aliàs onigites, naſcitur ut creta alba, verùm in pigmentis nigro factitio potiùs utuntur. Meminit & Plinius terræ nigræ lib. XXXV. c. 6: *Atramentum quoq;*, ait, *inter factitios, quamquam eſt & terra geminæ originis.* Sed hæc eſt alterius conditionis, vulgoq; *Melenteria* vocatur. Nec loliginis, aut ſepiæ nigrum, licet ſit nativum, in hoc genere colorum.

§. 49. *In rubeis Cinnabaris, Minium Rubrica, Sanies Draconis, Hematites, Bolus Armenus nativi.*

Cinnabaris, *Zinnober*, naſcitur in fodinis argenti vivi, licet plurimùm & arte præparetur. Antiqui *Minium* vocarunt, ut Plinio Vitruvioq; memoratur pluribus. Eſt & *Sinopis* illius quædam ſpecies, quæ ideò *Mi-*

nium Cappadocium appellabatur, ut Salmasio notatum. Minium, *Menia*, ita dictum à fluvio Hispaniæ, cujus in vicinia effodi cæptum, diu post Cinnabarin. Meminit & Plinius hujus. Inventum olim & in Bohemia fuit, Cardano auctore. Rubrica, *braunroth*, *milton* Græcis, terræ genus, uti veteres conveniunt. Apud quos ex Ponto Ægyptoq; habebatur. Sanies Draconis, *drachenbluth*, lachryma est arboris ex Insulis Indiæ Fortunatis. Hic est color, quem *Cinnabari Lybicum* & *Indicum* veteres nominarunt, si Salmasium audimus. Idem olim & Philandro visum ad Vitruvium Hæmatites, *bluthstein*, lapis sanguini sistendo idoneus, reperitur in fodinis ferri, etiam Plinio auctore lib. XXXVI. c. 20. ubi tamen non sic simplici, sed usto scribit usos veteres. Neq; mentionem ejus facit inter cæteros colores. Bolus Armenus, aut *Roter bolus*, terræ genus est, sic à regione dictum ubi reperitur. Putat Philander, hanc eandem esse, quæ Vitruvio sit Rubrica Lemnia, quando qui Armenus Bolus dicitur, non ex Armenia hodiè, sed Lemno Insula ad nos advehatur, confirmatq; hoc judicio Antonij Musei.

§. 50.

§. 50 In flavis nativi ſunt auripigmentum, ſandaracha, ochra plumbana, ochra vulgaris, gummi gutta umbra, terra Colonienſis.

Auripigmentum, *operment gelb*, cujus Plinius Vitruviusq; meminerunt, Græcis *Arſenicum luteum*, fodi in Ponto aut Syria ſolebat. Hodiè in Germania quoq; reperitur. Sandaracha, *Rauſchgelb*, eodem Plinio auctore naſcitur in metallis auri. Noſtri quoq; ex fodinis habent. Ochra plumbana, *bleigelb* vel *Maſtichot* naſcitur in plumbi metallis. Veteres ipſius nullam faciunt mentionem, niſi fortè ipſis ſimplici ochræ nomine in uſu fuerit, aut *ſil* ſit dicta, quando ſil & ochra penè idem apud veteres, ut Georgius Agricola, Hermolaus Barbarus, & alij tradidere. Ochra vulgaris, *ogergelb*, auctore Jubâ, naſcitur in rubri maris inſula Topatio. Itaq; non nativâ, ſed factitiâ Romani utebantur, ſi quæ Plinij eſt fides. Nam Vitruvius multis locis, etiam in Italiā ſcribit inveniri. Quæ à nobis ſic vocatur, terra eſt uſus vulgatisſimi, ac neſcio an planè talis, qualis apud veteres hoc nomine cele-

lebrabatur. Gummi guttæ, *guttegum*, lacryma est arboris ex India occidentali, rectiusque *gutta gamba* scribitur. Hic planè ignotus color veteribus ante paucos annos ex India huc vehi cœpit medicinæ gratiâ. Umbra *umber*, vel, ut alij appellant, *braun oger* pariter ignota priscis est, ex genere terrarum, quemadmodum & terra Coloniensis, *Colnischerd*, sic dicta, ut opinor, à regione, ubi reperitur. Credo autem neq; hos diu colores cognitos fuisse, quando Valentinus Boltzius, qui de cæteris coloribus cum cura scripsit seculo superiori, nullam eorum facit mentionem.

§. 51 *In cœruleis est Cyprium, Azurium, Smaltum montanum, Gummi Lacræ, qui nascuntur.*

Cyprium quod est ultramarinum, *ultramarinblau* præstantissimum in Cypro Insula effoditur, undè nomen habet. Meminit illius etiam Dioscorides, & *Cyaneum* appellat, ut Volaterranus lib. XXXVII. notavit. Azurium, *Lazurion*, ut recentiores Græci nominant, *lasurblau*, fit ex lapide, quem cum Arabibus vulgus hodieq; lapidem Lazuli appellant, quod Philander observa-

ſervavit. Cardanus ſcribit, genus quoddam iſtiusmodi haberi ex Hiſpaniis, ſed vilius, & ideò pſeudocœruleum appellat. Smaltum, *Smalte*, vel *Smeltze*, veteribus non exiſtimo fuiſſe notum, reperitur ipſum quoq; in metallis. Sanè apud Plinium ſunt cœrulei arenæ triplicis generis, è quibus unum non diſſimile videtur fuiſſe. Montanum voco, quod à vulgo *berghblau*, *Aſchblau*, *Aſcus*, dicitur. Poteſtq; & hoc unum ex arenis illis notis apud veteres fuiſſe. Lacra, *Lacra* gummi eſt ſeu lacryma ex arbore Indica ejus nominis.

§. 52. *Sunt & ex mixtis aliqui nativi, ut chryſocolla, herbacea fiſſilis, creta viridis.*

Chryſocolla, *berggrün*, in mineris argenti reperitur. Fuit & veteribus nota chryſocolla colore herbæ ſegetis, latè virentis, uti tradit Plininus XXXIII. c. 5. humor in puteorum ſcrobibus per venam auri defluens, habebaturq; modò ex Macedonia, Vitruvio, modò ex Armenia, Dioſcoride & Plinio auctoribus. Herbacea fiſſilis, *Schifergrün*, eſt ex lapidum genere, neſcio an non ſimilis chryſocollæ Armeniacæ,

cùm & iſta fuerit ex lapide, Volaterrano auctore. Cretæ viridis fit mentio à recentioribus. Cardanus *Chlorogæam* græcâ voce nominat, ab Italis *Azurum* viride dicit appellari, naſciq; in fodinis æris & argenti feracibus. Volaterranus facit eundem cum *Appiano* Plinij: *Appianum* ait, *haud diu repertum ex creta viridi.* Sed de creta hac non habeo ampliùs quod dicam.

§. 53. Cæterùm & arte fieri plerique hi colores ſolent.

Albus enim fit plumbi laminis in vaſe figulino, cui acetum optimum antè calefactum fuerit immiſſum, ſuſpenſis, vaſe occluſo arctiſſimè, illitu luti figulini, & expoſito ſoli, aut in loco calido locato. Adhæreſcit laminis poſt dies quatuordecim, ceu ſitus, abſterſusq; *ceruſſa* dicitur. Veteres *ſymmiſticum* vocarunt, quòd eſſet optimum. Ex quibus rationem hanc Vitruvius lib. VII. c. 12. Dioſcorides V. c. 94. Plinius XXXIV. cap. ultimo tradidere. Adde & quæ habet c. V. Subt. Cardanus. Fieri & color albus ex teſta ovi ſolet, aceto optimo per quatriduum macerata, mox ſiccata, uſta, contuſaq; in pulverem, *Eierſchalenkreid*

kreid vocatur. Niger fit ex fuligine tædæ, hoc eſt piceæ aut pini, quem includunt cameris. *Kynſchvvarz* ſive *Kynrus* dicitur, meminitq; confectionis hujus Plinius quoque prædicto libro, & ante ipſum Vitruvius. Verùm meliùs, ſi fuliginem lucernæ, oleo paratæ, excipias lance ſtanneâ impendente, perq; intervalla diligenter detergas pennâ. Neq; genus aliud idoneum magis ad picturas lineares, quia & delicatum valdè, & atertimum. *Lampſchvvarz* appellare conſueverunt. Alij carbonibus, alij exſiccatâ vini fece, coctaq; in fornace utebantur, ut ijdem docent. Polygnotus & Mycon invenere ex vinaceis exuſtis, ut nos docet Plinius. Deniq; & ex ebore combuſto paratur, quod veteres *Elephantinum*, noſtri *helfenbeinſchvvarz* aut *beinſchvvarz* vocant. Primus Apelles excogitavit, ſi quæ Plinio eſt fides. Capiuntur eboris fruſtra, immittunturq; vaſi figulino, interſperſâ arenâ, donec impleatur totum, quod occluſum & inunctum luto, immittitur fornaci, donec candefiat. Simili ratione invenerunt ex oſſibus malorum Perſicorum facere, quod ignotum fuit priſcis. *Pferſigſteinſchvvarz* nuncupant. Ruber fit ex duabus tertiis ar-

genti

genti vivi, & una sulphuris, cui liquefactæ duæ alteræ injiciuntur. Mox immittuntur vitro, inuncto luto, cujus orificium lamina ferrea, occluditur. In ea stylus ferreus per exiguum foramen mittitur, quo materia possit agitari. Vitrum deinde imponitur igni, primùm leni, pòst vehementiori, donec rubri coloris fumus per operculi foramen exeat, signum confecti coloris. Hoc Cinnabari factitium appellatur, habet & Cardanus aliqua de confectione hujus in subtilitatum libris, quem vidisse operæ pretium fuerit. Minij penè eadem confectio ex argento vivo, chalchanto & sale, ut is ipse prodidit Cardanus. Matthiolus in Dioscoridem affirmat, Minium pictorum hodiernum esse, quod Græci *Sandicem* nominavere. Fit autem Sandix, cerussa in ferrea patina posita, agitataq; juxta ignem, donec rubescat, ut Cardanus ait. Matthiolus ex plumbo aut cerussa in fornacibus perusta dicit fieri, quod & Plinio est observatum lib. XXXV. c. 6: ubi tamen *Sandaracha* legitur pro Sandice, primusq; genere hoc coloris Nicius esse usus proditur. Solet & ex ochra rubidus color fieri, candefacta igni, extinctaq; optimo aceto. Neq; aliud

vide-

videtur velle Plinius, cùm ait: *Fit & cremato sile marmoroso, & restincto aceto*, nam sil ochra est. Alius ex rubris color fit ligno Brasiliensi cocto cum aceto multo, & aliquantò cerevisiæ aut aquæ, addito alumine, & lachrymâ Arabicâ, moxq; percolato per linteum purum, *Bresilien* appellant. Veteres ignoravere. Quòd si hoc coloris genus infundatur cretæ, in ollæ modum formatæ, crebroq; iteretur, subsidebit in fundo color Laccæ similis, quem ideircò Laccam adulterinam, *bastartlak* appellant. Vera lacca fit ex sedimento infectionum ex pimpinellæ baccis accuratarum, ut Matthiolus in c. 13. lib. I. Dioscoridis testatur, quos Chermes vocant. Salmasius ex cocci & verzini fece ait parari. Nomen habet ex Arabia, veteribus ignotum, qui pro eo Indicum vocabant. Artem præparandi ejus sciunt optimè Florentini, undè quæ ab eis advehitur, *Florentinerlack*, & quia per Brabantiam mittitur, *Brabantischlack* vocari solet. Fit & Parisiis, sed minori dignitate, quod inde *Parisroth*, aut quia in globos formatur, *Kugellak* nominatur. Pertinet ad hoc ipsum genus, quod à vulgo Turnesola, *Turnesol* vocatur. Duo ejus genera similiter reperiuntur, unum

præ-

præſtantius, quo panni ſericij imbuuntur iterum iterumq́; , donec multum conceperint colorem, atq; ſic ad nos defertur. Alterum minùs præſtans, quod in pannis linteis ſervatur, & ad differentiam alterius *lumpenbraun* vocari ſolet. Cœrulei optima confectio eſt talis, auctore Cardano. In quernum vas aceti optimi pondo tria infunduntur, in eo priùs ſalis Ammoniaci qualiscunq; quadrans unciæ diſſolvitur. Indè bracteæ tenues argenti undiquaq; perforatæ parvis foraminibus ac vivo argento oblitæ ſuſpenduntur in baculo, ne multum diſtent ab aceto. Poſtea omnia fimo equino calido conteguntur, & poſt dies viginti cœruleum inſtar ſitûs adhærens abſtergitur. Fit & tali ratione, verùm minùs præſtans. Duæ partes teſtarum ex ovis, & una ſalis Ammoniaci tunduntur in mortario. Mox ærugo trita cum aceto prædictis addita immittitur ollæ, quæ benè obturata luto reponitur in loco calidiore per menſem. Hæc eſt ratio ſimilis antiquorum, uti ex Vitruvio cognoſcimus. Aliud eſt genus, quod fit baccis myrtillorum probè maturis in mortario contuſis, tum capitur menſura aquæ, unciæq́; quatuor calcis vivæ, dimidia cum

uncia

uncia æruginis integræ, & quinta parte ſalis Ammoniaci, miſcenturq; in vaſe peculiari, mox aqua vireſcens percolata baccis contuſis ſuperfunditur, coquitur igne & in veſica ſervatur, & *blanturm ſol* vocatur. Apud veteres hoc fuit ignotum, quemadmodum & illud, quod à noſtris *lagmos* dicitur. Fieri in Flandria conſuevit, uti Boltzio notatum, modo, quem hucusq;, quantum ſcio, nemo tradidit. Sequitur Indicum in magno pretio apud veteres, ut ex Plinio cognoſcimus. Ruellius glaſto ſeu Iſatide herbâ, quam & Paſtillam, noſtri *Waid* appellant, fieri affirmat contusâ, ſuccoq; cocto, & cœruleo innatante ferventibus catinis, exempto ſiccatoq; Vitruvius, qui & ipſe hujus meminit, cretam ait admiſceri. Sunt & alia hujus conficiendi genera, quæ ſcientes omittimus. Ex flavis ochram fieri ex plumbo, memorat Matthiolus in Dioſcoridem. Cardanus ſic de hac re: *Plumbum nigrum tamdiu in vaſe excoquito, donec colorem ochræ contraxerit. Fit & ex rubrica ochra, dum vaſe fimo oblito torretur*. Eſt autem illud quidem genus, ut opinor, quo plumbana ochra, hoc, quo vulgaris ſolet fieri. Aliud flavi coloris genus fit, flore tinctorio aquâ macerato,

rato, per calcem colato, coctoq́;. Mox denuò percolantur omnia, additurq; cretæ benè tritæ dimidium, cum altero dimidio aluminis. Subſidente colore aqua reijcitur, ipſe ſiccatur, qui à noſtris *ſchuttgelb* dici ſolet. Fit etiam ex Rhamni baccis immaturis, aut caulium corticibus interioribus, in quibus piſa naſcuntur, conjectis in aquam, cum aluminis pauxillulo. Item ex croco in aceto macerato, exſiccatoq́;. In viridibus eſt ærugo, *ſpangrün*. In vaſe cupreo laminæ cupreæ, cum ſcobe è limatura cupri deponuntur, ſuperfunditur acetum optimum, cum exiguo mellis, ſeponiturq́; in loco calido. Poſt dies quatuordecim effunditur acetum exponiturq́; ſoli in vaſe vitreo, ſubſidetq́; color. Cardani ratio facilior. Æreum ſeu cupreum vas inversè alij vaſi cujuscunq́; generis, in quo ſervatur acetum acerrimum, jubet imponi, & poſt dies decem detergi æruginem adhærentem vaſi æreo. Aliud eſt genus, quod ex Rhamni baccis fit maturis, paululùm contuſis & adſperſis alumine benè multo, mox die ſequenti ſuperfuſa cum lixivia coctis percolatisq́;. Quod percolatum eſt, in veſica ſuſpenſum ſiccatur, Indiciq; coloris aliquantum

um additur, atq; *saftgrün* nuncupatur. Longè præstantius, quod fit ex foliis gladioli contusis cum alumine, succoq; expresso, & siccato in sole, *liliengrün* appellant, estq; nostrâ ætate demum inventum, adeò non cognitum veteribus, qui ne prioris quidem generis tenuerunt rationem, quantum ex ipsorum monumentis novimus.

§. 54. *Atq; hactenus colorum nomina, quæ in usu sunt, attulimus. Præparationem eorum indicemus. Est illa duplicis generis: Nam aut sicci fiunt, aut madidi. Siccorum quoq; duplex ratio, una quæ fit lanis, alia quæ gypso.*

Siccos nomino colores, quibus pingitur nulla dilutis aquâ, aliavè humidâ materiâ, sicut creta solet fieri, carbone, cerussâ, & similibus. Hujus prima ratio, quæ præparatur gypso. Colores cujuscunq; generis absq; ullo humore teruntur optimè. Pòst additur non nihil gypsi contusi redactique in tenuissimum pulverem, adspergiturq; paulum aquæ, ut fiat instar luti, formaturq; in modum quemcunq;, idoneum

 ad pin-

ad pingendum. Quantò colores erunt floridiores, tantò hoc procedet meliùs, perit quippè nonnihil ex coloris acuto per alborem gypſi. Quare ſunt, qui ejus loco ſaponem emollitum adhibere malunt. Altera ratio pauciſſimis eſt ſatis nota. Id tamen liquet fieri ex lanis, omni genere colorum tinctis. Itaq; iſtæ lanæ loco colorum ſunt, quæ breviſſimæ tenuiſſimæq; inſtar pulveris ſublito peculiari glutine inſperguntur aliæ aliæq;, prout color rei quæ pingenda eſt, requirit. Utraq; hæc ratio veteribus ignota fuit, atq; neſcio annon ſuperiori ſeculo excogitata demum. Puto autem primam illam habere auctorem quendam Vendelinum Dieterlin, pictorem Argentoratenſem eximium, qui ante annos circiter quadraginta vixit. Alterius picturas aliquando vetuſtiores memini me videre, ſed rariſſimas. Extitit tamen ante annos paucos, qui genus ſimile inſtituit in Hollandia, per lanas albas picturæ inſperſas. Neq; puto eſſe plures, qui illius rationem teneant.

§. 55. Madidorum pariter eſt duplex genus, aliud quod præparatur oleo, aliud, quod aquâ.

Oleum

Oleum ex lini ſemine reconditum in vitro, infusâ donec plenum fuerit, aquâ, exponitur ſoli, ſervaturq;. Quantò vetuſtius, tantò ſolet eſſe melius. Hoc colores temperantur. Cæterùm non alij colores ad hoc genus utiles, quàm qui appellantur minerales. Ergò ſi qui aliàs in uſu ſolent eſſe ſucci, eos aſſimilari mixturâ ingeniosâ neceſſe eſt. Ac ne illis quidem omnibus hîc locus, non auripigmenti, non ſandarachæ niſi fortè, ubi nulla opus eſt mixtura. Neq; fuliginis atri magnus uſus, ſed pro eo, aut carbones, aut elephantinum adhibentur. Ceruſſam ſpicæ oleo temperare melius putatur. Atq; hæc eſt optima, pulcherrima, & maximè durabilis colorum præparandorum ratio, quippè quæ adverſus aquæ, cœli, aërisq; injurias valeat. An & à veteribus uſurpata fuerit, haud ſatis in aperto eſt. Nemo certè, quantum ſcio, ejus meminit. Neq; Plinius, vel ubi de pigmentis, vel ubi de oleo, aut lino agit, hac de re teſtatur quidquam. Imò planè diverſum poſſe colligi ex eo videtur, quando tradit de pictoribus antiquis, quòd eluere penicillos ſoliti ſint aquâ. Hoc enim haud fieri poteſt in coloribus temperatis oleo. Verba ejus

ſunt in cap. 7. lib XXXIII. ubi agitur de minio: *Alio modo pingentium furto oportunum eſt, plenos ſubindè abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, conſtatq́; furantibus.* Dixit conſueviſſe inter pingendum penicillos crebro implere minio, colore cariſſimo iſtis temporibus, & proindè grato pictoribus, ac quia pecuniâ comparare non potuerunt, furtis obnoxio, plenosq́; illos, velut alio utendum eſſet colore, abluere aquâ, mox minium in aquis ſubſidens ſalvum educere. Id quod non procedit in hoc genere colorum. Nam nec utiles eſſe poſſunt, ſemel oleo ſubacti, nec ex penicillis elui ullâ aquâ queunt. Simile quid colligi ex aliis Plinij verbis poteſt. Nam lib. XXXV. c. 6: ait: *Pingentes ſandyce ſublitâ, mox ovo inducere purpuriſſum, & ſic fulgorem minij* imitari conſueviſſe, quod ſimiliter in coloribus oleo temperatis non procedit.

§. 56. Etiam quod genus aquâ præparatur, eſt in duplici differentia, nam aqua ea temperari glutine ſolet, aut arborum lacrymâ Arabicâ.

Gluti-

Glutinis duplex genus eſt, unum ex cornibus unguliſq; boum, alterum ex membranis. Verùm hoc antiquis parùm fuit notum. Fit decoctis membranis puris aqua, donec fiat lenta, tum percolata ſuperfunditur marmori, aut lapidi alij levigato, ſiccaturq;. Alterum genus veteres laudabant, quòd ex auribus & genitalibus taurorum eſſet formatum. Plinius XXVIII. c. 17: *Glutinum præſtantiſſimum fit ex auribus & genitalibus taurorum.* Atq; hoc in uſu fuit apud veteres pictores. Itaq; idem auctor poſtquam docuiſſet variâ ratione adulterari, ſubdit: *Rhodiacum fideliſſimum eoq; pictores utuntur.* Sed eſt alterum præſtantius, non tamen niſi in picturis delicatioribus uſitatum, propter pretium & raritatem. Quòd fit ope lacrymæ Arabicæ, id eſt hujusmodi. Decoquitur ea lacryma cum aqua & particula quadam Tragocanti ſacchariq; præſtantiſſimi, percolaturq;, tum adduntur guttæ aquæ deſtillatitiæ ex roſis. Quanquam quod notandum, genus hoc non perinde aptum ſit quibuslibet coloribus. Nam Cinnabaris rectiùs temperatur vino ſublimato, vel aceto, ſicut & ærugo, & ſanies draconis. Minium, ochra, plumba-

na, laſura vel lixivia affuſa, circumacta digito, & paulisper ſubſideri paſſa, donec quod in ſummo natat, tenuiſſimum optimumq;, in alias aliasq; diffundi poſſit conchas. Quibus deinde aqua glutinis membranacei admiſcetur, ut fiant durabilia. Sed & hoc tenendum, quòd ſic temperatis ſemel coloribus, cùm uſus poſtulat, ſiccatos liquefieri aquâ purâ ſufficiet, donec rurſum malè inhæreant. Tum denuò temperari poſſunt dicto modo.

§. 57. *Pendet autem bonæ præparationis pars non minima ex eo, ut colores ſedulò terantur.*

Etiam veteres triviſſe colores diſcimus ex Plinio, qui oſtendit ſimul puerorum hoc fuiſſe negotium apud ipſos. Nam Apellem ait, dicere nonnunquam ſolitum Alexandro, *rideri eum à pueris, qui colores tererent.* Idem ex Æliano colligimus, quando lib. II. c. 2. *Megabyzum* ſcribit *deriſum à pueris Zeuxidis, qui Melinam terebant.* Neq; alius eſt *tritor colorum* apud ante dictum Plinium lib. XXXV. c. 13: *Erigonus*, ait, *tritor colorum Nealcæ pictoris.* Vult, ex pueris ipſius olim fuiſſe, quorum opera in terendis coloribus ſit uſus.

ſit uſus. Quamquam propè poſſit colligi ex his verbis, peculiares, & huic tantùm muneri deſtinatos habuiſſe, rarò certè in ipſa inſtituiſſe pictura. Solet noſtris quoq; moribus puerorum iſte labor eſſe. Teruntur autem in tabula marmorea leviſſima, vel vitrea, nam & ex vitro craſſo ac ſolido tabulas in hos uſus fundunt. Nec inutiles tabulæ ex aliis lapidibus, modò duri ſint ac ſolidi, quos oblinere priùs multo lini oleo, & ſic utiliores facere conſueverunt benè ſiccatos ad ſolem. Etiam id, quo teruntur, lapis eſt, è grandiori ſilice, ut teneri manu poſſit, in imo planus. Licet verò alia ſit ratio aliorum, tamen optima videtur, cùm teruntur aquâ ſimplici ac purâ, & tum demum pro arbitrio temperantur. Indicium ſatis triti erit, cùm in eo nulla planè deprehenditur aſperitas, nulla arena, ſed eſt ſimilis butyro. Quod ut fiat celeriùs, per minutas partes erit terendus, & poſtremò confundenda omnia. Sanè niſi magnâ curâ tritus fuerit, & pictorem impediet, & picturæ dedecus afferet non exiguum.

§. 58. Servantur colores vel in conchis,

 vel

vel in fictilibus vasculis ollisvè, aut pyxidibus.

In pyxidibus servantur triti cum aqua siccatiq;, ut mox tantum ex eis capiatur, quantum oleo subactum sufficere in unius aut alterius diei opus possit. Nam si plus subigatur, arefactum evadit inutile. Habent ad id ligneam tabellam nostri, cum foramine in extrema parte, per quod pollice incerto tenent. In tabella illa subigunt colores necessarios, oleoq; temperant cum cultro. In vasculis fictilibus habentur præparati glutine, ut arefacti possint humectari liquefieriq; ignibus admotis, sine quibus gluten ægrè solvitur. In conchis deniq; præparati lachryma Arabica. Idq; utilissimum est genus. Licet enim alij fictilibus, alij vitris, alij stanno, aliovè metallo utantur, solent tamen citò corrumpi in eis, propter vim Arsenici, & rerum aliarum acrium rodentiumq;, quæ inhærere metallis solent. Neq; aliter fecisse veteres videntur, undè conchæ inter instrumenta pictoris apud jurisconsultos. Martianus leg. pictoris ff. l. de fund. Inst: *Pictoris instrumento legato, cera, colores, similiaq; horum legato cedunt. Item pe.icn-*

peniculi, & cauteria, & conchæ. Nisi quis ex Paulo colligat, miſcendis potiùs coloribus inſerviiſſe. Nam is lib. 3. recept. ſent. 4. de uſufr. pro eo, quod Martianus vocat conchas, habet vaſa temperandorum colorum: *Inſtrumento pictoris legato*, ait, *colores, penicilli, cauteria & temperandorum colorum vaſa debentur.* Quamquam & colores temperandi videantur illi apud Paulum, qui præparandi glutine, & accommodandi uſui; non qui tantùm inter ſe miſcendi, ut nihilominùs id maneat, quod dixi. Ceras tamen diverſicolores, quibus utebantur ad Encauſticen, habere non in conchis, verùm arculis ſolebant, de quibus teſtis Varro. III. de Re Ruſt. c. 17: *Pictores*, ait, *loculatas magnas habent arculas, ubi diſcolores ſunt ceræ.* Nempè alia eſt horum colorum ratio, & de quibus antè egimus. Illæ aquis, hæ non niſi igne, ut opinor, ſolvebantur, ubi conchæ ſunt inutiles. Sive autem hoc, ſive alio ſerventur modo, danda opera, ne exponantur pulveri. Neq; enim res eſt alia, quæ ipſos celeriùs corrumpit.

§. 59. Venio nunc ad colorum uſum, in quo primum eſt, ut rectè miſceantur:

tur: Proximum est, ut decenter disponantur.

Nempè color nullus ferè ita, ficut à natura eſt productus, adhiberi poteſt, propter lucis umbræq; diverſitatem. Igitur hoc primum pingentis negocium, ut eos rectè miſceat inter ſe. Lucianus in Zeuxide præcipuum pictoris negocium, *colorum accuratam facere mixtionem.* Commixtionem verò, quia colores in hoc negocio dicebantur miſceri. Undè Auſonius alludens Edyllio 7.

—— Ergò age Pictor
Puniceas confunde roſas, & lilia miſce,
Quicq; erit ex illis color aëris, ipſe erit oris.

Miſce lilia, inquit, colorum inſtar. Dicit verò etiam *confunde*, ſcilicet & eâ voce utebantur. Apulejus de mundo: *Pictura ex diſcordibus pigmentorum coloribus confuſione modicâ temperatis imagines facit.* Græcis hæc mixtura eſt φθορὰ, propriâ pictorum voce. Porphyr. IV. de Non. nec. τὴν μίξαις φθορὰς οἱ ζωγράφοι, λέγουσι. Vides pictores nuncupare φθορὰν, vulgo autem eſſe μίξιν. Quod & Plutarchus in ſympoſ. pr. s. 5. confirmat. Pro μίξαι uſurparunt etiam κεράσαι. Pollux lib. VII. c. 28, ubi de negociis picto-

pictorum: χρώματα κεράσαι, κεράσασθαι, μίξαι, συμμίξαι, συγχέαι, συγχέασθαι. Observa & συγχέασθαι hoc sensu, est enim ipsum Latinorum *confundere.* Cæterùm hanc artem invenisse ac exercuisse primus creditur Apollodorus Atheniensis. Plutarchus in libello, Bellóne an pace illustriores fuerint Athenienses: *Apollodorus pictor primus inter homines reperit colorum mixturam.* At perfecisse illam, ac id summum extulisse fastigium, Apelles & Parrhasius videntur. Diodorus Siculus lib. XXV: *Apelles & Parrhasius usu edocti coloribus benè temperatis, artem pictoriam ad summum extulerunt.*

§ 60. Proximum est, ut decenter disponantur.

Neq; enim omnes quoquo modo juncti eandem servant gratiam, ut si jungat quis rubro purpureum, aut albo flavum. Est autem dispositionis hujus regula communis prima, ut jungantur, qui sunt maximè inter se distantes, obscuris scilicet clari. Id quod & Cardanus monuit lib. IV. Subtil: *Non*, inquit, *obiter colores sunt disponendi, sed inter claros obscuri, inter obscuros clari sedem habeant. Ergò rubens inter cæruleum & viridem,*

candi-

candidus inter cinereum & croceum interponendus erit. Deindè ut jungantur, qui mutuò inter se maximè amici. Nam colores quidam sunt, qui non amant mutuam societatem. Ita viridis decentiùs jungetur candido aut purpureo, quàm cœruleo aut flavo. Altera est regula, ut in proximis quibusq; omnia sint clara, in remotioribus obscura. Nam cùm omnia, quæ clara sunt, sint etiam extantiora, illa ipsa claritas colorum viciniora cuncta faciet. Sunt autem clari maximè colores, niveus, aureus, flavus, rubens: Obscuriores, viridis, cœruleus, purpuereus, &c.

§. 61. *Sequitur, ut unus cum altero aptè committatur.*

Commissionem istam prisci *Harmogen* vocare solebant. Plin. XXXV. c. 5: *Commissuras colorum & transitus Harmogen appellavere.* Consistitq; in eo, ut paulatim minuantur, misceanturq; sic, ut transire unus in alterum in confinio videatur. Quod nisi aptè fiat, neq; luci, neq; umbræ sua ratio constabit. Quamquam non in omnibus picturis fieri hoc debeat, ut si quæ ad lumen nocturnum, aut solem multum imagines exhi-

exhibentur. Nam in his sensibiliter definiti lucis umbræq; termini, ut notum. Solent autem ad hanc rem faciliùs expediendam pictores uti penecillis hebetioribus, & dum adhuc madidi colores sunt, extrema cujusque huc illucq; agitando minuere. Neq; aliâ meliori ratione jungi decenter posse videntur.

§. 62. *Quartum est, ut hilares, & qui lucis multum habent, non immodicè adhibeantur.*

Nam & cæteros colores vitiant, & arti derogant non parum, in se tantùm convertendo spectatorum oculos. Quin imò pictores ipsos reddunt ignavos, atq; superficiarios in arte, dum se studia hominum jucunditate colorum capere posse sperant. Testatur Plin. lib. XXXV. c. 7: *Nunc*, inquit, *& purpuris migrantibus parietes & India conferente fluminum suorum limum, & elephantorum, & Draconum saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia tunc meliora fuere, cùm minor copia. Ita est: quoniam rerum, non animi preciis excubatur.* Vitruvius lib. VII. c. 5: *Quis antiquorum non, uti medicamento, minio parcè videtur usus esse? At nunc passim, plerumq; toti pa-*

ti parietes inducuntur. Accedit huc chrysocolla, ostrum, armenium. Hæc verò cùm inducuntur, & si non ab arte sint posita, fulgentes tamen oculorum reddunt visus. Reprehendunt ambo nimium ejusmodi colorum abusum, perq; illum ostendunt deveniri eo, ut ars negligatur, tantaq; non sit, quanta cum minoribus pingitur. *Nempè quod antiqui insumentes laborem & industriam probare contendebant artibus, id coloribus & eorum eleganti specie pictores novi consequuntur*, ait Vitruvius. At Apelles, ne quem tali modo decipere, aut ab artis meditatione trahere ad miraculum colorum velle videretur, picturas suas illinere atramento assueverat. De quo Plin. XXXV. c.12: *Absoluta opera atramento illinebat ita tenui, ut id ipsum repercussu claritates colorum excitaret, custodiretq; à pulvere & sordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magnâ, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularem intuentibus è longinquo & eadem res nimis floridis coloribus austeritatem occultè daret.* Sicut autem ista observatio ad floridos colores pertinet in universum, ita maximè ad candidum. Nam rectissimè de eo Cardanus lib. IV. Subt. Cavendum est à candido multum

multum in picturis, eſt enim veluti illarum venenum: Nam ſplendore ſuo venuſtatem primò & gravitatem quandam ab artis opere aufert, colores deindè reliquos obſcurat, & umbras rerum vitiat.

§. 63. Quintum, ut in omnibus coloribus ſplendoris ratio idonea habeatur.

Duo enim ſunt in omnibus coloribus, ſplendor quidam, & oppoſita ei aliqua auſteritas. Splendidum in colore id eſt, quod hilare, vegetum, floridum, lætum dicitur. Auſterum contrà, quod & adſtrictum, triſte, amarum, moribundum vocatur. Qua de re & in ſuperioribus nonnihil actum. De duobus hiſce iſta cautio habenda, ne promiſcuè adhibeantur in quibusvis. Quædam enim ſplendidis, alia auſteris amant pingi, peccaretq; qui aut ligna, (ut exemplo rem declarem) iſto, aut vitra hoc coloris genere exprimeret. Fiunt autem ſplendidi colores partim aptâ temperaturâ, partim medicaminis illetione poſt picturam abſolutam. Medicamen illud non eſt generis ejusdem. Nam in coloribus aquâ temperatis lachrymâ utuntur Arabicâ, in

reliquis

reliquis vernice, quam pleriq; ſuo arbitratu præparant. Quamquam ſit præſtantius, cùm ſit ex albumine ovorum, agitato in ſpumam, reſolutoq; mox in tenuem quaſi aquam. Hoc illitæ picturæ fiunt hilares, iis locis, ubi eſt neceſſe. Neq; officit coloribus, ut illud alterum, quippè quod poſt tempus, paulò diuturnius flaveſcat. Etiam in colorum temperatura conſiſtit ſplendor ille, ac inductione, cùm ſubſternuntur, qui per inductos deindè pelluceant, & colorem faciant ſplendere. Quam rationem pauci probè noverunt, defuitq; illa etiam Ariſtidi ex veteribus. Id enim eſt, quod de eo ait Plinius lib. XXXV. c. 10: *Durior paulò in coloribus fuit.*

§. 64. *Sextum, ut inducantur tabulæ juſtâ quantitate.*

Pendet enim ex hac obſervatione ipſa diuturnitas picturæ. Veteres picturæ uni etiam, ſæpiùs colores eosdem inducebant, quò eſſet durabilior. Plin. XXXV. c. 11. de Ariſtide Thebano: *Huic picturæ* (de Jaliſo loquitur) *quater colorem induxit ſubſidio injuriæ & vetuſtatis, ut decedente ſuperiore, inferior ſuccederet.* Malè faciunt, qui hoc genus

us cum tetrachromatis confundunt. Quomodo Notarum auctor ad Petronij Satyrion, ubi de monochromo Apellis sermo est: *Ferri potest τὸ MONOCHROMON, de ne couche. Contra pictura Jalysi tetrachromon.* mò verò tetrachromon non fuit. Est enim tetrachromon, quod coloribus est pictum quatuor, sicut monochromon, quod uno. At Jalysus pictus fuit pluribus, quàm quatuor coloribus. Certè inter eos Aristides auctor ejus non refertur, qui pinxerunt solis quatuor. Plin. lib. XXXV. c. 7: *Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, Apelles, Echion, Melanthus, Nicomachus clarissimi pictores.* Hìc nulla mentio Aristidis, ut Jalysus esse tetrachromon haud potuerit. Nam ob colores eosdem quartâ vice inductos dici tetrachromon non potuit.

§. 65 *Atq; hactenus, quæ ad picturam bonam necessaria videntur, exposuimus. Superest, ut quæ ad consequenda ea requiriuntur, indicemus. Ea verò esse tria videntur: Natura idonea, informatio fidelis, & assidua exercitatio.*

N Nem-

Nempè fine tribus hisce nemo unquam ad perfectam artis cujuscunq; deniq; notitiam pervenit, ut jam olim à Plutarcho multis demonstratum est. Atq; de natura quidem dubium vix potest esse, cùm præsertim quæ poëtas, ea etiam pictores faciant. Poëtæ verò nunquã fiunt, sed nascuntur, ceu Horati, de ipsis loquitur. Consueverant equidẽ olim in Græcia tota pueros ingenuos docere picturas, Plinio auctore. Videturq; etiam Latinis id suasisse Varro in Catone suo, seu de libris educandis. Sed ea disciplina non tam artis aliquam perfectionem, quàm notitiam propositam habebat, quâ instructi non tam facilè deciperentur in emendis rebus, ad cultum amictumq; pertinentibus, ut ex Aristotelis VIII. Pol. c. 3. colligitur. Et expressis verbis Varro ait apud Nonium in plumario, *nullam, qua non didicit pingere, posse benè judicare, quid sit benè pictum à plumario, aut textore in pulvinaribus plagis.* Itaq; tametsi multi pingerent, pauci tamen facti sunt pictores, id est, artis hujus veri perfectiq; magistri. Tantùm valet bonam indolem naturamq; velut fundamentum industriæ futuræ accepisse. De magistris quoq; clarum est. Tametsi enim ea sit quorun-

dam

lam indolis felicitas, ingeniiq́;, ut imitari
opera præstantium artificum, etiam absq́;
magistro valeant; tamen aut sera erit ar-
tis solidæ cognitio, aut manca semper muti-
laq́;, ac suis destituta fundamentis, & quæ,
cùm aliquid laudabile producit, casu potiùs
id faciat, quàm ratione. De exercitatione
deniq́; ambigi hoc minùs potest, quo & in
aliis cunctis artibus est summè necessaria.
Rectissimè Theon initio Progymnas: *Pi-
ctura studiosis nihil profuerit cognovisse Apellis,
Protogenis, & Antiphili tabulas, nisi pingere
tentarint.*

§. 66. *Cæterùm Naturæ intuitu requi-
ritur, ut quis artem amet, ut inge-
nium habeat docile, ut ad imitatio-
nes promptum, ut animum concipi-
endis formandisq́; imaginibus ac
ideis facilem, ut judicium felix,
elegans, acutum.*

Isthæc enim omnia in pictore necessa-
ria, sicut vel ex iis intelligitur, quæ supe-
riùs attulimus, licet raro cuncta, neq́; nisi
perfectissimis in artificibus concurrant.
Atq́; sic concurrant, ut nihilominùs ex illis

alius hac, alius illâ parte magis valeat. Quintilianus XII. c. 10: *Floruit circa Philippum, & usq; ad successores Alexandri pictura præcipuè, sed diversis virtutibus. Nam curâ Protogenes, ratione Pamphilus ac Melantius, facilitate Antiphilus, concipiendis visionibus, quas phantasias vocant, Theon Samius, ingenio & gratiâ, quam in se ipse maximè jactat, Apelles est præstantissimus.* Quæ observatio eò pertinuerit, ut illi parti quisq; maximè se dedat, ad quam pluribus à natura instructum se intelligit præsidiis. Si qui pollet imitandi facultate, *Iconicis picturis*, uti vocat Plinius, uti vulgus *Contrafacturis* suum studium impendat. Qui formandis concipiendisq; imaginibus est promptior, historias & res gestas pingat. Sed ut revertamur ad prædicta necessaria in artifice futuro, ante omnia requiri artis ipsius amorem, dubitare nemo potest. Ecquis enim unquam aut debitum studium in arte quadam collocavit, aut ad aliquod illius adscendit fastigium, quam non amavit? Verùm amor parùm sufficit, nisi & ingenium conveniens accedat. Amant picturas artemq; pictoriam illi etiam, qui ad eam rudes sunt. Convenientia verò ista est in eo, ut sit docile ingenium

atq

atq; adeò præceptorũ regularumq; capax, quas multiplici ac diuturnâ obſervatione magiſtri artis condiderunt. Deindè ut promptum imitandis propoſitis exemplis, cùm pictoriæ ſit proprium, res ante oculos poſitas, lineis coloribusq; imitari. Ac tametſi à nutura habeamus omnes imitandi facultatem, ut Philoſtratus eſt auctor lib. II. Vitæ Apoll. c. 10. tamen ea major eſt, in aliis, in aliis eſt minor, ut is demùm verè ſit idoneus, in quo maxima inveniatur. Nam aliàs & illud verum, quod is ipſe habet lib. VI. c. 9: *Imitationem ſæpè ſtupor impedit.* Debet etiam inveniendi ac excogitandi quædam eſſe facilitas in eo, phantaſiæ ſubſidio, ſubminiſtrantis ea, quæ non poſſunt oculis proponi, illaq; ipſa quæ proponi poſſunt, emendantis, augentis, perfectiora, magisq; mirabilia reddentis. Itaq; & Plato hoc obſervat in Sophiſta, & ex artificibus præfert eum, in quo reperitur. *Artificum*, inquit, *hi quidem alia imitari accuratè poſſunt, illi verò poteſtatem habent fingendi aliquid cum ſumma admiratione.* Etiam Apollonius de hac re apud Philoſtratum VI. c. 9: *Phantaſia artifex imitatione ſapientior. Imitatio enim hoc tantùm operatur, quod videt, phantaſia verò*

etiam quod non videt. Ad poſtremum etiam judicio valere debet, ut intelligat, quid inveniendum, quid ſit imitandum. Neq; enim omnia rebus omnibus, & locis & perſonis convenire poſſunt.

§. 67. *Reſpectu informationis opus, ut idoneos nobis eligamus magiſtros. Sunt autem illi duplices, vivi, mortuiq́.*

Per mortuos eos intelligo, qui hanc artem tradidere ſcripto, ut apud veteres, Uris, Melantius, Apelles, Euphranor, Pamphilus, Protogenes, Theophanes, quos & Junius laudavit. Quamquam addat alios, qui non de arte, ſed operibus ipſis quid memoriæ prodiderunt; puta quale quodq; fuerit, quâ ſpecie, à quo factum auctore, quanti habitum, & quæ alia ſunt hujus generis, qualia non pauca etiam apud Plinium leguntur. Ut proinde mirer, etiam Voſſium hoc prodere, ac confundere cum hoc priori genere, quàm recedere à Junio maluiſſe. Ex recentioribus extant Leo Baptiſta Albertus, Ludovicus Demontioſus, Pomponius Gauricus, Albertus Durerus, Julius

Cæsar Bullingerus, Carolus à Mander, Franciscus Junius, quiq; sequi eum amat per omnia ferè, Joh. Gerh. Vossius. Videtur & Philander aliquid scripsisse hujus generis. Nam & ipse pollicetur, & Cardanus laudat. Sed non puto venisse in publicum, certè laudari aliàs non video. De cætero referri ad hoc genus posse etiam alij videntur, ut qui de pulchritudine, sive hominum, sive rerum aliarum scripsere. Qualis Laurembergius cum sua Pasicompse. Viri magistri sunt pictores, qui primùm ipsi esse debent artis scientissimi, non respectu usûs solùm alicujus, sed interioris rationis fundamentorumq;, ut non modò sciant pingere, sed & quare quidq; pingendum sit, intelligant, quod in prorsus paucis hodiè reperias. Deinde in docendo fideles, qui nihil quæstûs sui causâ, vel per invidiam occultent, verùm cuncta ordine, perspicuè, perfectè tradant, & ubiq; artis fundamenta ostendant. Tertiò indefessi, qui non oratione solùm, sed exemplo quoq; proprio erudiant, ipsi pingant, ac ad operis spectaculum discipulos admittant, imitantes observent, vitia melioribus lineis emendent. Quo pertinet, quod ait Gregorius Nazianzenus: *non*

tam sermone, quâm manu pictor docet. Item Dio Chrysostomus : *Pictoribus non satis est dicere, tales oportet esse colores, sed maxima est utilitas, si quis eos pingentes cernat.* Atq; tales quidem olim vix putati posse satis pro tam nobili egregiaq; arte à discipulis exigere. Memoratq; Plinius Eupompum, qui à singulis accipiebat talentum. Verba ejus lib. XXXV. c. 10: *Docuit neminem minoris talento annis decem, quam mercedem & Apelles, & Melanthius ei dedere.* Putat Budæus, quia sit exigua hæc summa, si cum tabularum conferatur preciis, legendum, talentis annuis decem. Verùm juvat lectionem vulgatam Plutarchus, quando de Apelle in Areto; Sicyonem (ubi Eupompus ille vivebat, unà cum Pamphylo & Melantho, quos Plutarchus quoq; nominat) se *contulisse*, καὶ συγγενέσθαι τοῖς ἀνδράσιν ἐπὶ ταλάντῳ, *& cum iis conversatum esse viris talenti mercede.* Sanè cùm talentum faciat sexcentos tantùm philippeos, id est, septingentos viginti circiter imperiales, mirum videri possit, cur, si ea summa omnem docuerit artem, Plinius prodiderit, velut admirabilem. Neq; scio, annon ea sit verborum ejus mens, exegisse talentum annis singulis, ne-

minem

minem velut cuncta edoctum à se dimisisse ante decenniũ, ut sic tota ars constiterit talentis decem, quæ faciunt sex millia philippeorum, id est septem millia imperialium cum ducentis, quæ profectò admirabilis est summa.

§ 67. Sequitur exercitatio, ad quam opus primùm exemplorum optimorum inspectio, deinde propria eorum imitatio. Exempla sunt duplicia, quædam ab artificibus formata, quædam à natura suppedidata.

Illa voco, pertissimorum optimorumq; magistrorum opera, quæ adspicere frequenter considerareq; etiam apud veteres in usu fuit, Fab. X c. 2: *Pictores opera primùm in exemplum intuentur.* Itaq; & Theon meminit, negatq; hoc sufficere ad artem picturæ. *Studiosis*, ait, *nil profuerit, adspexisse Apellis, Protogenis & Antiphili tabulas, nisi & ipsi pingere tentarint.* Apellis & Protogenis tabulas ait, quibus liquet, qualium magistrorum operibus usi ad hanc rem consueverint: optimorum sc. ac præstantissimorum. Hinc Plin. lib. XXXV. c. 13. de Parrhasio:

Multa graphidis vestigia extant in tabulis ac membranis ejus, ex quibus proficere dicuntur artifices. Pro qualibus habenrur inter recentes Raphael Urbinas, Michaël Angelus, Albertus Durerus. Jo. Sebaldus Bohæmus, Lucas Leidensis, Aldegravius, Lucas Cranacherus, Goltzius, Rubenius & similes. In quibus ipsis tamen animadvertendum, quod alio quoq; loco monui, alium hac, aliam illâ parte maximè valuisse. Ac idcircò æstimari præ cæteris oportere. Ita Raphaëli gratiam tribuunt inventionemq;, Dureri commendant homines, Tempesti equos, Prugelij opsonia, Bassani noctes, Hemskerkij ædificia, Sadlæri icones, Veldæ regiones, quod cum cura observandum. Noscebantur autem veterum artificum picturæ cùm ex arte ipsa, tum ex nomine, quod quisq; picturæ suæ solebat adscribere. Hinc Plinius lib. XXXV. c. 5: *Senis supra caput tabula biga dependet. Nicias scripsit, se inussisse.* Hoc vult, in dependenda illa tabula scripsisse Niciam pictorem, se coloribus inustis eam pinxisse. Ita paulò pòst de alia pictura idem: *Philocharus hoc suum opus esse testatus est.* Erat autem formula solennis, hic illevè FACIEBAT, per modestiam, & velut

velut adhuc imperfectum esset opus. Tres autem tabulæ inventæ, in quibus scriptum, FECIT. Plinius in præfatione Hist. Nat: *Pingendi conditores absoluta opera, & illa quoque, quæ mirando non satiamur, pendenti titulo inscripserunt, ut APELLES FACIEBAT, aut POLYCLETUS, tanquam inchoatâ semper & imperfectâ arte, ut contra judiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam, velut emendatum quicquid desideretur, si non esset interceptus. Quare plenum verecundiæ illud est, quòd omnia opera tanquam novissima inscripsere, & tanquam singulis fato adempti. Tria, non ampliùs, ut opinor, absolutè traduntur inscripta, ILLE FECIT, quæ suis locis reddam. Quo apparuit summam artis securitatem auctori placuisse.* Cùm verò nullius unquam ita artem hanc perfecerit ingenium, ut non quotidie addi possint plura, sicut Plato quoq; auctor est in de legibus VI. Ideò ad ipsam tandem veniendum est naturam, optimam ac perfectissimam magistram, & ex ea capienda exempla. Quo respexit Eupompus, quando interroganti, *quem sequeretur antecedentium, respondit, naturam ipsam, non artificem imitandum.* Plin. XXXIV. c. 5. Verùm quia hoc difficile, nec haberi semper potest, ideò imagines

magines ſtatuæ vel ex vivis, vel ad vivum formatæ nobis ſunt parandæ, quas ſequamur. Atq; ita Leoni de Albertis viſum, *ſi*, inquit, *juvat opera aliorum ſequi, quòd ea firmiorem, quàm viventes, patientiam ad ſe oſtendendum præſtant, malo mediocriter ſculptam, quàm egregiè pictam rem imitandam proponas. Nam ex pictis rebus ſolùm ad aliquam ſimilitudinem referendam manus adſuefaciamus, ex rebus verò ſculptis & ſimilitudinem, & vera lumina deducere diſcimus.* Præfert ſtatuas imaginesq; iſtiusmodi etiam optimis picturis, nempè ſi jam eo usq; quis progreſſus ſit, ut ex picturis imitari, & adſimulare aliquid ſe adſuefecerit. Nam aliâs quis puero rerumque ac artis omnis rudi talia proponat? Quamquam & de ſtatuis rebusvè non mediocriter, verùm optimè ſculptis mallem hîc fuiſſe locutum, cùm exemplum omne, quod cum utilitate ſequamur, debeat eſſe optimum ac perfectiſſimum. Quo fine ego quidem non tam ſculptas, quàm ex gypſo fuſas ad vivum imagines commendarem. Quarum conficiendarum rationem Pomponius Gauricus in de Sculptura prodit iſtam: *Gypſum decoquitur furno lentè calido, teritur pilis ligneis, excribraturq́. Statim ut*

tepe-

tepeſcente aquâ maduerit, ſuper infunditur rei, cujus fieri forma debet. Non tamen niſi priùs oleo illita, & minùs ſemicirculo fuerit occupata. Nam primùm hoc deinde illum efformamus, quoad integram rem habebimus. Continebunt autem ſe fruſtula firmius, ſi, quod erat prius excavatum, inveniatur à poſteriore ut in commiſſuris. Sunt hæc ipſa Gaurici verba, niſi quòd pauca quædam, quæ ipſe aliter, quàm ſentiebat, & rem poſtulare, uſu edocti ſciebamus, ſcripſit, emendaverimus. Porrò formæ iſtiusmodi poſteà vel cera infunditur, vel plumbum, vel ſulphur, vel gypſum, & ſic ſtatua, vel alterius cujuslibet rei imago formatur. Videturq; primus artis hujus auctor Lyſiſtratus Sicyonius fuiſſe apud veteres. De ipſo enim Plinius lib. XXXVI. c. 24: *Hominis imaginem gypſo è facie ipſa primus omnium expreſſit, ceraq; in eam formam gypſi infusâ emendare inſtituit Lyſiſtratus Sicyonius frater Lyſippi.* Poſt harum deniq; accuratam delineationem & ex ea comparatam naturæ proditorumq; ab ea lineamentorum, lucis, umbræ notitiam, veniendum ad inventiones proprias, & imaginatione idoneâ in mente formanda exempla, quæ picturis exprimantur.

§. 68.

§. 68. Imitatio requirit primùm, ut delineare omnia discamus, mox ut lumen umbramq́ reddere, ac deniq; ut colorare. Delineatio est summa lineamentorum omnium descriptio.

Est delinere *teknen* Batavis, Germanis *reissen*, quorum illud *notare*, aut *signare*, hoc *sulcos quasi ducere* significat, & consistit in exacta rerum pingendarum definitione. Itaq; ab hac initium est faciendum. Sanè qui hac parte pollent, facilè consequntur reliqua. Quare præstantissimi artifices nonnulli intra solam hanc se continere consueverunt.

§. 69. Primùm autem lineas ducere rectas, curvas, circulares, ovales, & idgenus liberâ manu oportet.

Scilicet ex his pictura omnis constat, nec magis sine istis imagines, quàm sine literis voces describuntur. Debent autem liberâ fieri manu, hoc est absq; instrumentis mathematicis, ne assueta talibus, fiat tarda & difficilis, & ejusmodi subsidiis addicta, qualia in multis haberi nulla possunt.

Idq;

Idq; obſervandũ, ſive dextrâ pingas manu, ſive lævâ. Fuerunt enim, qui hac mallent. Quorum primus Romæ fuit Turpilius Plin. lib. XXXV. c. 4, de eo loquens: *Lævâ is manu pinxit, quod de nullo ante memoratur.* Vidimus nos quoq; Georgium Dicterlin Argentoratenſem, lævâ pingentem optimè. Ne verò tædioſa ſit linearum ſimplicium deſcriptio, imagines proponi poſſunt iſtiusmodi rerum, quæ ad eas proximè accedunt, ejusmodi ſunt imagines trifolij, pyramidis, ovorum, teſſerarum, conorum, florum Trinitatis, lilij, tulipæ, ac hujusmodi.

§. 70. *Mox ſequuntur partes humanæ, oculi, aures, naſus, os, manus, pedes.*

Ita etiam Baptiſta præcipit lib. III. de Pict. & Voſſius in Graphice. c, 31. Pertinet huc aliquo modo, quod habet Julius Solinus. c. 1: *Qui corporum formas æmulantur, poſtpoſitis, quæ reliqua ſunt, ante omnia effigiant modum capitis, nec in alia membra prius lineas deſtinant.* Et quod Quintilianus lib. III. c. 9: *Incipiendum ab iis, quæ prima ſunt. Nam nec pingere quisquam cœpit à pedibus.* Licet enim uterq; non de primis exercitiis, ſed

arte

arte ipsâ loquatur, quia tamen magiſter etiam inde opus ſuum auſpicatur, ante omnia inſtructum eo eſſe oportere patet. Fieri autem hoc nequit, niſi partibus prius benè notis, cùm ad totum niſi per partes pervenire nequeat. Inveniuntur autem hodieq; editi in hunc finem non inutiles libelli, qualis eſt Hub. Goltzij niſi fallor, itemq; Calotti. Etiam ante paucos annos publicavit de la Bella unum valde utilem idoneumq;.

§. 71. *Poſtea jungantur partes iſtæ inter ſe, fientq; integri vultus, adſpicientes, ſuſpicientes, reſpicientes.*

Quod qua ratione quibusq; ex regulis ac obſervationibus ſit faciendum, egregiè, ſi quis alius, Sebaldus Bohæmus demonſtravit libello peculiari hac de re. Sumit faciem obliquè pictam, eamq; ſive premit deorſum, ſive attollit ſurſum pro arbitrio, deindè lineis rectis ſpatia & diſtantias, cujusq; partis à ſe mutuò notat, & ſic invenit, quousq; unaquævis in deſpiciente aut ſuſpiciente facie pertingat.

§. 72.

§. 72. *Deinde integra pingantur corpora, primùm recta & ſimplicia, mox in varios habitus formata, ut inclinantia, reclinantia, euntia, currentia, ſedentia, jacentia, & ſimilia.*

De qua inclinatione corporum variaq; habitûs mutatione inter alia, & à Durero actum ſingulari libello, ut Gesnerus annotavit, qui ejus titulum, de varietate figurarum & flexuris partium ac geſtibus imaginum facit. Ipſum hactenus non contigit videre. Nec inutilis eſt Henricus quidam Lautenſakius, qui & ipſe hoc egit peculiari opuſculo, & ex anatomicis, ſceletisq; corporum humanorum demonſtrat. Quamquam ut in aliis ejus libri, ſic & in his Durerum ſecutus mihi videatur. Cæterum à rectis imaginibus & veteres incepiſſe videntur Certè poſteà obliquæ demum excogitatæ, auctore Cimone Cleonæo. Plin. de eo lib. XXXV. c. 8: *Hic catagrapha invenit, hoc eſt, obliquas imagines.* Sunt *imagines obliquæ*, quæ à latere cernuntur, ſicut *rectæ*, quæ à fronte. De obliquis diſcimus ex eodem c. 10. quando ſcribit, Apellem, Antigoni

regis imaginem altero lumine orbatam, *obliquam fecisse, tantumq; eam partem è facie ostendisse, quam totam poterat ostendere.* Non potest hîc obliqua aliter intelligi, quàm ut dixi. Quæ proindè Græcè *catagraphon* significabit. Fabius de eadem re lib. II. c. 13: *Apelles imaginem Antigoni latere tantùm altero ostendit, ut amissi oculi deformitas lateret.* Docet apertè catagraphon dici, cujus alterum tantùm latus cernitur. Contrà rectas esse, quæ cernuntur à fronte, docet Fabius, cùm ait: *recti corporis minima gratia est, nempè enim adversa fit facies.* Dicit, minimam his gratiam inesse, credo, sicut priscis pingi temporibus solebant. Nam aliàs plus difficultatis habent, si accedere debent motus. Maximè verò hoc difficile in quadrupedibus, quas sic pingere primus Pausias instituit. Plin. XXXV. c. 11. de eo: *cùm longitudinem bovis ostendere vellet, adversum eum pinxit, non transversum, undè & abundè intelligitur amplitudo.*

§. 73. Quod si quis in corpore humano rectè delineando fuerit versatus, in cæteris difficultas nulla erit.

Nimi-

Nimirum ad exemplum hujus formari possunt cætera, cùm ad humanum modum ferè cætera examinentur, atq; ex convenientia cum homine dijudicentur. Itaq; & Tullius de oratore II: *In pictura qui hominis speciem pingere perdidicit, poterit etiam cujusvis vel formæ vel ætatis, etiamsi non didicerit, pingere, neq; est periculum, qui leonem aut taurum pinget egregiè, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non possit.*

§. 74. *Postquàm summa formare didicimus lineamenta, umbras quoq; addere discamus.*

Id quod fit ratione duplici, per lineas intùs sparsas, aut colorem cujuscunq; generis, quibus modus umbrarum describatur. Prius proprium est picturis linearibus, posterius, monocromatis, de quibus antè dictum. Illud pennâ fit plerumq;, ac est difficilius, hoc penicillo, aut colore sicco, & est levius. Itaq; in illo quidem multum temporis insumi forsan haud necesse est pictori futuro, magis necesse chalcographo, aut sculptori, qui æri lignovè imagines incidit. Habet enim varias multiplicesq; observa-

ſervationes in ducendis lineis, aliasq; aliis ſuperſcribendis, ut extantia omnia videantur, & rotunda. Quarum una poteſt eſſe generalis, & ex qua cæteræ oriantur, nimirum, ut ad ſitum corporis, concavitatem aut extantiam accommodentur. Nam ſi hoc non obſervetur, ſæpè ſolâ umbrarum iſtiusmodi diverſitate ex iisdem lineamentis aliæ res poſſunt fieri, atq; ſic immanè quantum à natura rerum pingendarum aberrari. Obvia exempla ſunt in pictoribus ineptis ac ſculptoribus, & meliùs in imaginibus, quàm verbis exponuntur. Ergò cùm multiplicem hæc res requirat curam, præſertim ſi quid fieri ex ingenio neceſſe eſt, præterea infinitam penè poſtulet exercitationem, temporisq; ſpatium non minimum, melius alterum fuerit genus. Fit autem vel ſiccis coloribus, ut cretâ nigrâ, rubricâ, plumbagine, quæ verſus lucem penecillo hebeti, duro ac ſicco, vel fruſtulo lanæ coactæ, qualis eſt in pileis noſtris, ad modum penicilli baculo affixo, in mucronem deſinente deteruntur, ut paulatim tranſeant in album. Vel madidis, ut fuligine, indico, terrâ Colonienſi, ac ſimilibus, verſus lucem penicillo alio, ſolâ & purâ hume-

humefacto aquâ, dilutis, ut ſic duplex requiratur penicillus, alius ad colorandum, alius ad diluendum extergendumq; appictum colorem verſus lucem, à qua re negotium univerſum *vvaſchen* dici ab Hollandis ſolet. Fuitq; admodum laudatum genus hoc etiam apud antiquos, cùm jam pictura floreret, undè Fab. lib. 12. c. 10, de Polygnoto & Aglophone loquens: *Simplex eorum color tam ſui ſtudioſos adhuc habet, ut illa propè rudia ac velut futuræ mox artis primordia maximis, qui poſt eos extiterunt auctoribus præferantur, proprio quodam intelligendi, ut mea fert opinio, ambitu.* Dicit Fabius fuiſſe, qui hoc genus picturarum in ſummo pretio haberent, ac veluti per hoc ambirent laudem propriæ ac ſingularis alicujus intelligentiæ, quando per ſimplicitatem ſuam paucis aliàs eſſet gratum aut amabile. Itaq; is quidem integer eſt locus, neq; aſteriſco aliquo notandus, ut in Pareana, quæ Londini prodiit, factum eſt editione. Quamquam qui à Fabio notantur iſtis verbis, fortè non meruerint, cùm reverâ ſit in hac ſimplicitate etiam, quod oculos eruditos contra omnem vulgi ſenſum miro modo teneat.

§. 75. *Sequatur deindè luminis adjectio, colore diverso.*

Ratio hujus partis est diversa à priori plurimùm. Nam illâ utimur in charta vulgari, aut membrana, hac non nisi in colorata. Qualis solet fieri vel ab illis, qui papyrum fabricant, adjectione indici coloris, vel à pictoribus curari, chartâ madefactâ suspensaq; in fumo, undè color flavus oritur, aut deniq; quoquo modo pictâ colore pro arbitrio. Debet autem delineata in ejusmodi papyro figura primùm justis umbris impleri, ratione prædictâ, mox colore alio in summitate lucis illustrari, qui rem faciat extare. Soletq; ferè eligi ad lucem & extantiam formandam ille color, qui papyro est conveniens, nisi quòd in omnibus adhiberi albus possit. Porrò qui in hujusmodi versatus benè fuerit, quantum attinet ad artem illiusq; regulas & fundamenta, omnia obtinuit. Convenit Baptista lib. de Pict. II: *Sanè ad gratiam & leporem picturæ affirmo copiam colorum & varietatem plurimùm valere, sed sic velim pictores eruditi existiment, summam industriam, atq; artem in albo tantùm,*

& nigro

& nigro disponendo versari, inq; his duobus locandis omne ingenium & diligentiam consumendam.

§. 76. *Colorum ad postremum omnium adhiberi varietas idonea potest.*

Nec est alia eorum ratio, quàm prædictorum: nisi quòd pro uno tantùm & altero colore, omnes rebus propositis convenientes adhibeantur. Debebimus tamen dare operam, ut rebus omnibus, quibus quemcunq; inducere deniq; colorem volumus, eum non inducamus simplicem & purum, sed vel albo nonnullo, vel alio vicino, sed lucidiore colore mixtum, nisi fortè multâ aquâ fuerit dilutus. Nam qui hoc non fecerit, ægrè vigorem coloribus præstabit, nec habebit, undè satis commodas faciat umbras. Nec pingue nimiùm, aut crassè induci colores debent, maximè cum coloribus aquâ temperatis pingitur. Quod si quædam in his inæqualitas existat, quæ pingenti molesta est, & picturam asperitate fædat, levigatione tolli poterit, si benè siccata imponatur tabulæ levissimæ, teraturq; dente bubulo, interpositâ chartâ. Solet

quoq; in hoc genere colorum aquâ temperatorum evenire, ut propter propriam pinguedinem aut copiam lacrymæ Arabicæ difficulter illinantur. Quod emendari poterit admixtâ bilis guttâ unâ alteravè ex piscibus.

§. 77. *Cæterùm in omni opere bujusmodi utile fuerit initium à picturis grandioribus facere.*

Præterquam enim quòd minutæ illæ visum celeriter debilitant, etiam quid rectè secusvè factum sit, non evidenter satis demonstrant. Atq; ita olim apud veteres præcepit Nicias, de quo Demet. Phaler. p. 76: *Nicias pictor & hoc statim dixit esse pingendi artis non parvam partem, ut cùm cœpisset materiam satis grandem pingeret, non conciderat artem in parves res.* Et ex recentioribus Leo Baptista lib. III: *Cavendum ne, quod pleriq; faciunt, minutis tabellis pingamus. Grandibus enim imaginibus te velim assuefacias, quæ quidem quàm proximè magnitudine ad id, quod velis efficere, accedant. Nam in parvis simulachris maxima vitia maximè latent. In magna effigie etiam minimi errores conspiciendi sunt.*

§. 78.

§. 78. Deindè frequenter, atq; adeò quotidiè se exercere.

Ad exemplum Apellis, quem quotidiè, si nihil aliud, lineam certè duxisse, plusculi sunt auctores, ne nimirum desuesceret illius certitudinis habilitatisq;, ad quam usu longo pervenerat. Plin. XXXV. c. 4: *Perpetua Apellis fuit consuetudo, nunquàm tam occupatum diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem, idq; ab eo in proverbium venit.* Sanè majus hac in re momentum est, quàm vulgus credit. Neq; usquam artis facilitatem quisquam absq; ea consequetur.

§. 79. In omnibus adhibere curam atq; diligentiam, absq; multa festinatione.

Nam si ulla alia in re, in hac profectò festinatio damnosa. Plutarchus in Pericle: *Memorant, cùm gloriantem pictorem Agatharchem, qui citò & facilè pingeret imagines, audivisset, Zeuxis dixisse: ego verò longo tempore. Dexteritas enim in faciendo, & accleratio non addit pondus operi durabile. Neq; absolutum decorem. Tempus verò ad producendum laborem*

conjunctum robur addit ad operis conservationem. Est huic simile Apellis dictum ad gloriantem sese ob celeritatem, simulq; monstrantem tabulam, quam illo die confecisset: se id vel ex opere videre, ut eidem alio loco memoratum. Inveniuntur tamen hujusmodi quidam à natura facti ad celeritatem, nec ideò deteriores cæteris. Quomodo de Lata Cyzicena Plin. testatur lib. XXXV. c. 12: *Quod nullius velocior in pictura manus fuerit.* Simile quid prodit etiam de Nicomacho c. 10, ejusce libri: *Non fuit alius in ea arte velocior. Tradunt namq; conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum Tyranno, quod is faciebat. Telesti Poëtæ monomentum, præfinito die, intra quem perageretur, nec multò antè venisse, tyranno in pœnam accenso, paucisq; diebus absolvisse celeritate & arte mirâ.* Sed hi vulgò minimè imitandi, adde quòd ex his nonnulli compendia quædam tenuerint, de quibus nobis nihil constat. Nam de Philoxemo Eretrio, discipulo Nicomachi prædicti claré idem auctor: *Celeritatem præceptoris secutus, breviores etiamnum picturæ vias quasdam & compendiarias invenit.* Vides per compendia, & breves quasdam vias artis, utrumq; celeritatem esse consecutum.

§. 80.

§. 80. *Iudicia varia cum modestia requirere, ac ne imperitorum quidem penitùs contemnere.*

Utut enim artis secreta non intelligant, sentiunt tamen quid naturam referat, quid non referat. Hinc vetus trochaius: *Judicare de pictura vel queunt rudissimi.* Quam ob causam ne Apelles quidem vulgi judicium est aspernatus, imò ab hominibus ad equos provocavit, cùm prævalere adversarium, aut supinitate quadam judicum, aut malignitate animadverteret. Ac profectò diligentior quandoq; talium fideliorq; judex vulgus, quàm sunt ipsi artifices, quia sive odio, sive amore artis cuncta reprehendunt. Cic. offic. lib. Pictores, & quæ signa fabricant, suum quisq; opus à vulgo considerari vult, iiq; & secum, & cum aliis, quid in eo peccati, exquirunt.

§. 81. *Nec inutile fuerit, picturas speculis opponere, & ex ipsis vitiosa notare.*

Res hæc non exiguì momenti, uti sciunt egregij artifices, præcepitq; Cardanus etiam

tiam de Sept. lib. IV. *Speculo*, ait, *picturæ probandæ ſunt. Nam ſpeculum cùm everſas res oſtendat, multa quæ jam latuerant detegit; ut enim ordo multa abſcondit: ita contrariâ ratione ſpeculum detegit mendas converſo ordine priore, ob quem placebat pictura.* Nam quando *breviores etiamnum* ait Plinius, etiam Nicomachum ſciviſſe breves vias aliquas teſtatur. Ac fortaſſis ante hunc utrumq; tenuerunt etiam Ægyptij, de quibus Petronius: *Picturam non alium exitum fecit, poſtquam Ægyptiorum audacia tam magnæ artis compendiariam invenit.* Non videtur alia *compendiaria magnæ artis*, quàm picturæ via *compendiaria & brevis*, ſicut Plinius vocabat. Verùm quæ ſit illa ars compendiaria Ægyptiorum, Barthius ſciri negat, & iccircò pro *Ægyptiorum gypticorum* putat hic legendum, ut intelligantur *effigies ſculptæ metallo & inductis coloribus deindè expreſſæ.* Quod nos gratis dici arbitramur, qui expreſſioris iſtiusmodi nullum penitùs apud veteres exſtare novimus veſtigium. Sed nec Fonſecæ poſſumus amplecti expoſitionem Gonſalo prolatam, qui de veſtium pictura loqui putat Arbitrum, quam deſcribit Plin. XXXV. c. 11. Nam nec compendiaria pictura illa dicitur, & eſt ve-

ſtium

ſtium, non tabularum, de qua tamen Arbitrum intelligendum docet vel hoc ſolùm, quod appellat *magnā artem*, & cum eloquentia poëſiq; jungit. Specioſius videtur, quod proponit Gonſalus, compendiariam viam diſcendi, non pingendi hîc intelligendam. Quamquam cùm corruptam per compendiariam illam Arbiter teſtetur pictoriam, aliam compendiariam intellexiſſe credam, cùm qui artem diſcit, ſivè longo tempore, ſive per compendium hoc faciat, ſi modò diſcat, artem teneat, non corrumpat. At compendiaria Ægyptiorum artem veterem corrumpit.

§. 82. *Anxietatem tamen nimiamq; diligentiam oportet evitare.*

Nempè & per ipſam veritas corrumpitur. Plin. lib. XXXV. c. 10. de Ariſtide, qui ſpumam pinxerat in ore canis, ſibi ipſi diſplicentem: *diſplicebat ars ipſa, nec minui poterat, & videbatur nimia ac longiùs à veritate diſcedere, ſpumaq; illa pingi, non ex ore naſci.*

§. 83. *Non nimium ſibi ipſi fidere vel placere, ſed examinare cuncta ſine ſtudio vel ira.*

Quæ

Quæ fuit Zeuxidi ingenuitas, de quo Plin. certamen ejus cum Parrhaſio deſcribens, qui linteum pinxerat; quod Zeuxes ipſe putabat eſſe verum: *intellecto errore conceſſit palmam ingenuo pudore.* Et mox de eodem judicium ferente de pictura propria: *Fertur & poſteà pinxiſſe puerum uvas ferentem, ad quas cùm advolaſſent aves, eadem ingenuitate proceſſit iratus operi, & dixit: uvas meliùs pinxi quàm puerum: nam ſi & hoc conſummaſſem, aves timere debuerant.* Similis fuit ingenuitas Apellis, eodem auctore: *Fuit*, ait, *non minoris ſimplicitatis, quàm artis. Non cedebat Amphioni de diſpoſitione, Aſclepiodoro de menſuris.*

§. 84. *Ea quæ jure culpantur, ſtudioſe emendare.*

Quia ſine emendatione fruſtrà dantu vel accipiuntur judices. Hinc ne Apellen quidem ipſum puduit, quæ circa crepidan ſutor obſervevarat, immutare, ut à Plini eſt memoratum.

§. 85. *Poſtremùm eſt, optima & perfectiſſima hujus artis meditari, ne ad mediocria, ſed ſumma eniti.*

Fruſt

Fruſtrà enim quærimus, quod conſecuturos nos deſperamus. Itaq; in omnibus ſpe bonâ opus, quæ nos impellat audere aliquid, & niti contra difficilia, eaq;, quæ fieri poſſe non videntur. Plinij eſt dictum lib. XXXIV. c. 7. de hac arte: *Evectam ſupra humanam fidem ſucceſſu & audaciâ.* Quam proindè qui cum ratione ac judicio adhibebit, haud falletur, ſed perveniet ad ſummam quandam, atq; abſolutam ejus laudem. Faciebant huc certamina, quæ apud veteres in uſu erant inter pictores. Cæperunt ea Panæi vel Panæni temporibus, qui frater Phidiæ, ac Miltiadi æqualis fuit, in publico totius Græciæ conventibus Corinthi atq; Delphis. Plinius lib. XXXV. c. 9: *Quin imò certamen picturæ etiam florente eo (Panæno) inſtitutum eſt Corinthi ac Delphis: primusq; omnium certavit, cum Timagora Chalcidenſe, ſuperatus ab eo Pythiis.*

JO. NIEU-

JO. NIEUHOVIUS

in Legat. Batav. ad Imp. Sinicum, *Part. ult. cap. 3. de Pictura Sinensium.*

Picturæ perstudiosi sunt, sed Europæorum pulchritudinem haudquaquam assequuntur : nam neq; umbras exprimere *norunt, neq; colores* oleo temperare : *unde eorum picturæ quasi* emortuæ *&* pallidæ *existunt, quanquam* colores omnium vivacissimos *habeant, quibus herbas & aves ad vivum, nos non acu & opere Phrygionio æmulantur. Parietes & laquearia cubiculorum suorum hominibus & bestiis exornant, templa statuis ex ære fusis implent. In* statuaria *&* fusoria *admodum rudes videntur; quippe omnia* oculo dimetientes, *unde* crebri errores, *& in* magnis *corporibus* extravagantiæ. *Monstra tamen ex ære, marmore, figlina horribili forma ad idololatriam conficiunt.* G. Hornio interprete.

INDEX

INDEX
rerum ac verborum.

A.

Ligna-

L.

M.

P.

Auto-

Autores emendati vel illustrati.

Errata

Errata extantiora.

PAg.4. lin.19.lege *tungomähl.*7, 2. aut chartas. 9,1. Sed & *omnibus*. 9. ult. sic et.43,26. cupiunt.52,12. Spartiano 54, 12. contectio. 20.*fictilibus*.56,12,*resolutis*.74,2. Athenionis.76, 19. *viros depictos*. 84, 19. *Hostilia*. 85, 20. nolebat. 88,7. el.10. 91,21.*miror*. 101, 20. *quanto*. 111 ult. La Bella.112, 5. *includit*. 114, 16. paratius instructiusq;. 116,12. Euphranor.117, 19. sequerentur. 119, 19. aliiq;. 125, 3. quamque. 20. docet. 126,24. Celebratur. 127, 18. *adde*: alia punctum respiciunt. 130, 19. traxerint. 154, 14. quin. 21, *qua*. 164, 16. agro. 184, 10. inserto. 193, 22. *requiruntur*. 197, 7. natura 203, 10. *emendaturo*. 206, 6. delineare, 208, 13. *fiantq;*. 217, 12. unquam 220,11. *Pictura*. 223, 15. publicis. 20. *Chalcidense*.